

PHILO LOGIA

Beograd, 2003.

2

Izdavač

Philologia

Uređivački odbor

mr Biljana Čubrović

mr Olivera Durbaba

mr Jelena Kostić

mr Milica Spremić

Recenzenti

prof. dr Boris Hlebec

prof. dr Jelena Novaković

doc. dr Smiljka Stojanović

doc. dr Vladislava Gordić - Petković

doc. dr Katarina Rasulić

Lektor za srpski jezik

Sergej Macura

Priprema teksta i likovno-grafička oprema

CeLUS

Štampa

AŠ Delo, Zemun

Tiraž

300

Časopis izlazi jednom godišnje.

Cena jednog broja je 150 dinara.

Rukopise slati na elektronsku adresu udruženja casopis@philologia.org.yu.

Uputstva saradnicima mogu se naći u okviru prezentacije udruženja na internetu (www.philologia.org.yu).

Za sadržaj priloga odgovornost snose sami autori.

U V O D N A R E Č

3

Pre nepunih šest meseci, 24. 12. 2002. godine, grupa mladih filologa - istraživača, saradnika Univerziteta u Beogradu i Filološko-umetničkog fakulteta u Kragujevcu, osnovala je udruženje *Philologia*. Želja nam je bila da mladim univerzitetskim saradnicima - ali i drugim stručnjacima koji tek otpočinju svoju naučnu karijeru - pružimo šansu da intenziviraju međusobne kontakte, razmenjuju znanja i informacije, ostvaruju zajedničke projekte. Verujemo da je postojanje takve mogućnosti preduslov za sticanje dragocenih iskustava, bez kojih ne može biti plodotvornog rada na vlastitom usavršavanju.

Tokom proteklih meseci *Philologia* je s uspehom okončala svoj prvi izdavački poduhvat, zbirku testova *English Entrance Exam Practice*. Pre nekoliko sedmica takode je završena izrada naše internet prezentacije. Na adresi www.philologia.org.yu zainteresovani - na srpskom, engleskom i nemačkom jeziku - mogu dobiti informacije o nastanku udruženja, njegovim ciljevima i projektima, saradnji, uslovima za učlanjenje, itd.

Sada je pred čitaocima i prvi broj časopisa *Philologia*. Čini ga gotovo 20 različitih priloga, među kojima su članci iz oblasti nauke o književnosti, lingvistike, metodike i didaktike, ali i prikazi, izveštaji o naučnim skupovima i prevodi. Njihovi autori su lektori, asistenti i predavači Univerziteta u Beogradu i Filološko-umetničkog Fakulteta u Kragujevcu. Mnogi od njih po prvi put su dobili priliku da svoj rad predstavljaju javnosti.

Dobronamerne čitaoce molimo da prvi broj *Philologia-e* prihvate kao skromni početak jednog - prema našem mišljenju značajnog - poduhvata. Njegov cilj je etabliranje savremenog, informativnog, zanimljivog i kvalitetnog naučnog i prevodilačkog časopisa, otvorenog ne samo za članove udruženja, već i za sve kolege sa drugih katedara, fakulteta, univerziteta, za nastavnike i prevodioce, studente doktorskih i magistarskih studija, apsolvante. Učinićemo sve da vremenom prerastemo u forum za naučni podmladak u oblasti filoloških i drugih društvenih nauka, u preko potreban prostor za prve korake na ne tako lakom putu ka profesionalnoj afirmaciji.

Sve rubrike i svi prilozi zastupljeni u štampanom izdanju časopisa nisu izostavljeni ni u njegovoj elektronskoj verziji, koja čini integralni deo internet prezentacije udruženja. Čitaoci koji nas posete na adresi www.philologia.org.yu, osim toga, već sada imaju prilike da se upoznaju sa sadržinom pojedinih članaka koja će biti objavljena u narednom broju časopisa. Drugi broj *Philologia-e* izaći će iz štampe početkom 2004. godine. Uz priloge vezane za različite filološke discipline, on će obuhvatiti i one iz oblasti drugih društvenih nauka, kao i radove studenata.

Štampanje prvog broja *Philologia-e* omogućio je Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, čijem se dekanu, prof. dr Ratku Neškoviću, najtoplije zahvaljujemo.

UG *Philologia* veliku zahvalnost duguje recenzentima, prof. dr Borisu Hlebecu, prof. dr Jeleni Novaković, doc. dr Smiljki Stojanović, doc. dr Vladislavi Gordić-Petković i doc. dr Katarini Rasulić. Njihove primedbe, sugestije i saveti bili su od neprocenjivog značaja, kako autorima pojedinačnih priloga tako i uredništvu. Blagonaklono ističući kvalitete, ali i dobronamerno ukazujući na pojedine propuste i nedorečenosti, oni su u velikoj meri doprineli kvalitetu časopisa.

Za dizajn časopisa zaslužni su stručnjaci firme CeLUS iz Kragujevca. Uvereni smo da njihov trud neće ostati nezapažen.

Zahvaljujemo se svim članovima i kolegama koji su, priloživši svoje radove, ukazali poverenje uredništvu i udruženju *Philologia*.

Bez njih, bez vremena i energije koje su oni uložili, ovaj projekat ne bi mogao biti realizovan. Zahvalni smo im na spremnosti da veruju u ostvarenje naših ideja i planova, kao i na pokazanom strpljenju i razumevanju.

Pre nego što prvi broj svog časopisa preda na sud naučnoj i stručnoj javnosti, udruženje građana *Philologia* želi da se zahvali i članovima uređivačkog odbora Biljani Čubrović, Jeleni Kostić, Sergeju Macuri i Mirjani Daničić, koji su se osobito angažovali u realizaciji ovog projekta. Nadamo se da će trud autora, uredništva i udruženja biti nagrađen interesovanjem čitalaca. Radovaćemo se svim komentarima, podsticajima, primedbama, kritikama, sugestijama, i sa nestrpljenjem očekujemo kako pohvale tako i pokude. Sve prijatelje i kolege pozivamo da nam se pridruže u radu na narednom broju *Philologia-e*.

Beograd, jun 2003. godine
Udruženje građana *Philologia*

AKTIVNOSTI

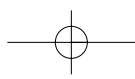
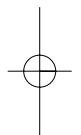
U D R U Ź E N J A

Udruženje "Philolologia" osnovano je u decembru 2002. godine, a zvanično registrovano u Ministarstvu pravde SRJ u januaru 2003. godine. Od tada, Udruženje je izdalo zbirku testova za pripremu prijemnog ispita iz engleskog jezika *English Entrance Exam Practice*, čiji su autori četiri člana Udruženja, svi saradnici Filološkog fakulteta u Beogradu. Drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje zbirke je u štampi.

Udruženje je izradilo i postavilo svoj sajt na adresi www.philologia.org.yu. Pokrenulo je i naučno-stručni časopis *Philologia* u elektronskoj i štampanoj formi. U toku su pripreme za predavanje dr Drage Zec, profesora fonologije na Univerzitetu Kornel u SAD, koje će se održati tokom akademske 2003-2004. godine.

Svoj drugi izdavački projekat, priručnik *A Workbook of English Phonology* mr Biljane Čubrović, *Philologia* je realizovala u septembru 2003. godine. Ova publikacija je dostupna zainteresovanima.

Svi koji žele da saraduju sa Udruženjenjem mogu nas kontaktirati putem elektronske adrese casopis@philologia.org.yu.

UDC 811.111'282.4 (71)

MATTHEW FERGUSON
Faculty of Philology, Belgrade

CANADIAN ENGLISH

0. Introduction

Canadians are proud people, and as any proud people, they like to imagine themselves as different. One way of differentiating yourself from people that more or less resemble you is through language. If you cannot look different, then you can at least sound different. This has been the case for Canadians vis-à-vis Americans. Many have felt the need to differentiate themselves in the shadow of the overbearing cultural and economic sphere of the United States.

Therefore, this paper will serve as a guide to the current similarities as well as the dissimilarities Canadian English has with American English and to a lesser extent British English.

0.1 Background

Home to 31,593,000¹ people, it is the third-largest Anglophone nation in the world with 17,100,000² English Mother Tongue speakers (EMTs), after the United States and the United Kingdom. The nation has two official languages, English and French. EMTs make up about 60% of Canada's population, and Francophones make up about 24%.

0.2 Working Definition

For the purposes of this paper, I will adopt the view of Chambers (1998) and speak about Canadian English (CE) as the common standardized dialect spoken (in general) by urban middle-class Anglophone Canadians who have met these criteria for two generations or more. This definition may seem simplistic, abstract and exclusive - to socially conscious Canadians, at least - but without abstraction and simplification we cannot account for what is relevant, and therefore there can be no understanding. However, this definition does exclude Newfoundland, where a distinct dialect is recognized and another standard is in place³. Regardless, I will give no attention to any social differentiation, unless where otherwise needed.

Following Chambers (1998) - a few key points must be brought up about standardized languages in New World societies. "Linguistically", Chambers points out, "colonies and former colonies are famously conservative; they have less regional variety than the mother country and undergo fewer innovations as time goes by"

...

1. Established July 2001, according to the Central Intelligence Agency.
2. Established 1998, according to StatsCan.
3. Furthered in the section of geographical distribution.

(Chambers 1998: 253). Not only is this the empirical generalization in the New Anglophone World of North America, and of Oceania but in the New Francophone World too, particularly in Québec.

1. Historical Development

The first English-language contact with Canada came when John Cabot, sailing for England, reached Newfoundland in 1497. His discoveries in what we now know as Atlantic Canada, did not inspire en masse British migration, but rather British fishing fleets to the codfish-rich waters. However, British development along the Atlantic coast did not occur until over a century later, when the prosperous farming, fishing, and fur-trading industries attracted English-speaking settlers. Further inland exploration is attributed to the French thanks to Jacques Cartier, who discovered the Gulf of St. Lawrence in 1534. At the beginning of the 17th century, the French established the first European settlements in Canada and the region was officially recognized as *Nouvelle-France* in 1663. However, there was nearly constant conflict with the English in the New World, and the English - being the more ambitious of the two in this conflict - gradually made greater territorial gains. In 1716, they seized Acadia, banished its French-speaking inhabitants in the 1750s, and replaced them with settlers from New England. A century after the foundation of *Nouvelle-France*, and following a severe loss to the English, the French conceded complete sovereignty over their territory to the British at the Treaty of Paris (1763). This opened the door to the first major wave of immigration from the British Isles.

The next major wave of English-speaking immigrants came from the United States after the American Revolution in 1776, in the form of British Loyalists. Various waves of peoples mainly from the British Isles immigrating for social or political reasons (notably the Irish Potato Famine in the 1840s) followed after that.

2. Geographical Distribution

Perhaps the most striking feature of CE is its relative homogeneity from coast to coast (excluding Newfoundland)⁴. This is certainly surprising given Canada's geographical vastness, and the great distance separating Anglophone speech communities in say, Prince Edward Island from those on Victoria Island. Canada is considered to be linguistically more conservative than the United States and Australia (Chambers 1998: 253). It has nothing comparable to American Northern and Southern, and - to some degree - Midland dialects (Chambers 1998: 253). Australian English exhibits widespread linguistic homogeneity as well (Chambers 1998: 254), but sociolinguists there have distinguished another accent⁵ that exists alongside General Australian. It is called Broad Australian. There are no such distinctions in Canada, a country considerably larger than the United States and Australia (Chambers 1998: 254).

In light of this, dialectologists have long struggled to separate Canada into linguistically distinct regions, and naturally there is disagreement. The traditional

...

4. Virtually all the literature on Canadian English that I have consulted has made mention of this. As well, the evidence is anecdotal.

5. For the purposes of this paper, 'Accent' refers to features of pronunciation which convey a speaker's geographical origin. 'Dialect' will refer to grammatical and lexical features which convey a speaker's geographical origin.

view is that there are no dialects in Canada - that it is impossible for Canadians to tell where other Canadians are from just by listening to them (Crystal, 343⁶; Chambers 1998: 253). A more liberal view divides English Canada into no less than eight major linguistically distinguishable regions (Crystal 1995). However, this claim is based in large on lexical divergence, and some prosodic differences, rather than syntactic or morphological variation (save Newfoundland). Regardless, the claim here is that CE-speakers can at least regionally distinguish (through lexical, prosodic, and perhaps onomatopoeic features) group members from non-group members⁷. These linguistic regions are - in order from east to west - as follows: Newfoundland; the Atlantic Provinces of Prince Edward Island, Nova Scotia, and New Brunswick; Quebec; the Ottawa Valley; Southern Ontario; the Prairies; the Arctic North; the West.

2.1 Newfoundland English

Newfoundland English (NfIE) - on account of substantial syntactic, morphological, phonological and lexical variation from CE - is considered to be the only true dialect of CE (Ethnologue 2001; Gramley & Pätzold 1992; Crystal 1995). Newfoundland's history, both linguistically and nonlinguistically differs considerably from the rest of Anglophone-Canada's. Unlike other parts of Canada, it was not settled by British Loyalists fleeing the American Revolution after 1776. Rather, the bulk of its settlers immigrated from Ireland and southwest England in the first half of the 19th century. The island's geographical isolation from the mainland helped to preserve many dialectic features from the British Isles.

Several Hiberno-English morphosyntactic features show up in NfIE, such as *yiz*, *youse*, (Crystal 1995: 343) and *ye* for the second person plural. *To be* is inflected when it serves a functional purpose as in, *I bees here*, and *she bees here*, but remains irregularly inflected in cases of the true present, *I am tired today* and in the NfIE common perfective form *I'm after losing it* (Crystal 1995: 343).

Strong phonological examples include the collapsing of interdental fricatives /θ/ and /ð/, into their stop counterparts /t/ and /d/, so words like 'think' and 'then' are rendered /tɪŋk/ and /dɛn/.

Furthermore, like the other regions, there is a deal of lexical divergence. Such 'Newfoundlandisms' include "screech" (a type of rum), "praties" (potatoes), "outport" (fishing settlement) and "bayman" (inhabitant of a fishing settlement), (Crystal 1995: 343).

However, these features are more or less typical of older Newfoundlanders (Gramley & Pätzold 1992: 373) and as contact with mainland Canada and the US becomes more routine through the media (Crystal 1995: 343) and the displacement of young Newfoundlanders, it is likely that considerable change towards a CE model is taking place in NfIE.

2.2 French lexical influence on Quebec English

Because of its long history as an established minority language in Quebec, Quebec English has inevitably borrowed numerous words and expressions from Québécois French. Briefly, here are a few examples: 'Tuque' (rimless, form-fitting ...

6. Crystal is addressing this but by no means is he endorsing it.

7. The claim being made here, is also supported by the proposal of a vocal stimuli 'Human group recognition system', advanced in (Kaye 1997).

10

winter hat), 'Dépanneur' (convenience store), 'CEGEP' (college), 'S.A.Q.' ('liquor commission'), 'Metro' (subway) 'Guichet' (ATM), 'Calèche' (horse-drawn carriage) and 'Régie' (political 'board' or 'bureau'). In general, young Anglophone Quebecers are more apt to use Francacisms than their older counterparts. For example, in pronouncing the word 'Quebec,' older Anglos generally prefer [k^wəbək], while younger ones favour [kəbək].

3. Phonology

CE phonology - frankly speaking - is a mess. Historically, because Canadians have encountered both dialects, some features can be identified with American English, and some can be identified with British English (Crystal 1995: 340). But this is not where CE phonology is messy. For the most part, the features do not vary from region to region but rather from person to person, thus the distribution is sporadic (Crystal 1995: 341). Social attitudes appear to play a part in this, where some individuals prefer BrE forms and others favour AmE forms. Yet, individual CE-speakers may produce both phonological forms, such is the case with 'either,' where the typically AmE form /ɪjðər/ and the typically BrE /əjðər/, often co-occur in a CE-speaker's speech.

In general, CE speakers follow the trends of AmE in such examples as the pronunciation of final /r/ after vowels (ex. AmE 'car' [kɑr] vs. BrE [kɑ:]); deletion of /t/ after /n/ in such words as 'twenty' [twɛni], 'antidote' [æɪnədɒt], and the often colloquial pronunciation of 'Toronto' [trɔwnɑ], (Crystal 1995: 341); the flapped /d/-like articulation of /t/ in such words as 'Ottawa' (Crystal 1995: 341); the use of /əl/ in such words as 'fertile,' 'missile,' and 'hostile' (Crystal 1995: 341)⁸ and; the use of a strong syllable '-ary,' '-ory' in such words as 'secretary' and 'laboratory' (Crystal 1995: 341).

On the other hand, strong BrE influences show up in /anti/ for 'anti-' instead of AmE /antaj/ (Crystal 1995: 341). Such words as 'Tuesday' are pronounced with an initial /tʃu:/ vs. AmE /tu:/, as well as /stʃupɪd/ for 'stupid' instead of AmE /stupɪd/; BrE /zɛd/ instead of AmE /zi:/; the first syllable of 'lieutenant' being BrE /leɪf/ not AmE /lu:-/ (Crystal 1995: 341)⁹.

Distinctly Canadian, is how words such as 'cot' & 'caught,' 'collar' & 'caller' and 'ball' & 'doll' are homophonous in CE speech (Crystal 1995: 342).

3.1 'Canadian Raising'

Perhaps the most unique phonological feature of CE is the so-called 'Canadian Raising' rule which states that /aj/ raises to [əj], and /aʊ/ raises to [əʊ], before voiceless consonants. This rule is responsible for alternations such as 'ride' [raɪd] vs. 'write' [raɪt]; 'fly' [flaɪ] vs. 'flight' [flaɪt] and; 'bout' [baʊt] vs. 'bowed' [baʊd]. However, Canadian Raising seems to be gradually decreasing among young Canadians in favour of the AmE standard (Gramley & Pätzold 1992: 371).

...

8. However, this distribution may even be sporadic in the individual. For example, I myself am a speaker of "CE" and I would say

BrE [φɛɾtαφɪ], [ɪɲɔstαφɪ], but AmE [μtɔ: λ].

9. Although these last two may be token lexical examples, because they do not follow any systematic pattern.

4. Morphology & Syntax

CE morphology and syntax is virtually indistinguishable from that of AmE, and is probably the reason behind why CE is treated as a regional variation of AmE (ex. Gramley & Pätzold 1992: 369), but there are some - albeit a few - unique features. For example, with the verb 'to drink' CE speakers regularly use the simple past 'drank' for the past participle form - instead of the prescriptive form 'drunk' - as in perfect phrases such as "(he) /has/had *drank* (a cold beer)," (Scargill 1977: 53)¹⁰.

Grammatical confusion arises in the language faculties of CE speakers when quizzed on the simple past form of the verb 'to dive.' In a survey on this, 53% of respondents answered the typically British form 'dived,' while 47% answered typically American 'dove' (Chambers 1979: 175; cf. Scargill & Warkentyre 1972).

4.1 Eh?

'Eh?' is arguably the most obvious and most token feature of CE grammar. It is predominately used as a tag question, as in "Nice weather, eh?" It may also be used as an affirmative when answering to someone else's call:

Speaker A: "Matthew!"

Speaker B: "Eh?"

It is also used by a speaker when he has not heard or understood a question and would like it repeated:

Speaker A: Can you turn down that music?

Speaker B: Eh?

Finally, it is also used for narrative purposes, such as checking that the speaker is sympathetically attending, or anticipating a point of special interest in the narrative (Crystal 1995: 342): "He finally gets to the garage, eh, and the car's gone..."

5. The Lexicon

The lexicon is the location for the majority of Canadianisms. Crystal reports that there are around 10,000 distinctive words and senses listed in the 'Dictionary of Canadianisms.' Quite a few have found their way into World Standard English (Crystal 1995: 340, 342). Many lexical entries originating in Canada, are often borrowings from Native American languages and French (Crystal 1995: 342). The word 'Canada' itself has such an origin: 'Canada' comes from Iroquoian 'Kanata' meaning 'village.' As well, 'Canuck' (colloquial for Canadian) comes from Iroquoian 'Kanuchsa' (resident of a 'Kanata'), (Scargill 1977: 22). Other words include, 'caribou,' 'moose,' 'chesterfield' (sofa), 'premier' (provincial Prime Minister), 'riding' (political constituency), 'kayak,' 'kerosene,' 'mukluk' (Inuit boot), 'parka,' 'reeve' (mayor), 'First Nations' (Aboriginals), and 'ski-doo' (Snowmobile), as well as numerous ice hockey terms such as 'icing.'

6. The Future of CE

One issue this paper has not really addressed so far is the current trends in CE. It has presented CE in its current frozen form instead. However, all linguistic systems are dynamic, and as such we can already see changes in CE occurring as we look at

...

10. Anecdotal evidence recovered by yours truly reveals that when asked why CE speakers prefer this form, they usually respond that the past participle "drunk" is synonymous with the state of inebriation.

12

the speech trends of young Canadians. 'Canadian Raising' is gradually decreasing in favour of the AmE standard, distinctly Canadian words are being replaced like 'Chesterfield' for 'Couch', phonological forms like [tu:zdej] for [tʃu:zdej], growing Francisms in Quebec, greater ethnic diversity in urban centres, and so on. This does not necessarily spell the death for CE as we know it, but perhaps, a new beginning. The future is forever uncertain, but my assumption is that despite fading cultural and economic Canada-US borders, Canadians will probably always feel the need to distinguish themselves from Americans, and will certainly find new linguistic means of doing so.

References

Chambers, J.K. 1998. English: Canadian Varieties. In J. Edwards (ed.), **Language in Canada**. New York: Cambridge University Press, 252-272.

Chambres, J. K. 1979. Canadian English. In J.K Chambers (ed.), **Languages of Canada**. Montréal: Didier, 168-203.

Central Intelligence Agency (2001). **World Factbook 2001**. Online resource. Washington: <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/>

Crystal, D. 1995. **Cambridge Encyclopedia of the English Language**. New York: Cambridge University Press, 95, 340-343.

Ethnologue (2001). **Languages of Canada**. Online Resource. <http://www.ethnologue.com>

Gramley S. & Pätzold K-M. 1992. **Survey of Modern English**. New York: Routledge, 348-360, 367-373.

Kaye, J.D. 1997. "Why this Article is not about the Acquisition of Phonology." University of London.

Scargill, M.H. 1977. **Short History of Canadian English**. Victoria: Sono Nis Press
 Statistics Canada (1998) **Mother Tongue/Langue Maternelle**. Online Resource. http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=Canada

Summary

The differences between the Canadian and American variations of English are not clearly perceptible to the un/trained ear, as the two exhibit a considerable degree of homogeneity. We can account for this phenomenon by discussing several criteria such as historical development, geographical distribution, morphosyntax, phonology and lexicon. This paper will serve as a guide to the current similarities as well as dissimilarities Canadian English has with American English and to a lesser extent British English.

UDK 811.111'344

BILJANA ČUBROVIĆ

Filološki fakultet u Beogradu

SIMBOLICKA ZNAČENJA

E N G L E S K I H
O N O M A T O P A

Lingvistički fenomen *glasovne simbolike* ili *fonosimbolike* u nauci o jeziku dugo je bio zapostavljen. Mnoge nepoznanice u vezi sa njim usporavale su proučavanja fonosimbolike, te se važnost čitavog koncepta prenosi u drugi plan jezičkih istraživanja. Dvadeseti vek je doprineo popularizaciji ovog jezičkog fenomena. Danas se s pravom može konstatovati da pojam glasovne simbolike „igra znatno veću ulogu u jeziku od one, koju su joj dosadašnja naučna proučavanja dodelila" (Hinton et al. 1994: 1).

Glasovna simbolika počiva na premisi o direktnosti veze između zvuka i značenja. Kod jednog sloja reči u engleskom jeziku jasno se odslikava prikladnost glasovne strukture reči i njenih pratećih značenjskih komponenata. Za lekseme koje pripadaju opisanoj klasi reči obično se kaže da su prirodno ekspresivne, čime se želi reći da one svojim fonološkim sastavom, u manjoj ili većoj meri, nagoveštavaju značenjske elemente. U zavisnosti od stepena ekspresivnosti, glasovna simbolika može se manifestovati na više načina u engleskom jeziku. Jedna od novijih tipologija (Hinton et al. 1994: 1-6) kao bazični faktor klasifikacije nudi stepen konvencionalnosti jezičkog znaka, odnosno stepen veze između zvuka i značenja, iz čega proizilazi gradacijska stupnjevitost glasovno-simboličnih reči. U ovom radu govoriću o području imitativne glasovne simbolike, sa krajnjim ciljem formulisanja njene najmanje jedinice (onomatopa), kao i definisanja simboličkih značenja ovih jedinica uz pomoć fonetskih kriterijuma, a za proizvod ovog tipa glasovne simbolike koristiću termine imitativne (Bloomfield 1966: 156; Oswalt 1994: 293), onomatopejske ili ehoične reči¹.

Imitativna glasovna simbolika u nauci o jeziku poznata je pod nazivom *onomatopeja*. Predmet imitativnog glasovnog simbola je zvuk koji ljudsko uho registruje, sa naznakom da su sastavni delovi simbola samo približne imitacije zvuka iz prirode, budući da su čovekove imitativne sposobnosti ograničene. Imitativni glasovni simboli mogu se, na skali koja meri konvencionalnost jezičkog znaka, rangirati od „divljih" ka „pitomim" (Rhodes 1994). Za razliku od divljeg simbola *shshsh* koji ne poštuje fonetske i ortografske konvencije engleskog jezika, te se iz tog razloga veoma retko ostvaruje u grafičkom medijumu, leksema *shoo* (OED) je potpuno konvencionalizovana i kao takva uvršćena u leksikon pomenutog jezika.

...

1. Termin ehoična reč u engleski jezik uveo je J. A. H. Murray i upotrebio ga u etimološkom opisu leksema u OED.

N A U K A O J E Z I K U

14

U ovoj analizi onomatopa odlučila sam se kako za akustičke, tako i za artikulatorne fonetske kriterijume. Prvi mogu da ponude zadovoljavajuća objašnjenja ekspresivnih karakteristika jednog broja engleskih glasovnih segmenata. Artikulatorna objašnjenja takode bi trebalo uzeti u obzir, budući da ona često mogu da razjasne značenje *najmanje* jedinice onomatopeje u engleskom jeziku. Dakle, pod pretpostavkom da je fonema takva jedinica, polazim od hipoteze da njeni sastavni delovi, tj. distinktivna obeležja nose imitativna značenja.

Na osnovu akustičke analize onomatopejskih simbola u engleskom jeziku formirala sam sedam različitih atributa imitativnih reči, pre svega pozajmljujući ih iz leksičkih definicija engleskih onomatopejskih reči. Imitativni simbol se, teorijski gledano, može naći u jednoj od tri pozicije u reči: inicijalnoj, medijalnoj ili finalnoj. Sledi kratak pregled onomatopejskih kategorija² koje u engleskom jeziku denotiraju zvuk u najširem smislu reči, sa posebnom napomenom da se termin ton odnosi, kako na vokalske segmente, tako i na neke klase konsonanata. Ovde, pre svega, imam u vidu frikative i nazale:

- *nagao zvuk*
- *rezonantan ton*
- *visok ton*
- *nizak ton / zvuk*
- *glasani ton*
- *grubi zvuk*
- *prodoran zvuk*.

Primenom akustičkih obeležja, koja su proizvod MIT teorije (Jakobson, *et al.* 1951), kategorisanje onomatopejskih reči u engleskom jeziku na osnovu moje analize izgleda ovako: *naglost zvuka* direktno se poklapa sa obeležjem [+pregradan]:

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
nagao zvuk	/b/	<i>bang, bonk, bomb</i>	[+pregradan]
jak nagao zvuk	/p/	<i>ping, pop, puff</i>	[+pregradan], [+napet]
prodoran nagao zvuk	/k/	<i>cackle, clank, clink</i>	[+pregradan], [+kompaktan]

Tabela 1

Sve tri pomenute onomatopejske kategorije odlikuju se istančanim nijansama simboličnosti, te je iz tog razloga neophodno nabrojati i druge akustičke kvalitete, koji utiču na građenje različitog auditivnog utiska vezanog za tri foneme analizirane u tabeli 1. Obeležje *napetosti* zaslužno je za jaku auditivnu impresiju koja se asocira sa simboličkim svojstvima foneme /p/, dok se obeležjem *kompaktnosti* mogu objasniti

...

2. O ovome vidi detaljnije u Čubrović (1999).

inherentne crte prodornosti glasovnog segmenta /k/. Fonema /b/ je, svakako, tipični predstavnik kategorije naglog zvuka.

Rezonantnost tona dovodi se u vezu sa prisustvom obeležja *nazalnosti*. Engleska fonema /ŋ/ je primarni nosilac ove onomatopejske kategorije, dok preostale dve foneme, izložene u tabeli 2, zahtevaju upotrebu dodatnih atributa. O niskom tonu drugih glasovnih segmenata engleskog jezika, koji je i jedno od simboličkih svojstava foneme /m/, biće govora u sledećem segmentu analize³. Što se tiče kompleksne definicije simboličkih vrednosti koje nosi engleska fonema /d/, takvo stanje stvari može se dovesti u vezu sa nekoliko akustičkih matričnih specifikacija. Za slab, potmuo auditivni utisak ovog glasa zaduženo je distinktivno obeležje *difuznost*, koje u kombinaciji sa svojstvom *opuštenosti* obrazuje utisak brzog i nerazgovetnog tona.

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
rezonantan ton	/ŋ/	<i>boing, clang, ding</i>	[+nazalan]
nizak rezonantan ton	/m/	<i>boom, rumble, moo</i>	[-nazalan], [+gravisan]
nerezonantan potmuo nagao zvuk	/d/	<i>dump, pad, thud</i>	[-nazalan], [+pregradan] [-difuzan], [+opusten]

Tabela 2

Akustički pandan *visokog tona*, bilo vokalskog ili konsonantskog, jeste matrični podatak [+akutnost], dok je druga strana distinkcije, u vidu matrične specifikacije [+gravisnost], odgovorna za prizvuk niskog tona kod engleskih glasovnih segmenata sa simboličkom vrednošću. Takode, u cilju diferenciranja kategorije visokog tona od tona srednje visine, dolazi se do zaključka da distinktivna opozicija *piskavost/blagost* ima sekundarnu ulogu, tj. zadatak dopunjavanja kontrasta *gravisnost/akutnost* kod fonema /s/ i /z/. Tako se engleski glas /z/ može opisati kao imitativni simbol sa značenjem tona srednje visine, usled kombinacije obeležja [-akutan], koji se dovodi u vezu sa nešto nižim tonom, ali mu specifikacija [+piskav] daje prizvuk jednog gradiranog nivoa visokog tona. Kada se akustička obeležja [+akutan] i [+piskav] nadu u imitativnoj matričnoj specifikaciji jedne foneme, kao što je to slučaj sa /s/, onda se njena primarna asocijativna onomatopejska vrednost može opisati kao izrazito visok, čak pištav ton. Kumulativno dejstvo pomenutih dveju parametarskih kvalifikacija rezultira najvišim stepenom visine koji može nositi jedna engleska fonema. U analizi glasa /g/ pribegla sam artikulatornom opisu, budući da se njime bolje objašnjavaju simbolička svojstva. Naime, kod foneme /g/ i *guturalnost* utiče na auditivni utisak niskog tona. Kod glasovnih segmenata /g/ i /θ/, akustički kontrast *piskavost/blagost* odgovoran je za simboličko svojstvo glasova, na osnovu koga su oni svrstani u onomatopejsku kategoriju niskog zvuka/tona.

...

3. Vidi tabelu 3.

16

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI ARTIKULATORNI OPIS
visok ton	/s/	<i>hiss, sizzle, whistle</i>	[+akutan], [+piskav]
ton srednje visine	/z/	<i>hizz, fizz, zip</i>	[-akutan], [+piskav]
visok metalni ton	/t/	<i>ting, toot, twink</i>	[+akutan]
visok vokalski ton	/i:/	<i>beep, screech, tweek</i>	[+akutan]
visok kratak ton	/I/	<i>chink, pip, yip</i>	[+akutan]
dubok (guturalni)zvuk	/g/	<i>gabble, grunt, guffaw</i>	[-piskav] [+guturalan]
nizak ton	/θ/	<i>thud, thrump, throb</i>	[-piskav]
nizak vokalski ton	/u:/	<i>boom, moo, croon</i>	[-akutan]

Tabela 3

Visok nivo sonornosti glasa /v/, koji je najsonorniji vokal u engleskom jeziku prema podacima koje daje Heffner (1969: 74), ali i /l/ i /r/ koji su izrazito sonorni predstavnici konsonantskih segmenata, uticao je na formiranje onomatopejske kategorije glasnog tona ili zvuka:

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
glasen nizak ton	/v/	<i>chock, honk, klop</i>	[++sonoran], [-akutan]
glasen ton	/l/	<i>cackle, blare, howl</i>	[++sonoran]
grub zvuk	/r/	<i>rattle, roar, crash</i>	[++sonoran]

Tabela 4

Auditivni utisak grubosti zvuka koji se vezuje za fonemu /r/ direktno je vezan za njen visok nivo sonornosti, koji je opet u direktnoj korelaciji sa intenzitetom zvuka. Engleski lateral je nešto sonorniji od aproksimanta /r/, te je iz tog razloga

...

4. Masnim slovima i kurzivom, redom, istaknute su relevantne foneme.

onomatopejska kategorija, koja je sačinjena da bi se njome opisalo simboličko značenje prvopomenute engleske foneme, dobila neimpresionistički naziv. Grubosti tona glasovnog segmenta /r/ doprinose artikulatorna obeležja ovog glasa, pri čijoj se artikulaciji uočava čitav niz udara fleksibilnog organa (vrha jezika) o alveolarni greben, kao relativno čvrstu površinu, čiji je rezultat vibrantni ton. Svrstavanje engleske foneme /v/ u onomatopejsku kategoriju *glasnog* tona prouzrokovano je njenim izuzetno visokim stepenom sonornosti. Budući da je sonornost uticala na primarnost opisanog auditivnog utiska ovog engleskog vokalskog segmenta, akustička matična specifikacija [-akutan], koja je naznaka niskog tona, ostaje u drugom planu.

Od ukupno dvadeset četiri različite konsonantske vrednosti i dvadeset vokalskih pozicija (Hlebec: 2001), koliko ih sadrži fonološki sistem *južnog britanskog standarda* (eng. *Southern British Standard*), simboličku ulogu poprimilo je sedamnaest glasovnih segmenata. Suglasnici zauzimaju većinu simboličkih polja, jer se odlikuju jasnijom i lakšom diskriminacijom. Štaviše, većina konsonanata je jasno opisana u akustičkim terminima. Što se tiče vokala i njihovog simboličkog dejstva, mora se istaći da je samo mali broj objašnjiv bez ostatka. Sa druge strane, čini se da su i izvesne imitativne karakteristike samoglasnika akustički prozirne. Artikulatorni parametar *stepena dužine* koristila sam pri klasifikovanju vokalskih onomatopejskih kategorija, npr. kod foneme /l/.

Sedam izvedenih klasa onomatopejskih leksema trebalo bi primiti sa rezervom. Namera mi nije bila da simboličke osobine engleskih fonema definišem kao onomatopejske apsolute.

Za jedan od ciljeva ovog rada postavila sam *formulisanje jedinice onomatopeje* u engleskom jeziku, koja bi odgovarala jezičkoj stvarnosti govornika. Najmanje jedinice onomatopeje, koje nose simboličko značenje, prouzrokovano njihovim matricama distinktivnih obeležja, mogle bi se izdiferencirati već na fonološkom nivou jezičke strukture. Pojedinačni glasovi sa simboličkim vrednostima nižu se jedan za drugim, te na taj način postižu kumulativni imitativni efekat. Prosti, jednočlani onomatopi mogu zauzeti sve tri potencijalne pozicije u reči - inicijalnu, medijalnu i finalnu. Primarnost auditivnog utiska očigledna je u slučajevima kada imitativni simbol zauzima inicijalnu poziciju: *naglost zvuka* simbolički je izraženija kod inicijalnih onomatopa u engleskim leksemama *parp* i *pap*, verovatno usled odsustva eksplozije, koja se ne realizuje kada se engleski ploziv nade u finalnoj poziciji.

Reči onomatopejskog porekla mogu da se sastoje iz više relevantnih imitativnih simbola, tj. glasova. Najmanje dve fonemske simboličke vrednosti imaju lekseme *bang⁴*, *pop* i *choo-choo*, dok se jedan broj onomatopejskih reči može raščlaniti čak na tri pojedinačna imitativna simbola - *boom*, *gabble* i *zip*, pri čemu svaki ponaosob nosi karakteristične asocijativne vrednosti.

Dilema u vezi sa brojem kardinalnih simbola u jednoj imitativnoj leksemi mogla bi se razrešiti na sledeći način. Jedan od problema jeste mnoštvo značenja jednog proizvoda onomatopejskog procesa. Ne bi bilo realno očekivati da sva značenja jedne reči uzrokuju identične asocijacije kod svih govornika, uprkos univerzalnom auditivnom utisku. Obično je *originalni* semantički koncept lekseme fonetski motivisan, dok se sekundarna ili izvedena značenja udaljavaju od prvobitnih

18

onomatopejskih dimenzija reči. Budući da se značenja kod velikog broja leksema računaju u više pravaca, prirodna imitativnost simbola postepeno iščezava, pa je ponekad nemoguće odrediti originalnu asocijativnu vrednost simboličkog elementa. Jedan od takvih primera su dva različita značenja engleske onomatopejske reči *cuckoo*.

Na prvi pogled se čini da ideji 'cuckoo' odgovara pomenuti glasovni sklop, tako da se ne bi moglo reći da bilo koji drugi niz fonema može označiti pojam kukavice u engleskom jeziku. Jespersen (1959: 406) navodi svoje zanimljivo zapažanje koje ide u prilog mojoj pretpostavci. Ljudi su, iz dana u dan, slušali zvuk kojim se oglašava kukavica i inspirisani njime dali joj ime. Leksema je konvencionalizovana i slična je u izvesnom broju jezika⁵. Koliko je nama poznato, sinonimnih izraza za pojam *kukavica* u engleskom jeziku nema, iako se ovom leksemom može označiti pojam „ljudskog bića ograničenih mentalnih sposobnosti“ (OED), tj. čoveka ptičjeg mozga. U ovom slučaju, preneseno značenje lekseme verovatno je podstaknuto osobinama same ptice. Još jedna napomena na ovom mestu: pretpostaviću da obe foneme od koji je sačinjen reduplikativni oblik lekseme *cuckoo* nose simboličke vrednosti. Usled toga, on je odoleo fonetskim promenama u velikom pomeranju suglasnika koje se odigralo u germanskim jezicima, zadržavajući identične konsonante u ekvivalentima ove reči u sanskritu, starogrčkom i latinskom⁶. Pre sumiranja rezultata, mora se pomenuti jedno zanimljivo zapažanje u vezi sa rečju *cuckoo* koje se ne uklapa u mozaik o simboličkoj vrednosti engleskog vokala /u:/. Naime, Jespersen je, čuvši jednu gospodu poreklom iz Škotske, kako prvi vokal u reči izgovara poput onoga u reči *cut*, dobio objašnjenje da u kraju u kome je ona odrasla nema kukavičijih habitata, te je ona na ovu reč primenila sopstvene jezičke principe, svakako podstaknute opštim zakonima engleskog jezika.

Jedino što je danas izvesno jeste da fonemske vrednosti imitativnih simbola u okviru onomatopejskih reči sa prenesenim značenjem nisu objašnjive. Ovakve foneme mogle bi se klasifikovati u tzv. *filler* foneme, tj. glasove koji su se u užem onomatopejskom kontekstu našli da bi popunili slobodno mesto. Neretko su ovakve vrednosti vokalske, čime se još jednom ističe bledolikost i malobrojnost glasovno-simboličkih vokala. Konsonanti su dominantni, te oni nose relevantne asocijacije. U slučaju lekseme *buzz* vokalska vrednost u savremenom engleskom jeziku ne poseduje imitativne karakteristike, dok su dva konsonanta nosioci simboličkih dimenzija reči. Umetanje vokala bilo je neophodno, jer bi se odsustvom vokalskog glasovnog segmenta kršila fonotaktička pravila engleskog jezika. Takođe je i jedan od neizbežnih uslova uspešne leksikalizacije bila epenteza vokala u medijalnoj poziciji u reči. Pored lekseme *buzz*, možemo navesti sledeće primere engleskih onomatopeja: *cackle*, *chirp*, *glug* i *parp*.

Do sada sam iznosila konstatacije u vezi sa *simpleks* / *monofonemskim* onomatopima, kod kojih se može zaključiti da je veoma mali broj onomatopejskih reči podložan uspešnom i nedvosmislenom raščlanjivanju, tj. analizi imitativnih dimenzija svih fonoloških jedinica u njihovom sastavu. Kod jednog broja imitativnih leksema, sa druge strane, mogu se izdvojiti karakteristični nizovi fonema, najčešće

...

5. Uporedi lat. *cuculus*, fr. *coucou*, nem. *Kuckuk*, hol. *koekoek*, mod. grč. *Kokko*, (RHW), kao i srp. *kukavica*.

6. Jespersen (1959: 406) navodi ekvivalente iz ovih jezika.

dvočlani ili tročlani, koji nose specifične asocijativne vrednosti. Klišeirane grupe konsonanata i vokala primetne su u inicijalnoj i finalnoj poziciji u rečima onomatopejske prirode. Neki od sraslih nizova fonema, čiji je denotat zvuk iz prirode su *br-*, *cl-*, *cr-*, *gr-*, *scr-* u inicijalnoj poziciji, dok se *-ack*, *-ang*, *-ash*, *-ick*, *-um*, *-umble*, *-ump* mogu naći u finalnoj poziciji. Inicijalna grupa *scr-*, na primer, mogla bi se opisati kao onomatopejska navika sa asocijacijom i značenjem neprijatnog, akustički kompleksnog zvuka. Ovakve auditivne koncepte prenose imitativne lekseme *scream*, *screech*, *scree* itd. Onomatopejske reči koje sadrže složeni imitativni simbol *cl-* opiru se klasifikaciji u jedinstvenu kategoriju. Imitativne lekseme *clack*, *clank*, *clink*, *clash*, *clatter* i *clang* mogle bi se podvesti pod naziv za klasu metalnog zvuka za čiju je auditivnu asocijaciju zadužena fonema /k/. Imitativni izbor glasa /l/ eventualno bi se mogao objasniti sonornošću tog glasovnog segmenta. Što se tiče finalnih višečlanih imitativnih simbola, za ovu priliku odabrala sam grupe reči na *-attle* i *-ump*. Završeci reči *rattle* i *brattle* doprinose sličnim auditivnim utiscima uskladištenim u čovekovoj imitativnoj memoriji, asociirajući na neprijatan glasan zvuk, tj. buku. Potmuo pad ili udarac, koji proizvode propratni zvuk niskog tonaliteta, označava finalna grupa glasova *-ump* u leksemama *bump*, *dump*, *thrump* ili *thump*. Svaki od višečlanih, stopljenih nizova fonema ima svoje značenje isključivo u kontekstu, poput jednočlanih imitativnih simbola.

Rezultati analize nalažu završni komentar. Bilo da se imitativni simbol sastoji iz jedne ili više fonema, ne može se očekivati kompletna auditivna, akustička ili artikulatorna transparentnost jedinica onomatopeje. Kombinovani efekti imitativnih simbola daju specifične zvučne karakteristike rečima onomatopejske prirode, unose pravilnost i uniformnost u strukturu ovih leksičkih jedinica, i doprinose stepenu univerzalnosti asocijacije na relevantni zvuk iz prirode.

Ukoliko sam dovela u pitanje nekoliko neoborivih lingvističkih mitova, pre svega sosirovski princip o arbitrarnosti jezičkog znaka, hipotezu o malobrojnosti imitativnih leksema, i veoma rašireno uverenje u vezi sa limitiranošću semantičkih i tvorbenih potencijala onomatopejskih reči, i na taj način skrenula pažnju auditorijuma na bazični, motivisani sloj engleskog jezika, onda sam u potpunosti ispunila svoje fonosemantičke namere. Popularizacija onomatopejskih proučavanja u poslednjim decenijama dvadesetog veka, kao i formiranje lingvističkih ikoničnih asocijacija, obećavaju da će motivisani slojevi jezika, u veku koji je pred nama, dobiti zasluženi tretman u nauci o jeziku.

L i t e r a t u r a :

- Bloomfield, L. 1966. **Language**. New York: Holt, Reinhart and Winston.
- Čubrović, B. 1999. **Onomatopejske reči u engleskom jeziku**. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. Neobjavljen magistarski rad.
- Heffner, R-M.S. 1969. **General Phonetics**. Madison: Univeristy of Wisconsin Press.
- Hinton, L., J. Nichols i J. J. Ohala (ur.). 1994. **Sound Symbolism**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hlebec, B. 2001. **A Textbook of English Phonology**. Beograd: Trebnik.

Jakobson, R., G. Fant i M. Halle. 1951. **Preliminaries to Speech Analysis**.
Cambridge: MIT Press.

Jespersen, O. 1959. **Language: Its Nature, Development and Origin**. London:
Allen and Unwin.

Oswalt, R.L. 1994. Inanimate imitatives in English. U L. Hinton *et al.* (ur.), **Sound Symbolism**. Cambridge: Cambridge University Press, 293-306.

Oxford English Dictionary 2. CD ROM. Oxford: OUP; Rotterdam: Software B.V.,
1992.

Random House Webster's - Electronic Dictionary and Thesaurus. CD ROM.
Reference Software International, 1992.

Rhodes, R. 1994. Aural Images. U L. Hinton *et al.* (ur.), **Sound Symbolism**.
Cambridge: Cambridge University Press, 276-292.

SYMBOLIC MEANINGS OF ENGLISH ONOMATOPESES

Summary

The prime aim of this paper is to define the smallest unit (onomatope) of imitative sound symbolism or onomatopoeia, and provide a classification and categorization of sound symbolic meanings of English onomatopoeic words. The analysis of English onomatopes has resulted in seven onomatopoeic categories: abrupt sound, resonant tone, high tone, low tone, loud tone, harsh sound and sharp/shrill sound, which are devised according to the acoustic qualities of English sound symbolic phonemes. It is also evident that individual sound-symbolic phonemes of English combine, thus achieving a cumulative imitative effect.

UDK 811.112.2'373.4
81-119(430)"1970/2000"

JELENA KOSTIĆ

Filološki fakultet u Beogradu

TEKST U GERMANISTIČKOJ LINGVISTICI

I Z M E Ć U 1 9 7 0. I 2 0 0 0.

Osnovni cilj narednog rada je da svima koji - ma iz kog razloga - nisu imali ili nemaju prilike da se detaljnije upoznaju sa germanističkom lingvistikom i da prate njene tokove pruži osnovne informacije o shvatanjima teksta koja su se u njoj javljala, i preovladavala, u toku poslednje tri decenije 20. veka.

1. Tekst: problem(atičnost) jednog lingvističkog termina

1.1. Leksema tekst u savremenom standardnom nemačkom jeziku

Leksema tekst je internacionalizam poreklom iz latinskog jezika, u kome je prvobitno označavala tkanje. U srednjovekovnom latinskom ona uz to označava i "...tkanje pisma, budući da je svaka rečenica utkana u one druge ..." (DWJWG 1984: Band 21). U nemačkom jeziku je posvedočena od srednjevisokonemačkog perioda (DWJWG 1984: Band 21). Značenje ove lekseme u svakodnevnoj, nelingvističkoj komunikaciji - i u nemačkom i u srpskom jeziku - dobro je poznato i ne bi se moglo reći da izaziva bilo kakve dileme ili neslaganja, što potvrđuje i izvršeni uvid u nekoliko najznačajnijih jednojezičnih semasioloških rečnika standardnog nemačkog (i srpskog) jezika.

U rečniku braće Grim (DWJWG 1984: Band 21) pod odrednicom tekst nalazimo sledeće sememe (sve citate u ovom radu na srpski jezik preveo je autor):

1. "tekst ili reči pesme, napisane ispod nota, i tako protkane ...²"
2. "sadržinski povezane reči zapisa ili govor ...³"
3. "osnovne reči zapisa, za razliku od objašnjenja ili primedaba, u užem smislu biblijski odlomak na kome se zasniva propoved ili govor ...⁴" i

...

1. "...gewebe der schrift, da eine sentenz hin geflochten ist in den anderen."
2. "der text oder die worte eines gesangs, so unter die noten geschrieben und gleichsam gewebt ist ..."
3. "die zusammenhängenden worte einer schrift, einer rede ..."
4. "die hauptworte einer schrift im gegensatz zu den erklärungen und anmerkungen, im engeren sinne der grundspruch (bibeltext) einer predigt oder rede ..."

4. "uopšteno, osnova i povod za nešto, predmet, tema nekog govora ili razgovora itd..."⁵

Svi ostali konsultovani jednojezični semasiološki rečnici nemačkog jezika: Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden., Wahrig. Deutsches Wörterbuch. (Wahrig 2000) i Duden. Deutsches Universalwörterbuch. (Duden 1996) navode uglavnom iste ove sememe, sa tom razlikom što kao prvu, pa prema tome i osnovnu, najfrekventniju i najznačajniju, ne navode sememu 'reči uz određenu melodiju', već sememu koja se ovde nalazi tek na drugom mestu, tj. sememu 'zapisani niz međusobno povezanih iskaza'.

1.2. Termin tekst u germanističkoj lingvističkoj literaturi

Za razliku od ove saglasnosti u jeziku svakodnevne komunikacije, u okviru nauke o jeziku termin tekst se - poput drugih termina koje je lingvistika preuzela iz opšteg leksičkog fonda (na pr. reč) - može "pohvaliti" nepreglednim nizom definicija koje nekada u pogledu pojedinosti, ali često i suštinski, odudaraju jedna od druge (Knobloch 1990: 68-92; Vater 1992: 10-25; Brinker 1992: 10-20; Heinemann / Viehweger 1991: 19-85; Rolf 1993: 1-39; Titscher 1998: 37-48). Evo, za početak, samo nekoliko primera: Harveg (Harweg 1979: 11) pod tekstom podrazumeva "... sled jezičkih jedinica konstituisan putem neprekidnog pronominalnog ulančavanja"⁶, Šmit (Schmidt 1975: 30) "... svaki iskazani verbalni element komunikativnog čina u okviru komunikativne delatne igre, koji je na prepoznatljiv način tematski orijentisan, i koji ispunjava određenu komunikativnu funkciju, tj. realizuje prepoznatljiv ilokucioni potencijal."⁷ Gilih i Rajble (Gülich / Raible 1977: 40) tekst definišu na sledeći način: "Tekst, uopšteno govoreći, predstavlja jezički znak, i to primarni (odnosno "samostalni") jezički znak. Ljudi ne komuniciraju rečima, već tekstovima. Taj primarni jezički znak se sa svoje strane sastoji od manje obimnih, hijerarhijski nižih jezičkih znakova."⁸ Engel (Engel 1988: 33) definiciju teksta ne daje direktno, ali navodi sledeće njegove karakteristike: "Tekstovi su spletovi iskaza. Tekstovi su koneksni. Tekstovi imaju pojmljivu strukturu. Tekstovi se realizuju u vidu vrsta teksta."⁹

1.3. Cilj rada

Želja nam je da ovim radom omogućimo čitaocima, pre svega onima koji nisu u prilici i mogućnosti da koriste lingvističku literaturu na nemačkom jeziku, da steknu predstavu o evoluciji shvatanja teksta kao lingvističkog fenomena u okvirima nemačke nauke o jeziku tokom druge polovine 20. veka, osobito od 1970. do 2000. godine, imajući u vidu i to da ova u izvesnoj meri odražava svetska kretanja karakteristična za taj period.

...

5. "verallgemeinert, grund und veranlassung wozu, gegenstand, sache einer rede, unterhaltung u.s.w..."⁶. "die zusammenhängenden worte einer schrift, einer rede ..."

6. "... ein durch ununterbrochene pronominalen Verkettung konstituiertes Nacheinander sprachlicher Einheiten"

7. "... jeder geäußerte sprachliche Bestandteil eines Kommunikationsaktes in einem kommunikativen Handlungsspiel, der in erkennbarer Weise thematisch orientiert ist und eine kommunikative Funktion erfüllt, d.h. ein erkennbares Illokutionspotential realisiert."

8. "Ein Text ist, allgemein gesagt, ein sprachliches Zeichen, und zwar das primäre (bzw. "originäre") sprachliche Zeichen. Man kommuniziert nicht mit Wörtern, sondern durch Texte. Dieses primäre sprachliche Zeichen ist seinerseits aus weniger umfangreichen, hierarchisch niedrigeren sprachlichen Zeichen aufgebaut."

9. "Texte sind Geflechte von Äußerungen. Texte sind konnex. Texte haben eine nachvollziehbare Struktur. Texte sind sortenspezifisch."

U pokušaju da ostvarimo navedeni cilj - pored naučnih studija i priručnika navedenih u poglavlju 1.2. - analizirali smo i rečnike lingvističkih termina objavljene na nemačkom jeziku u odabranom periodu. Smatralni smo da se ovakvi enciklopedijski rečnici po pravilu trude da predstave dominantna - ili barem relativno široko prihvaćena - shvatanja i stanovišta. Iz istog razloga analizi smo podvrgli i svako pojedinačno izdanje *Dudenove Grammatik der deutschen Gegenwartssprache* (Gramatika savremenog nemačkog jezika) - od onog prvog iz 1937. godine do izdanja iz 1998. Dati priručnik takode svedoči o tome kako se u sklopu germanističke lingvistike menjalo viđenje teksta, prilagodavajući se po pravilu preovlađujućoj teorijskoj orijentaciji u datom trenutku.

2. Termin tekst u rečnicima lingvističkih termina na nemačkom jeziku

2.1. Period do 1970. godine

Najstariji rečnik lingvističkih termina na nemačkom jeziku koji nam je bio dostupan jeste *Wörterbuch linguistischer Grundbegriffe* (Rečnik osnovnih lingvističkih pojmova) Vinfrida Ulriha (Ulrich 1972). Od tri nešto ranije objavljena rečnika ovog tipa do kojih smo mogli doći, dva su bila na engleskom jeziku (Pei / Gaynor 1954; Pei 1966) i uopšte nisu sadržala odrednicu *tekst*, dok je jedan od njih, *Enciklopedijski rečnik lingvističkih naziva* Rikarda Simeona, objavljen na (srpsko)hrvatskom jeziku, takvu odrednicu, doduše, sadržavao, ali je zapravo davao samo obaveštenja o njenom značenju u svakodnevnoj, nenaučnoj komunikaciji:

"1. riječi u opoziciji prema ilustracijama, melodiji i sl.; slog, doslovan slijed riječi; originalne riječi autorove; riječi uz muzičko delo (...); napisani ili naštampani članak ili opaska uz slike, crteže i sl. (...)

2. akta, službeni dokument ili piščeva tvorevina u pismenom ili štampanom obliku (...)

3. isto što i korpus (...)

4. razmjer tiskarskog pisma ..." (Simeon 1969)

Ovo je potpuno razumljivo ako se ima u vidu da u vreme objavljivanja datih rečnika lingvistika teksta još uvek nije ni postojala kao naučna disciplina, i da su se interesovanja istraživača završavala na nivou sintakse, odnosno rečenice, koja je smatrana najvišim jezičkim znakom.

2.2. Period između 1970. i 1980. godine

U toku sedamdesetih godina situacija se menja utoliko što tekst postaje predmetom lingvističkog interesovanja, tako da se odrednica *tekst* može naći u svim analiziranim rečnicima objavljenim između 1970. i 1980. godine. U *Wörterbuch linguistischer Grundbegriffe* V. Ulriha (Ulrich 1970), *Lexikon der grammatischen Terminologie* (Leksikon gramatičke terminologije) O. Broniša (Bronisch 1972) i *Taschenwörterbuch der Linguistik* (Džepni lingvistički rečnik) K. Hojpela (Heupel 1973) tekst je definisan kao niz rečenica. Svi ovi rečnici, osim Ulrihovog, na tu se konstataciju i ograničavaju, dok ovaj još naglašava i to da te rečenice moraju biti smisaono povezane, kao i to da je tekst osnovna jedinica jezičke komunikacije i prirodni oblik povezanog iskaza: "*Spoj većeg (ili velikog) broja rečenica koje se nadovezuju jedna na drugu (...), međusobno smisaono povezanih u veću jezičku jedinicu (...), pri relativno konstantnoj govornoj situaciji; kao prirodni oblik povezanog iskaza predstavlja*

osnovnu jedinicu jezičke komunikacije ..."¹⁰ (Ulrich 1970). Ovakve definicije pokazuju da je u okviru nauke o jeziku došlo do izvesnog pomaka: uočeno je da se rečenice u procesu komunikacije po pravilu ne javljaju same, izolovane, već u sklopu većih celina, tj. tekstova, kao i to da one u okviru tih celina moraju biti povezane na određeni način.

Takav utisak potvrđuje i na anglosaksonskom govornom području objavljeni *Dictionary of Language and Linguistics* (Rečnik jezičkih i lingvističkih pojmova) (Hartmann / Stork 1972), koji tekst definiše kao "Niz reči koje formiraju iskaz u jeziku."¹¹ Jedino Enzyklopädisches Wörterbuch der Sprachwissenschaften (Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku) Cvetana Todorova i Osvalda Dikroa, čije je francuski original prvi put objavljen 1972. a nemački prevod 1975. godine, još uvek odražava u to vreme već prevaziđeno shvatanje: "Granicu oblasti lingvističkog istraživanja čini rečenica (...) Tekst se može podudarati kako sa jednom jedinom rečenicom, tako i sa čitavom knjigom; on je određen svojom autonomijom i zaokruženošću (...) on predstavlja sistem koji se ne sme izjednačiti sa jezičkim sistemom, već se samo sa njim može dovesti u vezu ..."¹² (Todorov / Ducrot 1975).

2.3. Period između 1980. i 1990. godine

Za period između 1980. i 1990. godine na raspolaganju su nam stajala svega dva rečnika lingvističkih termina objavljena na nemačkom jeziku. U *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini* (Mali rečnik termina nauke o jeziku) R. Konrada (Conrad 1981) i pogotovo u *Terminologie zur neueren Linguistik* (Leksikon novije lingvističke terminologije) V. Abrahama (Abraham 1988) već se jasno očitava tendencija da se obuhvate ne samo one karakteristike teksta do kojih se došlo strukturalističkim istraživanjima (na pr. kohezija i koherentnost), već da se u obzir uzme i doprinos teorije komunikacije i pragmatike.

Tako u Konradovom rečniku nalazimo sledeću definiciju: "Teorija teksta posmatra tekst kao zatvorenu, relativno samostalnu govornu jedinicu, koju sa konkretnim ciljem i pod konkretnim prostornim i vremenskim okolnostima realizuje određeni govornik, a koju treba razlikovati od pukog redanja proizvoljno odabranih rečenica."¹³ (Conrad 1981). Abrahamov priručnik, između ostalog, pruža i sledeće objašnjenje: "Faktore na osnovu kojih se [tekst] definiše predstavljaju: samostalnost u pogledu teme (koherentnost) i jezičke kompozicije (kohezija), prostorno i vremensko deiktičko jedinstvo, kao i markiranost u skladu sa intencijom govornika i funkcijom u odnosu na recipijenta, tj. na određeni žanr."¹⁴ (Abraham 1988).

...

10. "Verbindung mehrerer (oder vieler) aufeinander folgender (...), einen Sinnzusammenhang konstituierender Sätze zu einer größeren sprachlichen Einheit (...), bei relativ konstanter Sprechsituation; als natürliche Form zusammenhängender Äußerung Grundeinheit sprachlicher Kommunikation ..."

11. "A sequence of words forming an actual utterance in a language."

12. "Grenze des Untersuchungsgebietes der Linguistik ist der Satz (...) Der Text kann ebenso mit einem Satz wie mit einem ganzen Buch zusammenfallen; er ist durch seine Autonomie und durch seine Abgeschlossenheit definiert (...) er stellt ein System dar, das nicht mit dem sprachlichen System identifiziert werden darf, sondern mit ihm in Beziehung gebracht werden muß ..."

13. "Die Texttheorie betrachtet den Text als geschlossene, relativ selbstständige Redeeinheit, die mit konkretem Ziel und unter konkreten räumlichen und zeitlichen Umständen von einem Sprecher realisiert wird und von einer bloßen Aneinanderreihung beliebiger Sätze zu unterscheiden ist."

14. "Definitionsfaktoren sind: Selbstständigkeit nach Thematik (Kohärenz) und sprachlicher Gliederung (Kohäsion), raum- und zeitdeiktische Einheitlichkeit sowie Markiertheit nach Sprecherintention und Rezipienten- bzw. Genrefunktion."

2.4. Period između 1990. i 2000. godine

Rečnici lingvističkih termina objavljeni u poslednjoj deceniji 20. veka odrednici tekst uglavnom posvećuju i veliku pažnju i srazmerno mnogo prostora, pokušavajući da prikažu svu raznolikost stanovišta i pristupa, ne opredeljujući se pritom izričito za bilo koje od tih stanovišta. Ovo korisniku omogućava da - u onoj meri u kojoj to ograničeni prostor može da obezbedi - prati razvoj lingvistike teksta od strukturalističkih istraživanja tokom 60-ih i 70-ih godina dvadesetog veka, sve do pragmatički orijentisanih tumačenja, koja i sama mogu biti veoma raznorodna. Može se, međutim, uočiti izvesna prevaga koju trenutno uživaju shvatanja koja kao polazište imaju funkciju teksta. Tako u *Linguistisches Wörterbuch* (Lingvistički rečnik) T. Levandovskog možemo pročitati:

*"Tekst predstavlja funkcionalnu i finalnu, ali i tradicijom uslovljenu jedinicu. Postoje dijaloški i monološki, pisani i usmeni tekstovi. Intuitivno se tekst, kao datost svakodnevno dostupna iskustvu, može shvatiti kao sled rečenica / iskaza, smislaono povezanih u tematskom i značenjskom pogledu, sa početkom i krajem. Smatra se da se na takvom jednom tekstu može prepoznati određena komunikativna funkcija, kao i da ga je moguće pripisati određenoj vrsti, odnosno određenom tipu teksta."*¹⁵ (Lewandowski 1990)

Busmanov *Lexikon der Sprachwissenschaft* (Leksikon nauke o jeziku) nudi sledeće objašnjenje:

*"Pojam lingvistike teksta i teorije teksta: jezička izražajna forma komunikativne radnje, u pojedinostima određena (a) pragmatičkim "vantekstualnim" kriterijumima komunikativne intencije, koja je situaciono specifična i nailazi na odgovarajuća očekivanja slušaoca, i (b) jezičkim "unutartekstualnim" karakteristikama konzistentne strukture, koja po pravilu nadilazi nivo reči ili rečenice, naime: signalima za omeđenje teksta, gramatičkom kohezijom, dominantnom temom teksta i sadržinskom koherentnošću (...); tome se kod nešto šire shvaćenog pojma teksta pridružuju svojstva neverbalnih signala, kao što su mimika, gestovi ..."*¹⁶ (Bußmann 1990).

U *Schulwörterbuch zur Sprachwissenschaft* (Školski rečnik nauke o jeziku) Ditera Burkerta tako nalazimo: *"U tradicionalnoj gramatici tekst označava svaki pisani ili usmeni skup jezičkih struktura (...)* Prema shvatanjima progresivne lingvistike tekst podrazumeva *"jezičku jedinicu sa određenom funkcijom", odnosno čak i "teorijski konstrukt."*¹⁷ (Burkert 1999), a u *Hobergovom Sachwörterbuch zur Sprachwissenschaft* (Enciklopedijski rečnik nauke o jeziku): *"Gledano sa stanovišta nauke o jeziku tekstovi su sve jezičke strukture, fiksirane u usmenoj ili pisanoj formi, uklopljene u određenu govornu situaciju ili tradicijom*

...

15. "Ein Text ist eine funktionale und finale, aber auch eine traditionsbedingte Einheit. Es gibt dialogische und monologische, geschriebene und gesprochene Texte. Intuitiv kann man unter einem Text als alltäglich erfahrbarer Gegebenheit eine Folge von Sätzen / Äußerungen verstehen, die thematisch und in ihren Bedeutungen sinnvoll zusammenhängen und einen erkennbaren Anfang und ein Ende haben. Man möchte an einem solchen Text eine kommunikative Funktion erkennen, und man will ihn einer bestimmten Sorte bzw. einem Typ von Texten zuordnen können."

16. "Begriff der Textlinguistik und Texttheorie: sprachliche Äußerungsform einer kommunikativen Handlung, die im einzelnen bestimmt ist (a) nach den pragmatischen „text-externen“ Kriterien einer kommunikativen Intention, die situationsspezifisch ist und auf eine entsprechende Hörererwartung trifft, und (b) nach den sprachlichen, „text-internen“ Merkmalen einer konsistenten, in der Regel wort- und satzübergreifenden Struktur, nämlich: Grenzsignale, grammatische Kohäsion, dominierendes Textthema und inhaltliche Kohärenz (...); dazu kommen bei einem weiter gefaßten Textbegriff noch Eigenschaften nichtverbaler Signale wie Mimik, Gestik ..."

17. "Traditionell-grammatisch bezieht sich Text auf jede schriftliche oder auch mündliche Gefügesammlung (...). Progressiv-linguistisch meint Text "Spracheinheit in Funktion" bzw. sogar ein "theoretisches Konstrukt."

određeni socio-kulturni kontekst; tekstovi su suštinski sastavni delovi u okviru procesa saopštavanja, razumevanja i delanja."¹⁸ (Hoberg 2000).

Poslednji analizirani rečnik lingvističkih termina, izdat 2000. godine, *Metzler Lexikon Sprache* (Meclerov leksikon jezičkih i lingvističkih pojmova), čiji je priređivač Helmut Glik, nudi sledeće informacije:

"Ako se naglašavaju unutartekstualni (gramatički, strukturalni) kriterijumi, tekst se shvata kao koherentni sled rečenica, povezanih gramatičkim, prevashodno pronominalnim sredstvima tekstualizacije, sa relativno celovito obradenom temom. U slučajevima kada se ističu vantekstualni (komunikativni) aspekti, tekst se, međutim, posmatra kao proizvod jezičkog delanja sa prepoznatljivom komunikativnom funkcijom. Nova istraživačka polazišta povezuju unutartekstualne i vantekstualne kriterijume, takod da tekst shvataju kao kognitivno, gramatički, ilokutivno i eventualno prozodijski strukturirani rezultat jezičko-komunikativne radnje ..."¹⁹ (Glück 2000).

3. Termin tekst u Dudenovoj gramatici savremenog nemačkog jezika

Sliku stečenu na osnovu rečnika lingvističkih termina potvrđuje i analiza različitih izdanja Dudenove Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, koja se - premda svakako nije jedina obimna, značajna, kvalitetna i pouzdana gramatika savremenog nemačkog jezika - ipak može smatrati u neku ruku "zvaničnom" i "reprezentativnom" gramatikom koja donosi najzastupljenija - ili barem srazmerno široko prihvaćena - viđenja problema koji se tiču ovog jezika.

3.1. Period do 1995. godine

U prva tri od ukupno 6 izdanja reč *tekst* se ne može naći ni u registru pojmova. U četvrtom izdanju tekst se spominje samo uzgred na početku celine posvećene rečenici "... [rečenice] se po pravilu javljaju u većim samostalnim jedinicama, u tekstovima. O tekstovima se govori kako u pisanoj tako i u usmenoj upotrebi jezika"²⁰ (Duden 1984: 1007), a posvećene su mu i poslednje dve od ukupno 763 stranice. Ovde se konstatuje postojanje nove lingvističke discipline, lingvistike teksta, i posvećuje se nekoliko redova razlikama između "gramatičkog posmatranja jezika" i "pragmatičkog posmatranja jezika".

3.2. Period nakon 1995. godine

Probleme vezane za tekst Dudenova gramatika nešto ozbiljnije počinje da razmatra tek od 5. izdanja (1995. godina), od kada se, doduše u okviru celine posvećene rečenici, a ne samostalno, u njoj može naći i poglavlje *Vom Wort und Satz*

...

18. "Sprachwissenschaftlich gesehen sind Texte alle gesprochenen oder schriftlich fixierten, sprachlich strukturierten Gefüge, die in eine Sprechsituation oder einen tradierten soziokulturellen Zusammenhang eingebettet sind; Texte sind wesentliche Bestandteile im Mitteilungs-, Verstehens- und Handlungsprozess."

19. "Bei einer Akzentuierung textinterner (grammatischer, struktureller) Kriterien gilt der Text als eine durch grammatische, vorrangig pronominalle Vertextungsmittel verkettete kohärente Folge von Sätzen mit einem relativ abgeschlossen behandelten Textthema, während bei Akzentuierung textexterner (kommunikativer) Aspekte der Text als Produkt sprachlichen Handelns mit einer erkennbaren kommunikativen Funktion angesehen wird. Neuere Forschungsansätze verbinden textinterne und textexterne Kriterien und erfassen mit dem Begriff Text das kognitiv, grammatisch, illokutiv und ggf. prosodisch strukturierte Ergebnis einer (...) sprachlich - kommunikativen Handlung ..."

20. "...[Sätze] erscheinen normalerweise in größeren selbstständigen Einheiten, in Texten. Von Texten spricht man sowohl bei schriftlicher wie bei mündlicher Sprachverwendung"

zum Text - ein Ausblick (Od reči i rečenice do teksta - Kratak pregled), koje, međutim, i dalje obuhvata svega tridesetak od ukupno 900 stranica koliko broji ova gramatika. Ovo ipak predstavlja značajni pomak u odnosu na prethodna izdanja, kako kvantitativno (30 stranica u 5. i 6. naspram svega 2 u 4. izdanju), tako i kvalitativno, jer na osnovu izloženog korisnik može da stekne sliku o tome kako lingvistika pred kraj 20. veka vidi tekst, njegova najznačajnija svojstva, strukturu, funkcije itd. Pri tome se posebna pažnja posvećuje pojavama kao što su koherentnost i kohezija (i njihovom razgraničenju), kao i pojedinačnim kohezivnim elementima, kao što su juncija, koreferencija, pozicija elemenata itd. (Duden 1995: 815). Skreće se pažnja i na funkciju teksta, definisanu kao društveno utvrđeni i zato obavezujući spoj svrha i značenja povezanih sa određenim tekstom ili sa određenim skupom istovetnih tekstova (Duden 1995: 810), uz napomenu da funkciju teksta ne treba izjednačavati sa istinskim namerama emitenta, budući da ona samo predstavlja društvenu formu koju je određena društvena zajednica ustanovila za obavljanje određene funkcije (Duden 1995: 811). Stvarna namera emitenta pritom se može, ali i ne mora, podudarati sa društveno utvrđenom funkcijom teksta, koja se zato određuje samo na osnovu onoga šta emitent želi da pokaže, bez obzira da li je pritom iskren ili ne.

4. Z a k l j u č a k

Nadamo se da će čitalac na osnovu ovog kratkog izlaganja, koje svakako ni izdaleka nije moglo da obuhvati sve relevantne i / ili značajne autore koji su se tokom poslednjih nekoliko decenija na nemačkom govornom području i u okviru germanističke lingvistike bavili problemima teksta, ipak moći da stekne određenu sliku o radanju interesovanja za tekst kao lingvistički fenomen, a koje je preko hronološki starijeg strukturalističkog pristupa, i njegovih pokušaja da - oslanjajući se na strukturalističku i transformaciono-generativnu gramatiku - do tada istraživanim jezičkim nivoima doda još jedan, tekst, trudeći se da otkrije, objasni i opiše pravila kojima jezički sistem upravlja gradnjem tekstova, doveo do funkcionalističkih polazišta zasnovanih na lingvističkoj pragmatiki, pre svega na teoriji govornih činova, i njihovog shvatanja teksta kao kompleksnih jezičkih radnji sa određenom komunikativnom funkcijom, i konačno do pokušaja da se dode do određenog novog, "integrativnog" shvatanja (Brinker 1992: 17), koje bi u obzir uzelo i "unutartekstualne" i "vantekstualne" komponente.

B i b l i o g r a f i j a

- Abraham, W. 1988. **Terminologie zur neueren Linguistik**. 2., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage.
- Bronisch, O. 1972. **Lexikon der grammatischen Terminologie**. Donauwörth.
- Brinker, K. 1992. **Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden**. 3., durchgesehene und erweiterte Auflage. Berlin.
- Burkert, D. H. 1999. **Schulwörterbuch zur Sprachwissenschaft**. Essen.
- Bußmann, H. 1990. **Lexikon der Sprachwissenschaft**. 2., völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart.
- Conrad, R. (Hrsg.). 1981. **Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini**. Leipzig.

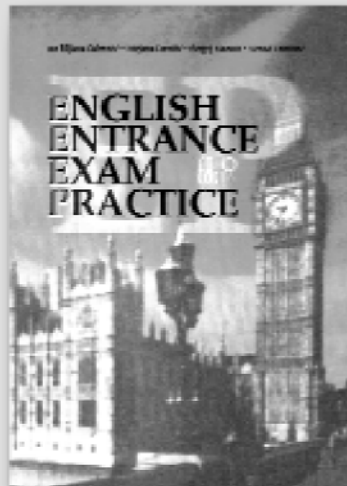
- DWJWG 1984: **Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm**. 1984. Band 21. Bearbeitet von Mathias Lexer, Dietrich Kralik und der Arbeitsstelle des Deutschen Wörterbuches. München.
- Duden. 1984. **Grammatik der deutschen Gegenwartssprache**. 4., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim. Wien. Zürich.
- Duden. 1995. **Grammatik der deutschen Gegenwartssprache**. 5., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich.
- Duden. 1996. **Deutsches Universalwörterbuch**. 3., neu bearbeitete Auflage. Mannheim / Wien / Zürich.
- Duden. 1998. **Grammatik der deutschen Gegenwartssprache**. 6., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim. Wien. Zürich.
- Engel, U. 1988. **Deutsche Grammatik**. Heidelberg.
- Glück, H. (Hrsg.). 2000. **Metzler Lexikon Sprache**. 2., erweiterte Auflage. Stuttgart. Weimar.
- Gülich, E. / Raible W. 1975. Textsorten - Probleme. **In Linguistische Probleme der Textanalyse. Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache in Mannheim**. Jahrbuch 1973. Düsseldorf. str. 144-161.
- Gülich, E. / Raible W. 1977. **Linguistische Textanalyse**. München.
- Hartmann, R. R. K. / Stork F. C. 1972. **Dictionary of Language and Linguistics**. London.
- Harweg, R. 1979. **Pronomina und Textkonstitution**. 2., verbesserte und erweiterte Auflage. München.
- Heinemann, W. / Viehweger D. 1991. **Textlinguistik. Eine Einführung**. Tübingen.
- Heupel, C. 1973. **Taschenwörterbuch der Linguistik**. München.
- Homberg, D. 2000. **Sachwörterbuch zur Sprachwissenschaft**. Stuttgart.
- Knobloch, C. 1990. Zum Status und zur Geschichte des Textbegriffs. Eine Skizze. **In Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik 77**. Göttingen. str. 66 -87.
- Pei, M. / Gaynor F. 1954. **A Dictionary of Linguistics**. London.
- Pei, M. 1966. **Glossary of Linguistic Terminology**. New York. London.
- Rolf, E. 1993. **Die Funktionen der Gebrauchstextsorten**. Berlin. New York.
- Schmidt, S. J. 1975. Zur Linguistik der sprachlichen Kommunikation. **In Linguistische Probleme der Textanalyse. Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache in Mannheim**. Jahrbuch 1973. Düsseldorf. str. 20-35.
- Simeon, R. 1969. **Enciklopedijski rječnik lingvističkih termina**. Tom 2. Zagreb.
- Titscher, S. / Wodak, R. / Meyer M. / Vetter, E. 1998. **Methoden der Textanalyse. Leitfaden und Überblick**. Opladen / Wiesbaden.
- Todorov, T. / Ducrot, O. 1975. **Enzyklopedisches Wörterbuch der Sprachwissenschaften**. Frankfurt am Main.
- Ulrich, W. 1972. **Wörterbuch linguistischer Grundbegriffe**. Kiel.
- Vater, H. 1992. **Einführung in die Textlinguistik. Struktur, Thema und Referenz in Texten**. München.

Wahrig, G. 2000. **Deutsches Wörterbuch**. 7., vollständig neu bearbeitete und aktualisierte Auflage auf der Grundlage der neuen amtlichen Rechtschreibregeln. Neu herausgegeben von Dr. Renate Wahrig-Burfeind. Gütersloch/München.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Erst im Laufe der letzten paar Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts hat die Sprachwissenschaft damit begonnen, dem Thema Text die ihm gebührende Aufmerksamkeit zu schenken, und in diesem Phänomen einen bedeutenden Forschungsgegenstand zu erkennen. Das Ziel dieser Arbeit besteht darin, eine skizzenhafte Darstellung derjenigen Auffassungen zu bieten, die zwischen 1970 und 2000 im Rahmen der germanistischen Linguistik vertreten bzw. vorherrschend waren. Sie wendet sich in erster Linie an diejenigen, die sonst - aus unterschiedlichsten Gründen - nicht die Gelegenheit dazu haben, sich mit den Fragen der germanistischen Linguistik auseinanderzusetzen.

5 tests with key and explanatory notes

ENGLISH ENTRANCE EXAM PRACTICE

mr Biljana Čubrović
Mirjana Daničić
Sergej Macura
Nenad Tomović

English Entrance Exam Practice je zbirka testova u kojoj autori daju rešenja, ali i objašnjenja tačnih i netačnih odgovora i ukazuju na moguće greške. Prvenstveno je namenjena za pripremu prijemnog ispita iz engleskog jezika na Filološkom fakultetu, ali se može koristiti i za proveru znanja gramatike i vokabulara engleskog jezika tokom pripreme polaganja ispita za strane diplome na srednjem ili višem nivou. Izuzetno je korisna studentima ovog fakulteta koji polažu engleski jezik kao izborni predmet.

„Veliku prednost i novinu u odnosu na već postojeće slične zbirke autori su postigli uvođenjem objašnjenja uz rešenja. Objašnjenja su data sažeto, jasno i pregledno, s desne strane u visini odgovarajućeg pitanja. Na taj način korisnik zbirke može odmah, ne samo proveriti da li je dao ispravan odgovor, već i na licu mesta razjasniti zašto mu odgovor nije tačan, ako je takav slučaj.

Zbog korisnosti, tačnosti podataka i preglednosti kojim se odlikuje rukopis ove publikacije, sa zadovoljstvom ga preporučujem za objavljivanje.“

dr Boris Hlebec

Redovni profesor na Odseku za anglistiku Filološkog fakulteta u Beogradu

PHILO
LOGIA

UDC 378.147::811.111](497.11)

NENAD TOMOVIĆ
The Faculty of Philology, Belgrade

31

COMMUNICATIVE

T E C H N I Q U E S
I N L A R G E
C L A S S E S

Introduction

This paper is based on my work with several groups of Belgrade University students who took up English as their optional foreign language. It focuses on communicative techniques and is also intended to highlight the role of communication in large classes by suggesting how to activate as many students as possible and by analyzing particular techniques in an ESL classroom. The coursebook emphasizes communication and is intended to develop all four skills (speaking, listening, writing and reading), but I have decided to concentrate primarily on speaking.

A typical language classroom

Many language teachers base their work on outdated attitudes that a language can be learned by analyzing its structure and translating texts. Little attention has been paid to communication and student participation. Needless to say, such language classes are not very useful and the effect is not satisfactory. Students "know" English, but their fluency is not as good as projected in the syllabus. Many students describe their high school English lessons as boring, almost without their active participation, based on translating a text, its grammar analysis and many structure drills. Most of them think that what they need is speaking, or in other words, language in use and demand more conversation in English. Their demands are justified¹. Furthermore, if the classroom is crammed (40-45 students), students are not very likely to gain any useful knowledge, apart from some information *about* the language provided by the teacher. Even if the textbook is good, it is the teacher who is responsible for his/her students' achievements in learning. In fact, there seem to be many teachers who base their work on the Grammar-Translation Approach², which implies instruction in Serbian, little use of English³, focus on grammatical parsing and translating.

...

1. The data came directly from the students.
2. The features of this approach are based on Celce-Murcia
3. As stated earlier, insufficient student talking time must also be attributed to large groups

M E T O D I K A I D I D A K T I K A

Speaking - an indispensable element of learning a foreign language

A language teacher must be fully aware of the importance of using a foreign language in his/her classroom. Since the Grammar-Translation Approach (or at least, its spirit) is still present in some classrooms, one of our primary tasks is to make use of what our students have learned so far and do our best to enhance their knowledge.

Linguistic performance is the most important aspect of language and must be carefully developed. The most efficient way of developing it is by speaking. Students need to "rehearse ... a real-life event in the safety of the classroom ... It is a way for students to 'get the feel' of what communicating in the foreign language really looks like." (Harmer 1998:87). Harmer (1991) also points out the importance of feedback for both teacher and students, which is evident as they speak. They are all able to identify language problems and are given enough room to eliminate them. Besides, if students know they are supposed to speak more they used to, they pay more attention to what they hear and read. Students simply "need chances to say what they think or feel ... [and] to test the hypotheses they have formed about the way language works." (Willis 1996:7).

However, speaking must turn into communication if we really want to make the most of it. On the one hand, speaking is part of communication and its crucial element, but there must be at least two persons if we want speaking to turn into communication. Peers will no longer play interlocutors; they will become real ones. *"Where there is no interaction, there can be no communication."* (Malamah-Thomas, 1987:11). Although this statement sounds simple, it summarizes the essence of our point and ultimate goal - to create the best possible linguistic environment which actually triggers the learning process.

Classroom management in large classes

Large classes are not very appropriate for effective language learning, but they create an atmosphere challenging for the teacher. Even if the classroom is well-equipped and full of students willing to learn, we still have to cope with limited resources and there is little time we can devote to each student. Every minute must be efficiently used if we want to give each student at least one opportunity to say something and take an active part in our work.

Since our groups can be up to 50-60 students, it is absolutely necessary to introduce pair and group work. However, it is virtually impossible to move desks in our classroom, since they are heavy, and there are too many desks in each row, which leaves little space for moving them around and organizing pairs and groups is thus made difficult. Re-seating students can sometimes take too much time and we try to avoid it unless it is necessary to form a group.

Working in adjacent pairs is our common practice since students have grown used to it and expect it very often. In our classroom it is used for vocabulary/comprehension sections and information gap exercises, sometimes for structure drills and new grammar. However, it has both advantages and disadvantages. The teacher cannot control many students while they are engaged in pairwork and there is no full feedback before pairwork has ended. The arrangement of desks hampers teacher circulation among pairs, but they are encouraged to ask

for help if a problem arises. On the other hand, "pairwork allows the students to use language" freely and "increases the amount of student practice." (Harmer, 1991, 206). We have also noticed that students become very co-operative and willing to help their peers only about a month after the beginning of the course. Groupwork faces exactly the same obstacles. The number of groups and of people in them depends on the number of students present, which is between 6 and 9 people in a group. As noticed by Harmer (1991), groupwork provides more people to react with and it increases the amount of student talking time. Even if they do not use English whenever they are asked to, they at least have to activate their knowledge in order to complete the tasks set. Giving instructions is facilitated: if working individually, some students are likely to misunderstand the instructions and fail to do their tasks properly. At the same time, it also builds self-confidence and creates better relationships between group members and in the whole class.

Since groups cannot be formed according to abilities, there are always some weak and shy students in each group, which gives them more opportunity for practicing the language freely. Our groups do not always have leaders, because such an environment gives every member enough opportunity to express themselves, makes a "democratic" atmosphere and there is no pressure. Monitoring groups is again a problem, but they are welcome to get any help they need.

Criteria for choosing activities

Activities cannot be chosen at random. Before moving on to any activity, we have to analyze them first and see if they meet certain criteria. The basis for some of the criteria stated in this text were established by Ur and Wright (1992), but are slightly modified.

- *Learning value* - every activity must be useful. It means that it must be intended for practicing something (e.g. word order, vocabulary revision, spelling, etc.).

- *Level appropriateness* - it is known that "activities are often suitable for a variety of levels." (Ur and Wright, 1992:xi). However, the teacher being the best judge of his/her students' knowledge, can always modify them and make the most of them.

- *Syllabus-related* - activities must also have something in common with syllabus requirements. It means that an activity offering a quiz about ecology is not suitable unless students are required to learn some vocabulary and phrases used in ecology.

- *Preparation and organization* - before introducing an activity, the teacher should carefully plan how to carry it out. If some extra materials are needed (cards, pictures, photocopied materials, etc.), the teacher should make sure they are ready some time before the lesson. If students are willing to help, their help should be sought in advance. If the teacher knows the students it is easier to predict what kind of obstacles might arise and how they should be dealt with.

Introducing communicative activities

Communicative activities cannot be introduced on the spur of the moment. Providing a favorable linguistic environment is the primary task. Instruction in English is a good foundation. At the same time, a number of activities which give students enough opportunity to talk should gradually be introduced. Nolasco and Arthur (1995) suggest performing memorized dialogues, contextualized drills, cued

34

dialogues, discourse chains, role play and improvisation. This set of activities is often referred to as *communicative continuum*. All of them "center on verbal communication." (Nolasco and Arthur, 1995:50). Since the students still rely on prefabricated patterns, they are supposed to develop a sense of freedom "by gradually reducing controls" (Dobson, 1989:9) over what they say and thus facilitate communication. Moreover, these activities will "help the student move from pseudo-communication to communication where he expresses his personal ideas and needs in the context of reality." (Dobson, 1989:1). It is necessary to be patient until they get used to speaking a foreign language when talking to peers. Some extra time is inevitable if the class is monolingual. At this stage it is good to encourage students even if their English is not good, e.g. by helping them to express themselves in spite of their limited vocabulary, because all that many of them need is confidence. Emphasizing that their utterances are acceptable because they get the message across is useful. In fact, some who are resourceful enough will soon be able to resort to avoidance, as to one of very useful communication strategies. Furthermore, when students get to know each other, learn each others' names, get to know the teacher and what he/she requires, they will be ready to take part in communicative activities and cope with all tasks.

Discussion

Discussion is a well-liked and useful technique. It can be carried out in several ways, both in groups and with all students participating in it. To make a distinction between those two kinds of discussion, we will term them as *common discussion* (in which all students can equally participate) and *group discussion* (in which students are divided into groups and discuss a particular topic).

Common discussions are more easily carried out in our conditions. There is always a variety of topics which students find interesting and most of them are willing to participate. Our choice of topics is often based on the textbook and are often directed so as to practice new grammar and vocabulary. Discussions are often directed towards the students' personal experiences and thus personalized. Personalized discussions are always more likely to be successful, since students are always willing to give their own opinions or to describe something that will make them popular among their peers. It is always important to ensure the participation of all students, or at least, of as many as possible. Some who are shy or not fluent enough require special attention, encouragement and patience. Such students should always be treated with extra care and their questions should always be easy, amusing, or in some way interesting. When the teacher's help in asking questions is necessary, his/her questions must be open-ended, demanding multiple statements, (as suggested by Dobson, 1989:28), or in case of *yes-no* questions, always followed by *why*.

As we have already mentioned, the topics are often based on the materials covered in class. However, when choosing a discussion topic, we often have to begin it with questions related to the text, but at the same time, we should focus on an interesting point made in the text. For example, after a text about ghosts and witches, we started the discussion with questions about the students' personal experiences, but very quickly (in different groups) moved on to an "analysis" of superstition, on quasi-

psychics who appear on our TV networks and even on necromancy.

Causing students to disagree on trivial issues and, in certain moments, turning the current discussion into a debate is also useful. The discussion will then become more dynamic and activating. This is useful particularly if a student expresses a view too "scientific" for the rest of the class or if his/her presentation is monotonous. Of course, when any conflict of opinions appears, the teacher must act immediately if it turns into exchanging insults or causes disruptive behavior.

A discussion can often change its focus from fluency to accuracy, e.g. a discussion about the importance of money can often be redirected into conditional practice by asking *What would you do if you had a million dollars?*, or about any assumption expressed by the same verb form.

As suggested by Dobson (1989:9), if our class is large, small-group discussions "are an excellent way to give students opportunities to speak." (Dobson, 1989:62). Instead of monitoring each individual, a more relaxed atmosphere is created by monitoring the groups and helping them when necessary. Of course, the class is divided into groups and each group can be given either different or the same topic, but interesting enough to activate every member and with enough points to be mentioned. It is wise not to appoint a group leader/spokesperson at the beginning of the activity. This will make groups use more English than they usually do and make them feel equal. The groups can also be allowed to elect their spokesperson, and for the same reason, it can be done when the discussion is about to end. Other groups should be encouraged to ask a few questions after the presentation of another group's spokesperson if there is enough time. Instead of topics, various parts of the textbook can also be used in such discussions.

D e b a t e s

Debates are similar to discussions, but there must always be two sides with different opinions. Therefore, the choice of the topic is now even more important. Since we know there must be some disagreement, the topic should be as neutral as possible so as to avoid quarrels. On the other hand, the topic should be provocative enough to motivate the students to take part in it. A number of topics suggested by Dobson (1989:65) meet these criteria:

- Television does children more harm than good
- Parents are too permissive with their children nowadays
- Examinations are unnecessary
- We have too much leisure
- Living in the city is better than living in the country
- Old traditions prevent progress
- A universal language is possible

Before starting a debate, it is necessary to clarify the topic and see if there are enough students who agree and disagree with it. If there is a topic about which almost all students agree or disagree, it is better to find another one if we want to make it successful. Asking students in advance to speak in favor of an idea or against it is not always productive, because those who do it reluctantly are likely to benefit

35

little from it. There is a number of topics, also suggested by Dobson (1989:65), which are not likely to be very successful in a modern urbanized society, e.g:

- It is better to marry for love than for money
- Women should be allowed to enter any profession they choose
- Money is the most important thing in life
- It is useless to explore the past, etc.

Even if there are statements some people agree with privately (e.g. that money is the most important thing in life), those who do will certainly hide their true opinions because expressing such views in public could make them unpopular among the rest.

Both in discussions and debates the teacher should not take sides but merely help the participants to express themselves, ask questions and make sure the discussion/debate flows smoothly.

Fluency and accuracy in language classroom

Communicative activities are very often fluency-oriented. However, it is impossible to neglect accuracy, and correcting students is often a difficult task. The problems which arise are *how* and *when* to correct students. A good teacher must bear in mind that frequent correcting, even if errors/mistakes appear in every sentence, can often result in students' frustration, which hampers fluency development.

Contemporary methodologists agree that both errors and mistakes are important for language learning. As pointed out by Edge (1997), students must be given enough opportunity to make mistakes because they need 'space' to experiment with the language "and to work out new and better ways of saying things."(Edge, 1997:258). These attitudes are based on the fact that every language is acquired (or learned) *gradually*. At one point, there is a system which is "neither the system of the native language, nor the system of the target language [...]; it is a system based upon the best attempt of learners to provide order and structure to the linguistic stimuli surrounding them." (Brown 1987: ch.9). This system is known as. Until the system is stabilized errors are frequent, and in fact, they are evidence that learning is taking place. Errors are likely to disappear in the final stage, stabilization . However, our students are more likely to make occasional mistakes and are able to correct themselves when prompted. It implies that they have reached a final stage, termed systematic⁵ .

Correcting - how and when

These two questions refer to the focus of our attention, i. e. whether we are helping students to improve fluency or accuracy.

When we are paying attention to *what*⁶ the students want to say, their fluency is in the focus of our attention. When an interesting discussion is taking place, a teacher too eager to correct every mistake is very likely to ruin it. Students must be given enough time to practice speaking. At the same time, students must be aware that we do care about what they say. Frequent distractions, such as our focusing on

...

4. As stated by Brown, (1987)

5. As suggested by Brown, (1987)

6. Based on Edge, (1997: ch. 4 and 6)

form only, will make their communication less efficient and show that we do not care about what they say. "Students need the experience of being listened to as people with things to say." (Edge, 1997:20)

Of course, we do not claim that accuracy should be neglected. It is just necessary to emphasize that it should not be too conspicuous or expressed through obvious punishment and criticism, which students can easily take as humiliation. Further paragraphs will explain how mistakes and errors should be corrected.

· H o w

If students' linguistic competence is satisfactory, self-correction will prove very useful in the classroom. If the teacher gives a hint that a mistake has been made, the student is likely to repeat the wrong part of the utterance correctly, he/she will not feel frustrated, and the rest of the class will be able to recognize the mistake. A hint can be given by gestures, facial expressions, saying something like "er...mmm?" or by tentative questions, e.g:

Situation 1

Student: He was born in *the 1959.

Teacher: Are you sure there should be an article?

Student: Oh, yes, he was born in 1959.

Situation 2

Student: I must have *took it because it was raining.

Teacher: You must have took it. Don't you think there's something wrong with it?

Student: I must have taken it...

Peer correction is sometimes useful, but some limitations must be imposed as soon as it is introduced in the classroom. It is the teacher who should decide when to ask students to correct their peers, e.g. when students are asked to do something in groups or pairs. It is good to try this with as many students as possible, but it is essential to ask one student at a time so as to avoid unpleasant situations. Ten students correcting their peer simultaneously is just one example of it. It can be combined with self-correction to make it less frustrating:

Situation 3

Teacher: What do you call the person who rides horses in races?

Student 1: ... A rider.

Teacher: I think we might use some other word in this context...

Student 1: ...

Teacher: Jasna, can you help her?

Student 2 : A jockey.

Peer correction involves all students in "listening to and thinking about the language" (Edge 1997:26) and at the same time, "the teacher gets a lot of ... information about the students' ability."(Edge 1997:26). On the other hand, students do not like being corrected by other people who are supposed to be their equals, and this technique should not be applied very often.

...

7. As suggested by Edge, (1997)

Teacher correction should be used if all other options fail. Edge (1997) describes this technique in combination with the two techniques mentioned above, but we will concentrate on teacher correction in a narrower sense. If the student fails to use the correct form after hints given by the teacher, we should name the correct form and see whether the student can use it at all. In either case, an explanation why we use a particular form is useful and the students who were not sure about it will be able to hear the rule once more. Repeating a form in context, together with a teacher, should be avoided if possible, because many students find it frustrating. Emphasizing a missing morpheme/mispronounced word is also very helpful, but as Edge pointed out it should not be too unnatural so as to avoid overstressing it. Further advice, such as "Be careful when you pronounce XYZ" and repeating it in isolation is far better than pure repetition of the incorrect word and emphasizing it alone.

· W h e n

Students can be corrected either immediately or some time after the error/mistake has been made. In my opinion, frequently made errors should be corrected immediately, such as forgetting to add an {s} to the third person singular or to noun plurals. In our experience, when an error like this one occurs, the teacher should unobtrusively elicit words with the missing morphemes from the same student and use self-correction immediately and respectfully.

Both errors and mistakes which cause ambiguity and sometimes make the utterance sound funny should also be treated immediately:

Situation 4

Student: As soon as I arrived I went to the *bitch but the sun was too hot.

Teacher: You went to the bitch? I didn't know you had a pet there.

Student: Whoops! What I meant was *beach*.

In case of mistakes and occasional errors, the teacher can jot them down and tell the student what was wrong, but a better way would be to do it without the student's knowledge. A teacher can simply use his/her notes as guidelines and try to elicit the incorrect structures in a casual conversation with the student who produced them.

Mistakes (and in some cases) errors can sometimes even be prevented. If we can predict that many students whose mother tongue is Serbian are likely to pronounce the word architect as */a:hltekt/, we should point out this difference *before* we ask them to use it. I have tried this in my classroom with three groups of students. Two groups were told about the difference (B and C), but the control group (A) was not. Students from the control group pronounced the word as */a:hltekt/ more often than the other two groups.

E v a l u a t i o n

A good language teacher should make a thorough analysis of his/her work. Some teachers seem to be afraid of their students and think that their opinions are insignificant since they are "not qualified". However, it is essential to get some feedback and talk to students in order to evaluate both them and ourselves. An anonymous questionnaire can give many useful hints and ideas for further work. It

is likely to provide objective answers since students are not required to reveal their names and know that there will be no consequences whatever they have written. Even a seemingly insignificant remark should be taken into account and carefully analyzed or discussed with colleagues.

Testing students' knowledge is another valuable source of information. Their knowledge can be checked virtually every day. Apart from occasional tests or mock-exams, keeping a permanent progress record is very useful. A simple checklist can be more than helpful for this task. Simplified interviews aimed at eliciting certain structures and/or vocabulary test both their speaking and comprehension. These interviews must be carefully directed and notes should be unobtrusively taken so as to avoid the pressure which might arise. Students whose progress is more closely monitored should be regular and of different linguistic abilities. It is easier to monitor weaker students, since their English always requires "corrections" and constant effort to improve their knowledge.

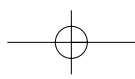
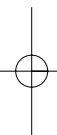
A discussion about the syllabus and its requirements can sometimes be more successful than we expect. We were more than surprised to hear some students' comments about their own knowledge and "blanks" in it. After a short debate about the necessity of grammar in language learning, some students said they had problems with certain verb forms (conditionals, perfect forms) and articles.

Conclusion

The subject-matter of this paper can never be exhausted. There are some chapters which might seem unfinished. That is *partly* true. Neither new nor old ideas in language teaching have been fully used. Improving one's way of teaching is a never-ending process, which requires constant feedback, patience, self-evaluation and creativity.

Bibliography

1. Brown, H.D. 1987. **Principles of Language Learning and Teaching**, New York : Prentice Hall Regents
2. Dobson, J. 1989. **Effective techniques for English Conversation Groups**, Washington D.C: US Information Agency
3. Edge, J. 1997. **Mistakes and Correction**, London - New York: Longman
4. Fowler, W.S. and J. Pidcock 1991. **Synthesis**, Walton-on-Thames: Nelson
5. Harmer, J. 1991. **The Practice of English Language Teaching**, London: Longman
6. Harmer, J. 1998. **How to Teach**, London: Longman
7. Klippel, F.1995. **Keep Talking**, CUP, Cambridge: Cambridge University Press
8. Malamah-Thomas, A. 1987. **Classroom Interaction**, Oxford: Oxford University Press
9. Nolasco, R. and L. Brown 1995. **Large Classes**, Hemel Hempstead: Phoenix ELT
10. Ur, P. and A. Wright 1992. **Five-Minute Activities**, Cambridge: Cambridge University Press
11. Willis, J 1996. **A Framework for Task-based Learning**, London: Harlon Longman

UDK 378.147::811.133.1'276.6

TANJA DINIĆ

Saobraćajni fakultet u Beogradu

O RAZNOVRSNIM PRISTUPIMA U NASTAVI FRANCUSKOG JEZIKA STRUKE

Ako bismo doslovno preveli pojam "français sur objectifs spécifiques" (skraćeno FOS), koji se danas mnogo češće koristi od "langue de spécialité" (čiji je ekvivalent "jezik struke"), dobili bismo izraz "francuski za specifične ciljeve"². Koji su ti ciljevi, koje su to potrebe specifične za nastavu francuskog (i drugih stranih jezika) na nefilološkim fakultetima kod nas?

Te potrebe, naravno, nisu iste za sve naše visokoškolske ustanove. Različitosti planova i programa ogledaju se pre svega u fondu i rasporedjenosti časova stranog jezika po semestrima i njihovoj zastupljenosti na posleddiplomskim studijama. Ipak, zajedničko je to što izučavanje ovog predmeta na nematičnim fakultetima ima za cilj produbljivanje znanja stečenih tokom prethodnog školovanja, odnosno usvajanje novih jezičkih veština u kontekstu određenih naučnih i stručnih oblasti. Drugim rečima, pred profesorom jezika nalazi se zadatak da poveže nastavu opšteg i nastavu jezika određene struke. Na koji način se može izvršiti to povezivanje, taj prelazak, pitanje je kojim se bavi kako literatura, tako i sami nastavnici na stručnim usavršavanjima vezanim upravo za relevantnu nastavnu praksu. (Jedan od najsvežijih primera je seminar na temu *FOS-a* za profesore francuskog sa nefiloloških fakulteta, održan u Beogradu krajem septembra 2002). Ovde ćemo razmotriti moguće pristupe i metode u nastavi *FOS-a*, kao i teškoće i ograničenja koje svaki od njih, primenjen pojedinačno, nužno nosi.

Izučavanje specifične leksike, tj naučno-stručne terminologije bi se nesumnjivo moglo odrediti kao prvi pristup jeziku struke³. S obzirom na činjenicu da nastavnici jezika najčešće nisu eksperti za nefilološke discipline i njima i njihovim studentima nameće se potreba da ovladaju specifičnom terminologijom. To je potpuno prirodno

...

1. O različitim nazivima i varijantama ovog pojma, videti prvo poglavlje zbornika radova *Strani jezik struke*, urednik Nade da Vinaver, izdanje Udru enja univerzitetskih profesora i naučnika Srbije i Saobraćajnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1996.

2. Ekvivalent engleskom "English for specific purposes" (ESP)

3. Kahn, Gisèle: "Différentes approches pour l'enseignement du français sur objectis spécifiques", in *Méthodes et Méthodologies, Le Français dans le Monde, Recherches et applications*, numéro spécial, janvier 1995, pp 144-152

42

imajući u vidu da je ona osnovni nosilac informacija naučnog i tehničkog jezika. Međutim, postoje i drugi, ne manje važni razlozi za takvo metodičko opredeljenje. Prvo, ne možemo zanemariti nasledje tradicionalne prakse koja se zasniva na prevodjenju kao jednom od ključnih veština u nastavi stranog jezika, pri čemu, naravno, poznavanje leksike nije jedini činilac ali se bez sumnje svrstava među najbitnije. Drugo, dešava se da studenti ne pokazuju naročito zanimanje za predmet koji im nije uskostručan ili koji im je tokom prethodnog školovanja predstavljao teret. U tom slučaju, rad na specijalizovanoj leksici za profesora postaje najefikasniji način da motiviše svoju publiku. Konačno, postepeni prelazak iz sfere opšteg u sferu stručnog jezika, njihovo povezivanje najjednostavnije se odvija kroz usvajanje terminološkog vokabulara. Na primer, uz formiranje lista reči ili malih glosara izučavaju se familije reči, principi derivacije, sufiksi, prefiksi, nastavci za rod i broj, itd. Ovaj treći razlog je naročito važan ako se ima u vidu da se strani jezik na našim fakultetima najčešće izučava tokom prve dve godine studija, kada sami polaznici tek ulaze u svet struke i nauke. Tako se praktične potrebe poklapaju sa institucionalnim.

Drugi pristup bi se zasnivao na podeli jedne naučne oblasti na određeni broj pripadajućih grana. Upravo su na taj način osmišljeni program i udžbenik francuskog namenjen studentima Saobraćajnog fakulteta⁴. Kako ovu ustanovu čine odseci na kojima se se izučavaju pojedine vrste saobraćajnog inženjerstva (drumski, železnički, vodni, vazdušni saobraćaj, logistika, PTT i telekomunikacije), predviđen je rad na tekstovima i vežbanjima grupisanim po ovim oblastima. A s obzirom da studijski kurikulum obuhvata i fundamentalne nauke, odnosno predmete zajedničke nastave za sve odseke, pomenuta knjiga sadrži odgovarajuću gradju. Tako se poglavlja "Énoncés spécialisés" i "Documents techniques" sastoje od tekstova, tabelarnih i grafičkih prikaza iz oblasti matematike, operacionih istraživanja, standardizacije i dr. Osim ovoga, uvodnu materiju čine i tekstovi koji nisu stručni, već se tiču studentskog života i institucija francuskog visokog školstva - to je svojstvo i udžbenika francuskog za Elektrotehnički fakultet⁵. Uočava se, dakle, namera autora da vezu sa opštim jezikom ostvare preko civilizacijskih sadržaja i to u skladu sa specifičnim potrebama svojih polaznika.

Strategije koje su dosad pomenute bi se mogle okarakterisati kao tematske ili tradicionalne. S druge strane, savremena metodika poznaje niz pristupa strukturalne prirode, u kojima se nastavna gradja i praksa organizuje po diskurzivnim, formalnim principima. Jezik se izučava kroz:

- a) proučavanje logičkih mehanizama diskursa u određenoj oblasti (kako inženjer/doktor/naučnik razmišlja - elementi analize, sinteze, dedukcije, hipoteze, logički odnosi - izražavanje uzroka, posledica, uslova...);
- b) tipologiju tekstova i formi usmenog izražavanja (studenti se upoznaju sa različitim vrstama dokumenata - udžbenički materijali, članci iz opšte ili specijalizovane štampe, prospekti, grafikoni, radne biografije, prezentacije, intervjui itd) i
- c) operacije, aktivnosti i tehnike svojstvene akademskom, naučnom ili profesionalnom radu (različite tehnike čitanja i pisanja, počev od brzog čitanja, uočavanja pojedinih elemenata, hvatanja beleški do pisanja rezimea ili sinteza).

...

4. Vinaver, N: *Francuski za saobraćajnu struku*, Naucna knjiga, Beograd, 1993.

5. Nikolic M: *Francuski za studente elektrotehnike*, Elektrotehnički fakultet, Beograd, 1991

Ovakvim pristupima ne samo da se izučava jezik u realnim situacijama, nego se doprinosi aktiviranju i razvijanju intelektualnih sposobnosti kako studenata, tako i samih nastavnika.

Medjutim, ako se opredelimo isključivo za jedan od dosad pomenutih metoda, suočićemo se sa izvesnim teškoćama. Insistiranjem na leksici i terminologiji, zanemaruje se rad na izražavanju, na koherentnom iskazivanju misli i ideja, bilo pismenim, bilo usmenim putem. S druge strane, izučavanje jezika po disciplinama ili granama koje čine jednu naučnu oblast, iako je organizovano po tematskim celinama, ostaje u okvirima pravolinijskog i statičnog nastavnog procesa. Tako, po okončanju rada u jednom domenu (domenu drumskog saobraćaja, na primer), započinje se izučavanje gradje iz druge oblasti (železničkog, ili vodnog saobraćaja). Pri tome, ovo ne mora biti svedeno na leksiku. Na isti način nižu se i gramatičke partije. Prednost savremenih metoda ogleda se upravo u tome da se takva linearnost i statičnost zameni dinamičkim, logički prijemčivijim pristupom. Povezivanje, upoređivanje raznih disciplina može se izvesti ne samo po tematskoj bliskosti, već i po jezičkim odlikama. Zbog toga su značajne gore pomenute formalne tehnike. Ipak, neophodno je naglasiti da nijedna izolovano primenjena strategija nije dovoljna da se obezbedi fleksibilnost i prilagodjenost nastave jezika stvarnim potrebama. Treba uvek imati na umu kako želje i interesovanja studenata, tako i moguće situacije u kojima će se oni služiti stranim jezikom (korišćenje strane literature, praksa u inostranstvu, zahtevi budućeg posla, komunikacija sa strancima ili dr). Vežbanja i ponavljanja logičkih relacija (na primer, brojni načini iskazivanja uzroka i posledica) ili uvežbavanja tehnika čitanja nužno dovode do izveštačenosti i skretanja u apstraktno i formalno. Gubi se komunikativna dimenzija i zanemaruju se druge jezičke veštine, poput razumevanja sagovornika. Zbog toga su zaključci relevantnih članaka⁶ i seminara da treba odbaciti metodološku krutost i isključivost u korist kombinovanja elemenata raznih pojedinačnih načina rada, shodno realnim potrebama i ciljevima. Pri tome je vrlo važno da ti ciljevi nisu preambiciozni, već da se odrede u skladu sa postojećim okolnostima.

Naravno, posebno kada je reč o visokoškolskom obrazovanju, nastavnik bi trebalo da bude spreman da podje novim pedagoškim putevima. U tom smislu, u nastavi francuskog primena globalnih simulacija čini se posebno zanimljivom. Ova praksa je zaživela kako u Francuskoj, tako i u još nekim evropskim zemljama i to u realnom, ali i virtuelnom obliku⁷. Jedan od primera vezanih upravo za FOS je italijanski projekat *F@rum*, projekat poslediplomskog kursa (nivo master) francuskog jezika prava. Namenjen je kako filozofima/lingvistima, tako i pravnicima koji žele da se specijalizuju kao sudski tumači. Ovaj poduhvat je utoliko interesantniji što je virtuelni, multimedijalni, odnosno predstavlja oblik obrazovanja na daljinu ("formation à distance"). On simulira rad jedne prevodilačke agencije, a svaki polaznik tu ima tačno odredjenu ulogu. Kao i u svakoj profesionalnoj aktivnosti, on se suočava sa nizom situacija: od kontakata sa klijentima i kolegama,

...

6. Videti napomene 1 i 3

7. Rossi, M.: "Enseignement à distance et enjeux professionnels" in *Le Français dans le monde - Apprentissage des langues et technologies : usages en émergence*, numéro spécial, janvier 2002, pp. 95-101; takodje, o globalnim simulacijama, videti na sajtovima: www.katho.be/reno/simulation.html i www.france.sk/culture/coll_la_simulation.html

44 preko konsultovanja stručnjaka radi razrešenja prevodilačkih nedoumica do poštovanja rokova za predaju materijala. Na ovom primeru jasno se vidi smisao globalnih simulacija: rad na jeziku ne samo u okviru jedne situacije (kod lekara, u supermarketu, - dobro poznati igrokazi, tj. "jeux de rôle"), već u jednom širem, sveobuhvatnijem ali jasno preciziranom kontekstu (zgrada, selo, i sl). U prethodno opisanom slučaju, primećuje se kako se veza između opšteg jezika i jezika struke ostvaruje na najprirodniji način. Naravno, ne treba zanemariti ni jednu čisto pragmatičku prednost, a to je korišćenje novih tehnologija, koje su ovde sredstvo, a ne svrha.

I za kraj ovog prikaza novih mogućnosti u nastavi jezika, čini se neophodnim pomenuti tehnike "schémas heuristiques", kod nas poznatije kao "mape uma", po engleskom nazivu "mind mapping"⁸. Već korišćene u nekim naučnim oblastima, one pomažu u svakom obliku učenja, pa tako i u učenju stranih jezika jer se zasnivaju na dinamičkoj memoriji i aktivnom procesu razumevanja, na način na koji funkcioniše ljudski mozak. Pri čitanju teksta ili praćenju usmenog izlaganja, naročito kada su ovi većeg obima ili komplikovanijeg sadržaja, pravljenjem ovih šema ili mapa lakše se uočavaju, izdvajaju i povezuju iznete ideje, a samim tim doprinosi se jasnijoj percepciji i efikasnijem aktiviranju i usvajanju jezičkih veština. Naime, proučavani sadržaj se grafički prikazuje (kao dijagram, tabela, šema, ...) počevši od ključnih pojmova i misli, da bi se postepeno širio poput rodoslovnog stabla, dakle ne samo pukim dodavanjem sastavnih elemenata, već njihovim raspoređivanjem, vodeći računa o odnosima i povezanosti među njima. Proces ne samo da nije pravolinijski, nego je i kreativan, pošto svaki pojedinačni um poima sadržaje i organizuje ih na sebi svojstven način. Prema tome, odbacujemo linearno čitanje/slušanje reč po reč u korist napora da se razumeju pre svega osnovne postavke određenog članka, dela, izlaganja, a da se istovremeno ono sagleda kao celina. Koliko je ovakav pristup važan u postupku ovladavanja stranim jezikom potvrđuje opšte poznata činjenica da je naš cilj "hvatanje" smisla iskaza datog na tom jeziku, kao i izražavanje sopstvenih misli koristeći upravo njegova specifična sredstva i obrte, a ne doslovno prevodjenje sa maternjeg. Čini se da je za nastavu jezika struke na tehničkim fakultetima ova metoda utoliko primerenija imajući u vidu da su studenti naviknuti na rad sa šemama, tabelama, grafičkim prikazima svih vrsta. Medjutim, u slučaju jednostrane, isključive primene ostaje opasnost od preterane šematizacije.

Zbog toga se neminovno nameće zaključak da nijedna metoda sama, ma koliko savremena i fleksibilna bila, ne može da bude svemoguća. Nekad je korisno opredeliti se za kraći prevod ili za rad na leksici, nekad za rad na uočavanju pojedinih odlika teksta (naslov, podnaslov, izvor, autor, brojke, citati). Nekad će slušanje audio zapisa uz zaokruživanje tačnog odgovora prethoditi radu na iskazivanju mišljenja, razloga za i protiv, argumenata. Mogućnosti su brojne i nijednu ne treba unapred odbaciti. Upravo u raznolikosti pristupa, odabiru više ponudjenih puteva i njihovom organizovanju u osmišljenu celinu, svaki će nastavnik izgraditi svoju metodu, po meri svoje grupe.

...

8. Više detalja može se pronaći na www.ekonomist.co.yu, i <http://jurisguide.univ-paris1.fr>

L i t e r a t u r a :

Kocourek, Rostislav : **La langue française de la technique et de la science : vers une linguistique de la langue savante**, Oscar Brandstetter Verlag GmbH & Co. KG, Wiesbaden, 1991

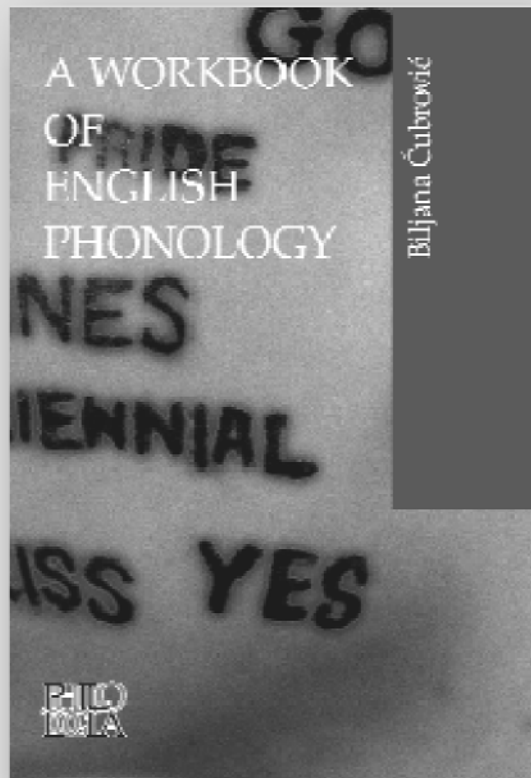
Le Français dans le monde, Recherches et applications - Apprentissage des langues et technologies : usages en émergence, numéro spécial, CLE International, janvier 2002

Le Français dans le Monde, Recherches et applications - Méthodes et Methodologies, numéro spécial, EDICEF, janvier 1995

Strani jezik struke, urednik Nadežda Vinaver, izdanje Udruženja univerzitetskih profesora i naučnika Srbije i Saobraćajnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1996.

45

NOVO IZDANJE PHILOGIA-E

A WORKBOOK OF ENGLISH PHONOLOGY

Biljana Čubrović

UDK 821.133.1.0 - 13 .82: 1

ZORANA KRSMANOVIĆ
Filološki fakultet u Beogradu

ANALIZA PESME O ROLANDU U SVETLU ARISTOTELOVOG SPISA O PESNIČKOJ UMETNOSTI

Pesma o Rolandu smatra se najpoznatijom i u umetničkom pogledu najuspelijom junačkom pesmom (fr. Chanson de geste) francuske srednjovekovne književnosti. Autor ovog epa nije poznat, ali najverovatnije je njegova prva verzija nastala krajem XI veka. Originalni rukopis nije sačuvan, a među brojnim verzijama najstarija i najlepša jeste verzija oksfordskog rukopisa iz druge polovine XII veka, koju je 1837. objavio Fransisk Mišel. Ovaj ep pripada pravcu epsko-feudalnog idealizma i, po tradicionalno prihvaćenoj podeli, ciklusu kralja Karla Velikog (fr. Geste du Roi). U osnovi pesme nalazi se istorijski događaj koji se, kako čitamo u Eginhardovom delu *Vita Caroli* odigrao 17. avgusta 778. godine. Pri povratku Karla Velikog i njegove vojske iz Španije, gde su nakon uspešnog ratovanja protiv Saracena osvojili Pantelonu, njihovu zaštitnicu su u klancu Ronsevo u Pirinejima napali Baski. Tom prilikom je poginuo veliki broj značajnih ličnosti, među kojima je bio i Roland (Hrolandus), upravnik Bretanjske krajine (Britanicis limitus prefectus)¹. Od prvog objavljivanja oksfordskog rukopisa, *Pesma o Rolandu* nije prestala da pobuđuje pažnju filologa, istoričara, istoričara umetnosti i, naročito, nauke o književnosti.

Cilj je ovog rada da utvrdi u kojoj meri *Pesma o Rolandu* odgovara principima epskog pesništva koje postavlja Aristotel u estetičkom spisu *O pesničkoj umetnosti*. U središtu moje analize *Pesme o Rolandu* u svetlu Aristotelovog spisa upravo je pitanje odnosa «idejnih i formalnih momenata dela». Koristeći se Aristotelovom poetikom kao estetičkim kanonom epskog pesništva nastojala sam da iz *Pesme o Rolandu* izdvojim elemente koji pripadaju epskom žanru, da ispitam u kojoj meri i na koji način su u njoj prisutni dramski i lirski elementi i kako te formalne karakteristike utiču na smisao celokupnog dela.

Značaj Aristotela kao teoretičara književnosti izuzetno je veliki. V. Asmus o njegovoj poetici između ostalog kaže sledeće: «Proučavajući estetičke kanone

...

1. Nikola Banašević, *et al.*, Francuska književnost (od srednjeg vijeka do 1683.), Beograd, Nolit, 1976, str.12-23

tragedije i epa, Aristotel vidi pred sobom ceo niz kapitalnih estetičkih problema. Centralno mesto među njima zauzima problem odnosa umetnosti prema stvarnosti...

Njegova velika zasluga sastoji se u tome što je utvrdio pogled na umetnost kao na naročitu vrstu čovečje delatnosti, koja ima specifične zadatke i koja zahteva specifične uslove da se oni ostvare... Naročito je značajno što je Aristotelova estetika, bez obzira na opštu racionalističku postavku, neobično konkretna baš u pitanju odnosa između idejnih i formalnih momenata dela... Najzad kao genijalno treba priznati njegovu u suštini dijalektičko učenje o promenljivosti estetičkih normi, o njihovom potčinjavanju individualnim zadacima izraza koji se menjaju...»²

Aristotel se u opštem delu svoga spisa bavi pitanjima umetničkog stvaralaštva uopšte, a u drugom, posebnom delu, obrađuje pitanja tragedije, tragičkog pesnika, epskog pesnika i poredjenja tragedije i epa. Već i u prvom delu, u svih pet poglavlja, može se primetiti da su u *Pesmi o Rolandu* praktično primenjene teorijske postavke iz Aristotelovog dela, naročito u poglavlju u kome je reč o vrstama pesništva i istorijskom razvitku tragedije. Budući da je ovaj opšti deo značajniji za razumevanje Aristotelove verzije teorije podražavanja³ nego za konkretno razumevanje epskog pesništva, iz njega sam izdvojila samo najneophodnije.

Iz prvog poglavlja citiram deo koji se odnosi na razlike po sredstvima podražavanja različitih umetnosti: «(...) a epopeja (tj. pesništvo)⁴ podražava samo govorom ili nevezanim ili u metrima, i to da metre ili meša jedne s drugima ili, kao što je bio dosad slučaj, da se služi samo jednom vrstom metara.»⁵

O oblicima i načinima podražavanja u epu i tragediji Aristotel opširno govori u drugom delu spisa. Iz drugog poglavlja koje nosi naslov «Razlike po predmetima podražavanja», važno je istaći da Aristotel smatra da pesnici uopšte podražavaju ljude koji su ili bolji od nas samih, ili gori od nas, ili nama slični. Velika umetnička vrednost *Pesme o Rolandu* leži u tome što su junaci koje pesnik slika, ili, kako bi Aristotel rekao «podražava», u isti mah i bolji od nas i slični nama. To donekle objašnjava i ogromnu popularnost koju ovaj ep uživa do današnjih dana.

Iz trećeg poglavlja prvog dela knjige treba izdvojiti način podražavanja: pesnik pokazuje sva lica «koja podražavaju» kako vrše neku radnju. Ovo pitanje oblika podražavanja izuzetno je značajno, jer upravo prikazivanje delanja likova povezuje ep sa tragedijom. Pesma o Rolandu do te mere obiluje dramskim elementima da bi mogla sasvim lepo da se izvodi na sceni.

Četvrto poglavlje približava tragediju i ep. Govoreći o Homerovim epovima Aristotel kaže: «A kao što je Homer bio pravi pesnik plemenitih i ozbiljnih dela- jer on je jedini ne samo odličan pesnik bio, nego je i dramska podražavanja doneo...»⁶ Aristotel razlikuje, uslovno rečeno, dve vrste pesništva i dve vrste pesnika, pa tako,

...

2. Citat je preuzet iz predgovora Miloša N. Đurića u: Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Beograd, Dereta, 2002, str. 52-53

3. Poznato je da je i Platon prihvatao teoriju podržavanja. U izvesnom smislu, Aristotelov spis *O pesničkoj umetnosti* može se shvatiti i kao pritajena polemika sa Platonovom idealističkom teorijom umetnosti. Više o ovome govori Miloš N. Đurić u predgovoru za: Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Beograd, Dereta, 2002, str. 40-53

4. *Nav. delo*, str. 58 Aristotel ne uzima metar kao nužni spoljašnji oblik pesništva. U ovom slučaju Aristotel koristi izraz «epopeja» da bi označio celokupnu umetnost kojoj je materijal samo reč (epos), govor (logos).

5. *Nav. delo*, str.58

6. Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Beograd, Dereta, 2002, str.62

govoreći o istorijskom razvitku tragedije, povezuje tragediju sa epskim pesništvom, a komediju sa jampskim pesništvom (pesme rugalice). Kao kriterijum za podelu pesništva na dve vrste Aristotel uzima «osobine pesnika». Epski pesnici, pesnici himni i tragičari vole «uzvišeno» i podražavaju plemenita dela i plemenite ljude, a jampskim pesnicima i piscima komedija sviđa se «neznatno i prosto», pa oni podražavaju dela loših ljudi. Komedija i tragedija su, kao cenjeniji rodovi pesništva, zamenili svoje prethodnike, pa su tako jedni pesnici pevali komedije umesto pesmi rugalice, a drugi tragedije umesto epa.

I najzad, peto poglavlje direktno povezuje ep i tragediju, nagoveštavajući razrađivanje ove teme u posebnom delu. Ovaj deo je izuzetno značajan, jer sadrži jednu ideju koju su potvrdile teorije estetike mnogo posle Aristotela. Reč je o tome da su kriterijumi vrednovanja epova i tragedija gotovo identični: »Što se tiče njihovih sastavnih delova, oni su ili jedni isti, ili su onakvi kakvi dolaze samo u tragediji. Otuda, ko god zaključuje za jednu tragediju da je dobra ili loša, zaključuje i za epopeju.»⁷ Upravo ova tvrdnja bila je i polazište za analizu *Pesme o Rolandu* u svetlu Aristotelove poetike.

Dok u opštem delu Aristotel samo naznačava osnovne principe svoje poetike, u posebnom delu detaljno razrađuje odlike tragedije i epa. Zato se ova analiza najvećim delom oslanja na teorijske principe koji se nalaze u drugom delu spisa *O pesničkoj umetnosti*. U analizi sam se držala logičkog redosleda poglavlja koji je dao sam Aristotel. Tamo gde je bilo potrebe za tim, izvršila sam neznatne izmene, kako bi se izbegla ponavljanja. Naslovi odgovaraju nazivima poglavlja ili delova poglavlja iz poetike. Radi preglednosti sam numerički označila određene misaone celine. Broj sa oznakom «a» predstavlja navođenje ili parafraziranje delova Aristotelove poetike, a onaj praćen oznakom «b» odnosi se na analizu *Pesme o Rolandu*.

EPOPEJA KAO OBRAZAC ZA JEDINSTVO RADNJE

1a.

Podražava pripovedanjem i u stihovima.

1b.

Pripoveda se u desetercu; podražavaju se plemenita dela uzvišenih ljudi, i to tako da su sva lica koja podražavaju prikazana tako da vrše neku radnju.

2a.

Priče treba sastavljati dramski, kao u tragedijama: one se vezuju za jednu jedinstvenu, celu i završenu radnju.

2b.

Radnja se sastoji iz tri celovite i povezane celine: početak-izdaja, sredina-sukob, završetak-osveta. Iako se radnja završava kažnjavanjem Ganelona, nagoveštavaju se novi događaji, ali to postoji i u tragedijama, tako da je princip jedinstva radnje u potpunosti ispoštovan.

...

7. Nav. delo, str.64

50

POSTUPCI PESNIKOVI ZA TEHNIKU KOMPOZICIJE

3a.

Pesnik treba najpre da da opšti nacrt priče, a onda tek da je deli na epizodije i da joj obim proširuje. Epizode moraju biti u vezi. U dramama su one kratke, a u epopejama ispredaju njenu dužinu. Treba se ugledati na Homera; kad piše o Trojanskom ratu odvajava samo jedan deo, a druge događaje uzima kao epizode kojima ukrašava pesmu. Tako pesma nije suviše obimna i nepregledna. Za kriterijum koji određuje šta je «suviše obimno» videti tačku 7a.

3b.

Epizode obezbeđuju veličinu (dužinu) epopeje; najčešće se sastoje od nabiranja, koja nekada umanjuju preglednost i jasnoću radnje, ali služe kao ukrasi. Primeri: pogibije vitezova, opisi vojski, zaklinjanja na vernost, Tirolodova propoved na bojnopolju, priprema zaštitnice za boj, Karlove poslednje počasti palima u Ronsevou, Rolandovo opraštanje sa umirućim Oliverom, Aldina smrt. U Pesmi o Rolandu se veoma često dešava da epizode imaju lirski naboj, pa bi se moglo reći da pesma u celini obiluje lirskim elementima. Kao svaki dobar epski pesnik, i anonimni autor *Pesme o Rolandu* često pribegava patosu kako bi izazvao osećanje divljenja prema uzvišenim junacima.

HOMEROVE ODLIKE NA KOJE SE TREBA UGLEDATI

4a.

(Epopeja) treba sve delove da ima kao i tragedija, osim muzičke kompozicije i pozorišnog aparata:

1. priča: sklop događaja je najvažniji; to je podražavanje radnje i života, delanja; događaji i priča su cilj tragedije
2. karakteri: lica ne delaju zato da podražavaju karaktere, nego radi delanja uzimaju da prikazuju karaktere
3. govor: dikcija treba da bude jasna, ali ne prosta; opšti uslov je održavanje mere, u epu na primer prikladno se koriste metafore, tuđice i ostale vrste neobičnog izražavanja umesto običnih izraza
4. misli: čini sve ono što govorom treba postići: dokazivanje, pobijanje, izazivanje osećanja (sažaljenje, strah, gnev), prikazivanje predmeta kao velikog ili neznatnog.

4b.

Svi delovi priče postoje u *Pesmi o Rolandu*.

1. priču čini sklop događaja u okviru jedne radnje (videti tačke 2a i 2b)
2. u postupcima i delanju likova očitavaju se njihove osobine. Primeri: rasprave oko duvanja u rog, samo Rolandovo duvanje u rog, Ganelonova priprema izdaje na putu do Marsila. Po psihološkim analizama likova i njihovih postupaka, autor *Pesme o Rolandu* smatra se dalekom pretečom francuskih pisaca tragedija XVII veka. Ovaj prosek sproveden je kroz čitavu pesmu i veoma doprinosi umetničkoj vrednosti epa.
3. primeri: hiperbole-čudesni podvizi Rolanda, Olivera, Turpina i zaštitnice u okršaju sa dvadeset puta nadmoćnijom neprijateljskom vojskom; personifikacije: mačevi i konji glavnih junaka, rog Olifant

4. primeri izazvanih osećanja: poštovanje prema Rolandu dok umire, divljenje njegovim viteškim podvizima, divljenje mudrosti i pravičnosti cara Karla Velikog, gnev prema Ganelonu kada saznajemo da je postao izdajnik, sažaljenje nad hrabrim franačkim ratnicima koji umiru časno se boreći za slobodu i čast Franačke. Osećaj opasnosti je nagovešten Oliverovim izvidanjem na brežuljku i Karlovim proročanskim snovima. Prema bezbožnicima Saracenima i kralju Marsilu osećamo gnev i mržnju, donekle i strah, ali nema sažaljenja: Ipak, pesnik ih ne slika kao bića koja nipošto ne zaslužuju sažaljenje, jer ako oni ne bi imali osobine kojima se moramo diviti (a koje su vezane za viteške kodekse časti) i zbog kojih bi trebalo da žalimo njihovu smrt, ne bismo se divili ni Francima koji su ih pobedili.

5a.

Radnja treba da bude ili prosta ili prepletana; treći deo je patos-to je radnja koja donosi propast ili bol (umiranja, stradanja).

5b.

Radnja je prepletana-nešto se dešava zbog nečega. Primeri: zbog Ganelonove izdaje gine cela Karlova zaštitnica, zbog prepirke Rolanda i Olivera oko duvanja u rog Karlova vojska ne stiže na vreme da spase zaštitnicu, zbog izdaje Ganelon biva osuđen na smrt. Patos: stradanja franačkih i donekle saracenskih ratnika, smrt Rolanda, Olivera, Turpina, Alde. O patosu videti takode i pod tačkama 3a i 3b.

RAZLIKA U ODNOSU NA PISANJE ISTORIJE

6a.

U istoriji je predmet prikazivanja jedno vreme i događaji u njemu, a ne jedna radnja. Epopeja ne sme ličiti na istorijska dela.

6b.

Zahtev je samo delimično ispunjen. Prikazani su događaji u okviru jedne radnje koja obuhvata poslednje dane Karlovog boravka u Španiji, ali centralni događaj je bitka u Ronsevou, koja se zaista i odigrala. Tema epa je istorijska, ali obrada nije, iako se pesnik često poziva na lažnu(?) historiografiju. Pesnik unosi legendu u istoriju i prikazuje uzroke i posledice te bitke.

RAZLIKA IZMEĐU EPOPEJE I TRAGEDIJE

7a.

Dužina sklopa i metar: epopeja treba da bude tolika da se može pregledati od početka do kraja i pisana jednim istim metrom i oblikom pripovedanja.

7b.

Uslov o preglednosti je više nego zadovoljen. Uočavaju se početak, sredina i završetak radnje. Epizode donekle umanjuju preglednost, kao što je i uobičajeno za epski žanr, ali one su tako vešto ukomponovane da se gotovo i ne doživljavaju kao epizode. Stiče se utisak da bez njih pesma ne bi ni mogla da postoji kao celina. Uslov o metru je takode ispunjen: čitava pesma je u desetercu i podeljena na lese.⁸

...

8. Lese predstavljaju strofe u starofrancuskim epovima. To su narativne celine nejednakih dužina i vredosti. O lesi videti još u: Živković, D. (ured.), *Rečnik književnih termina*, Beograd, Nolit, 1992, str. 421

OBRADIVANJE ISTOVREMENIH DOGAĐAJA

8a.

Obradivanje istovremenih događaja moguće je u epopeji, jer se ona pripoveda i to prikazivanje proširuje obim epopeji. Odatle preimućstvo epopeje nad tragedijom-nema jednolikosti, sadržaj je obogaćen, slušaoci se osvežavaju živim prikazom.

8b.

Zahtev je u potpunosti ispoštovan.

Primeri: opis reakcija u Karlovoj vojsci dok se čuje kako Roland duva u rog; Karlo žali zbog pogibije zaštitnice dok Marsil skuplja vojsku za novi okršaj; razgovori Rolanda i Olivera dok se perovi bore sa Saracenicima; Karlova strepnja za Rolanda i Franke dok Marsil okuplja svoju vojsku; dolazak Marsilove vojske i Rolandova beseda pred bitku u Ronsevou.

RAZLIKA IZMEĐU ISTORIOGRAFIJE I PESNIŠTVA

9a.

Pesnik veoma malo ima sam da govori, jer onda ne podražava. Homer (kao «učitelj u govorenje neistine koja odgovara svrsi») posle kratkog uvoda uvodi junaka i nijedna

figura nije bez karaktera; treba više uzimati ono što nije moguće, ali je verovatno, nego ono što je moguće, ali neverovatno. Takode treba izbegavati bezrazložnosti u građenju priče.

9b.

Prvi zahtev je gotovo u potpunosti ispunjen, ako se izuzme pozivanje na lažnu istoriografiju, koje se svega nekoliko puta javlja u pesmi, i završni stih gde se javlja ime pripovedača ili prepisivača pesme. Uvod čini kratak opis situacije u prvoj lesi. Karakteri junaka se prikazuju kroz njihove postupke i dijaloge. Događaji u pesmi se zaista nižu po zakonima verovatnosti i nužnosti-nema bezrazložnosti (videti još i tačke 5a i 5b). Primeri: Ganelon ispušta rukavicu koju mu je Karlo dao kao svom vazalu-verovatno je da će on izdati Karla i Franke. Roland iz sve snage duva u rog-verovatno je da će se ostvariti njegova želja da umre kao veliki junak, u stavu izazivača na boj. Karlo sumnja da će biti novih okršaja (treći san)-izvesno je da će ih odmah potom i biti.

KAKO SE U EPOPEJI PRAVDA ONO ŠTO JE NEMOGUĆE

10a.

Ono što je nemoguće treba pravdati razlozima umetnosti ili onim što je bolje ili opštim mišljenjem. Bolje je prikazivati nemoguće, a verovatno, jer ideal treba da prevazide stvarnost, nego moguće, a neverovatno.

10b.

Pesma o Rolandu je prava riznica primera ostvarivanja epsko-viteškog idealizma. Tako je u stvarnosti nemoguće da Karlo Veliki ima dve stotine godina, ali kao ideal franačkog vladara on je svoju mudrost, po opštem mišljenju, stekao tokom dugog niza godina. Nemoguće je da Roland sam i iscrpljen uspeva odjednom da ubije na hiljade Saracena, ali to je verovatno, jer vlada opšte mišljenje da je on veliki junak.

Nemoguće je da premorena zaštitnica uspe gotovo da uništi dvadeset puta nadbrojniju Marsilovu vojsku, ali je to verovatno, jer pesnik više puta ponavlja da su franački vitezovi časni, odvažni i odani Karlu, Franačkoj i veri za koju se bore. Ovo bi bili samo najznačajniji primeri doslednosti ovom principu koji je ispoštovan bez izuzetka u čitavoj pesmi.

JEDINSTVO TRAGIČKE RADNJE, A NE JEDNOG LICA

11a.

Tragička priča treba da podražava jednu radnju, i to celu, a pojedini delovi događaja treba da budu tako povezani da se celina, ako se ma koji deo premeće ili oduzima, odmah remeti i rastura. I u prikazivanju karaktera i u povezivanju događaja treba se uvek držati načela ili verovatnosti ili nužnosti.

11b.

Priča je jedinstvena i to jedinstvo se temelji na radnji u kojoj učestvuje više lica. Pesnik poštuje i pravilo verovatnosti, jer se radnja zasniva na istorijskim događajima, što obezbeđuje potrebni kredibilitet. Događaji su nužno povezani, logički proističu jedni iz drugih, i, kao što je već rečeno pod 3a i 3b, epizode su čvrsto povezane u celinu. Ne sme se izostaviti, recimo, epizoda Ganelonovog pripremanja izdaje, jer ne bi bilo jasno zašto on predlaže Rolanda za predvodnika zaštitnice. Važnu ulogu u kompoziciji pesme imaju i snovi Karla Velikog koji čine sponu između događaja i likova i pripremaju čitaoca za ono što sledi. Dugi opisi obrazovanja neprijateljskih kolona koje se približavaju Ronsevou na prvi pogled nisu neophodni, ali oni se ne mogu izostaviti, jer iz reakcije Franaka na njihovo približavanje vidimo kako su Karlovi vitezovi veličanstveni. Blankandrinova misija ukazuje na latentno raspoloženje u Karlovoj vojsci, što presudno utiče na razvoj događaja: umorni ratnici žele da se vrate u Franačku i rado prihvataju lažnu Marsilovu ponudu mira.

TRAGIČKA LICA

12a.

Dobro sklopljena tragička priča treba da prikazuje prelaženje iz sreće u nesreću, i to zbog velike pogreške nekog čoveka.

12b. Zbog Ganelonove izdaje Karlo biva obmanut baš u trenutku kada treba da okonča svoje uspešne ratne podvige u Španiji i njegova zaštitnica trpi poraz, što predstavlja veliku nesreću za Franačku, samog vladara i njegovu lozu (Roland je Karlov rođak) i sve Franke.

ČETIRI NAČINA IZAZIVANJA STRAHA

13a.

Po Aristotelu postoje četiri načina izazivanja straha i njihov red povrednosti. Tri načina on prihvata i vrednuje kao uspele, a četvrti smatra najlošijim. To su redom: izvršenje radnje sa znanjem (lica koja nešto strašno čine poznaju svoju žrtvu i znaju ko je), izvršenje radnje sa neznanjem (lica učine strašno delo u neznanju, pa tek docnije prepoznaju svoju blisku vezu), izvršenje radnje sa neznanjem uz tragičku zamenu ličnosti (neko namerava da izvrši neko strašno delo u neznanju, ali prepoznaje žrtvu pre nego li ga izvrši) i namera za izvršenjem radnje koja nije sprovedena u delo.

51

13b.

Ovde je reč o izvršenju radnje sa znanjem. Ganelon je znao zašto postaje izdajnik, ima motivaciju da to učini-reč je o osveti Rolandu zbog toga što ga je ovaj predložio za franačkog izaslanika kod Marsila. Može se naravno pretpostaviti da je autor *Pesme o Rolandu*, iz nekog razloga, prećutao pravi motiv Ganelonove mržnje prema sestriću.

OBRADIVANJE KARAKTERA

14a.

Aristotel postavlja sledeće zahteve:

1. plemenitost karakternog lica (delanje sa voljom)
2. priličnost-šta kome dolikuje
3. sličnost (vernost)
4. doslednost (konsekventnost) U prikazivanju karaktera, kao i u povezivanju događaja, treba uvek tražiti ili nužnost ili verovatnost, tako da jedno lice s ovakvim ili s onakvim osobinama ovako ili onako govori i dela po nužnosti ili po verovatnosti.

14b.

Primeri za poštovanje ovih zahteva ima zaista mnogo, tako da ćemo navesti samo najupečatljivije, i to samo one koji se odnose na Rolandov lik.

1. Roland prihvata borbu sa Saracenicima sa voljom i žarom
2. Kao idealnom vitezu dolikuje mu hrabrost, odanost, neustrašivost, poštenje
3. Verno su ocrtane osobine jednog idealnog ratnika.
4. Rolandove reči i postupci su u skladu sa njegovim osobinama i nužno iz njih proizilaze. On ne odstupa od svojih principa ni po koju cenu tokom čitave pesme. Najlepši primer za to je čuvena scena Rolandog duvanja u rog-on umire u stavu izazivača na boj kao savršeni vitez.

ULEPŠAVANJE LIKOVA - UGLEDANJE TRAGIČKIH PESNIKA NA DOBRE IKONOGRAFE

15a.

Tragedija prikazuje ljude koji su bolji od prosečnih i zato je potrebno ugledati se na dobre ikonografe (slikare portretiste). Kada pesnik podražava srdite ili lakoumne ili ovima slične karaktere, treba da ih, uprkos takvim osobinama, prikaže i kao plemenite. Slika karaktera mora sadržati individualne crte, jer se na taj način postiže sličnost, ali pesnik, kao i slikar, malo ulepšava lice koje slika.

15b.

Roland je junak nad junacima i njegove individualne crte se vide u mnogim postupcima. Neke njegove osobine, na primer ratnu veštinu i odanost, pesnik je namerno preneglasio, odnosno idealizovao, dok se njegove retke mane (plahost i oholost) svesno ublažavaju, tako da on ipak ostaje najbolji junak. Na sličan način, kao bolji od prosečnih, prikazani su i likovi Karla Velikog, Olivera, oca Turpina, vojvode Nema, franačkih ratnika. Što se tiče kralja Marsila i saracenskih ratnika, uslovno bi se moglo reći da su i oni prikazani kao ljudi bolji od prosečnih, jer i oni poseduju izuzetnu vojničku veštinu i spremnost da se bore za svoje ideale. Važno je,

medutim, naglasiti da su oni pravi negativni junaci, pa stoga predstavljaju antipod idealizovanim likovima Franaka.

Pokazalo se da *Pesma o Rolandu*, uz zanemarljive izuzetke, u potpunosti odgovara estetičkim principima epskog pesništva iz Aristotelovog spisa *O pesničkoj umetnosti*. Takođe se pokazalo da uporedna analiza Aristotelovih teorijskih postavki i njihove konkretne realizacije (ili nerealizacije) u *Pesmi o Rolandu* omogućava sagledavanje povezanosti formalnih i sadržinskih elemenata ovog epa. Aristotel, za razliku od Platona, racionalistički tumači teoriju podražavanja, što omogućava primenu i preispitivanje načela Aristotelove poetike pri proceni vrednosti konkretnih umetničkih dela. S obzirom da *Pesma o Rolandu* formalno zadovoljava ova načela bez izuzetka, može se postaviti pitanje da li to važi i na planu sadržaja (značenja). Analiza je pokazala da su osnovna načela i u ovom slučaju našla praktičnu primenu u ovom epu, ali da je autor *Pesme o Rolandu* u nekim slučajevima birao rešenja koja odstupaju od norme. Ipak se mora priznati da je ep o Rolandu delo vrhunske vrednosti ovog žanra, bez obzira na neznatna odstupanja koja na svoj način doprinose kvalitetu dela.

BIBLIOGRAFIJA

Aristotel, **O pesničkoj umetnosti**, Beograd, Dereta, 2002.

Banašević, N. *et al.*, **Francuska književnost (od srednjeg vijeka do 1863.)**, Beograd, Nolit, 1976.

La Chanson de Roland, Paris, Nouveaux classiques Larousse, 1965.

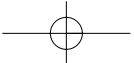
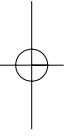
Pesma o Rolandu, Beograd, Narodna knjiga, 1981.

Živković, D. (ured.), **Rečnik književnih termina**, Beograd, Nolit, 1992.

RÉSUMÉ

Ce travail examine dans quelle mesure le poème épique français La Chanson de Roland correspond aux principes de la poésie épique posés par Aristote dans son Art poétique. La question des rapports entre les éléments formels et le sens de l'œuvre est au centre de cette analyse. En considérant la poétique aristotélicienne comme le canon esthétique de la poésie épique, on a dégagé et analysé les éléments appartenant au genre épique de la Chanson de Roland (l'unité de l'action, la technique de la composition, la peinture des événements simultanés, la justification de ce qui est impossible, la peinture des caractères, la technique de l'embellissement). On a également examiné dans quelle mesure les éléments dramatiques et lyriques sont présents dans le poème et comment tous ces caractéristiques formelles agissent sur le sens de l'œuvre.

La recherche a montré que les préceptes principaux d'Aristote ont été respectés tant sur le plan formel que sur le plan de sens. Pour ce qui est du contenu, l'auteur de ce poème s'est écarté de ces préceptes dans certains cas, mais cela n'a pas influé sur la valeur de l'œuvre.

UDK 821.111:929 Malori T.

MILICA SPREMIĆ
Filološki fakultet u BeograduSER TOMAS MALORI
E N I G M A

I D E N T I T E T A

Ser Tomas Malori (Sir Thomas Malory, ? - 1471) autor je *Smrti kralja Artura* (*Le Morte Darthur*), najobimnije i najcelovitije obrade arturijanske legende u engleskoj srednjovekovnoj književnosti. Delo je završeno 1469. ili 1470. godine, a prvi put je objavljeno 1485. godine u Londonu, u štampariji Vilijama Kakstona (William Caxton). Kakston je delu dao naslov, podelio ga na dvadeset jednu knjigu i pet stotina sedam poglavlja. Pošto originalni Malorijev rukopis nije sačuvan, Kakstonovo izdanje predstavlja jedan od dva postojeća izvornika. Drugi izvornik jeste izdanje *Smrti kralja Artura* koje je priredio Judžin Vinaver (Eugene Vinaver), a koje se temelji na *Vinčesterskom rukopisu* (*Winchester MS*), otkrivenom 1934. godine. *Vinčesterski rukopis* sadrži podelu Malorijevog dela na osam *Priča*, a Vinaver ga je prvi put objavio 1947. godine.

Autor *Smrti kralja Artura* je zagonetna ličnost. Jedini verodostojni podaci o ovome čoveku jesu oni koje sam on daje u svome delu. Naime, u eksplicitu poslednje, *Osme priče*, autor navodi svoje ime, kaže da je vitez, da je u tamnici i da je pisanje knjige završio devete godine vladavine kralja Edvarda IV (1461-1483)¹, dakle, između 3. marta 1469. i 4. marta 1470. godine. Na osnovu Malorijevog dela moguće je izvesti i nekoliko pretpostavki. On je verovatno imao pristup vrednim rukopisnim knjigama sa arturijanskom tematikom, znao je francuski, a bez sumnje je voleo lov, turnire i viteški način života. Dijalekat kojim piše ukazuje na to da nije poticao sa juga Engleske, već iz Midlenda ili sa severa.²

Ono što proučavaoci *Smrti kralja Artura*, međutim, nisu uspeali da utvrde, jeste ko je bio Ser Tomas Malori. Naime, u dokumentima iz druge polovine XV veka, otkriveno je čak pet ljudi po imenu Tomas Malori, ali nema dokaza da se bilo koji od njih može smatrati autorom *Smrti kralja Artura*. Štaviše, pošto prezime Malori tada nije bilo retko, moguće je da je u ovom periodu postojalo još ljudi koji su se tako zvali, a koji se ne spominju u dokumentima, ili o kojima dokumenti nisu sačuvani. Među pomenutom petoricom po imenu Tomas Malori, za dvojicu se sa sigurnošću može tvrditi da nisu autori *Smrti kralja Artura*. To su Tomas Malori, sveštenik iz

...

1. Upor. Malory, *Works*, (ed. by Eugene Vinaver), Second Edition, Oxford, Oxford University Press, 1971, str. 726.

2. Upor. P. J. C. Field, (ed.), *Sir Thomas Malory, Le Morte Darthur, The Seventh and Eighth Tales*, London, Hodder and Stoughton, 1978, Introduction, str. 33-34.

Nortamptonšira (Northamptonshire) i Tomas Malori, zemljoradnik iz Vorikšira (Warwickshire), jer ni jedan ni drugi nije bio vitez, a to je jedan od retkih podataka kojima o zagonetnom autoru raspoložemo.³

Preostala tri kandidata su Tomas Malori iz Papvorta u Kembridžširu (Papworth, Cambridgeshire), Tomas Malori iz Hatona u Jorkširu (Hutton, Yorkshire) i Tomas Malori iz Njubold Revela u Vorikširu (Newbold Revel, Warwickshire).

Tomas Malori iz Kembridžšira bio je sin Ser Vilijama Malorija (Sir William Malory), zemljoposjednika i člana parlamenta. Osim u Kembridžširu, Ser Vilijam je imao imanja u Šropširu (Shropshire) i Linkolnširu (Lincolnshire). Njegov sin Tomas rođen je 1425. godine i imao je svega dvadest godina kada mu je otac umro. Iako je bio zakoniti nasljednik Ser Vilijama, Tomas je pet godina vodio borbu da mu pripadnu svi očevi posedi. Inače, učestvovao je u lokalnoj vlasti, bio povezan sa londonskim trgovcima tkaninama, bio je oženjen i imao desetoro dece. Zna se i to da je počinio dva krivična dela - preteo je rodacima jedan zemljišni posed u Nortamptonširu i proterao parohijskog sveštenika. Ipak, nema podataka da je bio u zatvoru kao ni da je bio vitez, jer u dokumentima, uz njegovo ime, stoji titula *esquire* a ne *sir*.⁴

U knjizi *Uvod u Malorija (An Introduction to Malory)* autor Terens Makarti (Terence McCarthy), međutim, smatra da postoje osnove za pretpostavku da Malori jeste bio u zatvoru i da je očekivao skori kraj 1469. godine, pošto o tome svedoči njegov na brzinu sročeni testament. Makarti odlazi i korak dalje, te napominje da je, u burna vremena Ratova ruža, zločin zbog kojeg je tamnovao pod jednom dinastijom, Maloriju mogao doneti kraljevsku naklonost i priznanje pod drugom i da, iako nema dokumenata izdatih za njegova života koji ga pominju kao viteza, postoji jedan, napisan neposredno posle njegove smrti, u kojem uz njegovo ime stoji titula *ser*.⁵ Ovaj kandidat za autora *Smrti kralja Artura* mogao je naučiti dijalekat severnoistočnog Midlenda kojim je delo pisano, jer je njegova porodica imala posede i rodbinu u Linkolnširu gde je on, možda, u kući nekog od rodaka, proveo detinjstvo i ranu mladost, pripremajući se da jednoga dana preuzme obaveze prvorodenog sina.⁶ No, sve su to samo pretpostavke.

O Tomasu Maloriju iz Jorkšira još se manje zna. Njegov otac, Vilijam Malori (William Malory, 1417-1475), imao je četrnaestoro dece, a pretpostavlja se da mu je Tomas bio vanbračni sin. Za života se Tomas samo dva puta pominje u dokumentima - prilikom plaćanja kazne i prilikom podnošenja tužbe protiv jednog suseda. Njegova dva brata su se izgleda borila na strani Lankastera i poginula. Ako je Tomas krenuo njihovim stopama, moguće je da je dospao u zatvor i/ili dobio titulu viteza, ali ni o jednom ni o drugom nema podataka.⁷ Američki profesor Vilijam Metjuz (William Matthews) je do ovog kandidata za autora *Smrti kralja Artura* došao na osnovu dijalekta kojim je delo pisano. Lingvističke odlike teksta Metjuza su navele na zaključak da delo nije nastalo u Midlendu nego u nekoj severnijoj oblasti Engleske, pa je tako u Jorkširu otkriven Tomas Malori koji je živio u drugoj polovini XV veka. Terens Makarti, međutim, na osnovu godina rođenja i smrti Tomasovog oca, izvodi ...

3. *Ibid*, str 35

4. *Ibid*, str. 35-36.

5. Upor. T. McCarthy, *An Introduction to Malory*, Cambridge, D. S. Brewer, 1991, str. 166.

6. *Ibid*.

7. *Ibid*, str. 164-165; P. J. C. Field, op. cit., str. 36.

zaključak da 1469. ili 1470. godine Tomas nije mogao imati više od dvadeset pet godina, te da je teško zamislivo da je u tom uzrastu mogao završiti tako obimno delo kakvo je *Smrt kralja Artura*. Ako je to, pak, istina, duhovito dodaje Makarti, onda nam jedino preostaje da duboko žalimo što tako malo znamo o tom izuzetnom, prerano sazrelom mladom čoveku sličnom Rembou ili Kitsu.⁸

Tomas Malori iz Njubold Revela u Vorikširu smatra se najozbiljnijim kandidatom za autora *Smrti kralja Artura*, jer sačuvani dokumenti svedoče o tome da je bio vitez i da je nekoliko puta zatvaran, a zna se i datum njegove smrti - 14. mart 1471. godine - što znači da je bio živ tokom devete godine vladavine kralja Edvarda IV, kada je delo završeno. Otac Tomasa Malorija, Džon Malori (John Malory) bio je ugledan čovek u svojoj grofoviji. Zauzimao je razne položaje u lokalnoj vlasti i bio predstavnik Vorikšira u parlamentu. Umro je 1434. godine. Nije poznato kada je rođen Džonov sin Tomas, ali se pretpostavlja da je to bilo na samom kraju XIV ili prvih godina XV veka. Tomas je, po očevoj smrti, nasledio porodično imanje u Vorikširu, a njegovo ime se pominje među učesnicima opsade Kalea (Calais) 1436. godine, u jedinici Ričarda Bičama, Erla od Vorika (Richard Beauchamp, Earl of Warwick). Tomas Malori je, kao i njegov otac, bio predstavnik svoje grofovije u parlamentu, i to 1444. ili 1445. godine.⁹

Upravo tih godina, iz nepoznatih razloga i potpuno neočekivano, životni put uglednog zemljoposjednika Tomasa Malorija dobija neočekivani obrt. Naime, još 1443. godine, Malori je optužen za pljačku imovine, ali se o toj optužbi vrlo malo zna. Međutim, od početka naredne decenije, sudska arhiva postaje sasvim precizna. Postoje podaci da je 4. januara 1450. godine, sa još dvadeset pet naoružanih ljudi, u blizini Njubold Revela, postavio zasedu sa namerom da ubije vojvodu od Bakingema (Duke of Buckingham). Tokom te i naredne godine navodno je počinio još nekoliko zločina - silovanje, krađu stoke, iznudu novca i provalu u jednu cistercitsku opatiju, iz čije je riznice odneo novac i dragocenosti. Prvi put je uhapšen 1451. godine, ali je iz zatvora pobjegao posle svega nekoliko dana. Ponovo je uhapšen 1452. godine, međutim, sudenje mu je odlagano nekoliko puta da bi, u maju 1454, bio oslobođen uz kauciju. Našavši se na slobodi, pridružuje se jednom prijatelju u kradi stoke i ponovo dospeva u zatvor, odakle još jednom spektakularno beži. Ubrzo ga ponovo hapse i premeštaju iz zatvora u zatvor. Godine 1456. bio je pomilovan, ali ubrzo ponovo utamničen, te je narednih pet ili šest godina proveo u zatvoru, uz nekoliko intervala na slobodi. Poslednji podatak o njegovom hapšenju potiče iz januara 1460. godine, ali se ne zna kada je pušten na slobodu.¹⁰ Ime Tomasa Malorija nalazi se na listi vitezova koji su, novembra 1462. godine, na strani Edvarda IV, krenuli u pohod na Nortambriju, gde su se sukobili sa vojskom Henrija VI i zauzeli tri utvrđenja koja su držali Lankasteri. Iako se, dakle, u ovome pohodu, Malori borio na strani dinastije Jork, smatra se da je kasnije promenio stranu i prišao Lankasterima. Nije, međutim, jasno zašto je bio izuzet iz nekoliko opštih pomilovanja kojima je Edvard IV oslobodio Lankastere i njihove pristalice. Malori je umro 14. marta 1471. godine i sahranjen je u blizini zatvora Njugejt (Newgate), što mnogi smatraju dokazom da ga

...

8. Upor. T. McCarthy, *op. cit.*, str. 165.

9. Upor. Eugene Vinaver, "Sir Thomas Malory", u *Arthurian Literature in the Middle Ages*, (ed. by. R. S. Loomis), Oxford, Clarendon, 1959, str. 541.

10. *Ibid*, str. 541-542.

je smrt zatekla u tamnici. O tome nema podataka, jer poslednji dokument o Malorijevom hapšenju datira iz 1460. godine, ali ima osnova za pretpostavku da je Malori izuziman iz pomilovanja jer vlasti, iz nekog razloga, nisu želele da on bude na slobodi.¹¹ Smatra se takode da je, tokom tog poslednjeg i verovatno najdužeg boravka u zatvoru, Malori napisao *Smrt kralja Artura*.

Iako, dakle, o ovome Tomasu Maloriju ima najviše sačuvanih podataka, on nije ništa manje zagonetan od svoja dva imenjaka iz Kembridžšira i Jorkšira. Na osnovu optužnica protiv Tomasa Malorija iz Njubold Revela može se zaključiti da je bio razbojnik i lopov. Ono što, međutim, intrigira proučavaoce Malorija jeste činjenica da ga optužnice terete za krivična dela za koja nema dokaza. Štaviše, nema ni podataka da mu je po bilo kojoj optužnici ikada suđeno niti da mu je, zbog navodno počinjenih zločina, izrečena bilo kakva kazna. Sledeća nedoumica oko koje je bilo mnogo rasprave jeste: ako je Tomas Malori iz Njubold Revela zaista autor *Smrti kralja Artura*, kako je moguće da je takav okoreli kriminalac napisao knjigu o uzvišenim viteškim idealima i najplemenitijim osećanjima? Na ovo pitanje davani u različiti odgovori. Najčešće je iznošena pretpostavka o Malorijevoj nevinosti, jer biti optužen za zločin nije isto što i biti kriv.¹² Osim toga, u burna vremena Ratova ruža čiji je Malori bio suvremenik, optužnice su neretko imale za cilj marginalizovanje ili uklanjanje nedužnih ali neposlušnih i nekooperativnih podanika.¹³

Služeći se ovim argumentima, K. S. Luis je napisao najlepšu i najpoetičniju odbranu Malorija:

„U sudovima onoga vremena dokazni materijal nije bio ozbiljno proveravan, a tužioc su preterivali. Svaka grofovija bila je poprište sukoba lokalnih porodica koji su cvetali u vreme velikih dinastičkih borbi i bili potpirivani njima. Shodno tome, „zločini“ i parnice bili su sastavni deo lokalnih ratova. Nema potrebe smatrati da je Malori počinio sve ono za šta su ga teretili; još manje da je na stvari koje jeste učinio sam gledao kao na zločine. Krada stoke oduvek je bila gospodski porok. „Pljačke“ i „iznude“ mogli su biti sastavni delovi privatnog rata, koje je čast ne samo dozvoljavala nego i zahtevala. „Pokušaj ubistva“ mogao je biti viteški dvoboj. Silovanje ne mora da znači ništa više od odvođenja. Lanselotovo spasavanje Ginevere sa lomače i odvođenje u Veselu Gardu tadašnji zakon bi nazvao silovanjem. A Malori je mogao imati podjednako dobre razloge da od oholog i grubog muža, nekog lokalnog kralja Marka, izbavi damu čiji je vitez bio. Možemo biti sigurni da nije uspeo da dostigne svoga Lanselota, ali nema razloga za pretpostavku da je bio makar i sličan modernom kriminalcu. Sudska arhiva nam ne govori ništa više od onoga što možemo da očekujemo da će nam reći o čoveku koji je u svojoj sredini bio na nepopularnoj strani a trudio se da živi život kao dobar vitez“.¹⁴

Među brojnim nastojanjima proučavalaca da sa ličnosti Tomasa Malorija iz Njubold Revela u Vorikširu odstrane kriminalnu crtu, pravi kuriozitet predstavlja ideja Gvinet Viteridž (Gweneth Whitteridge) da Malorija raspoluti na dve osobe - na vrlog pisca iz Njubold Revela i njegovog u poroku ogrezlog dvojnika iz Feni

...

11 *Ibid*; Malory, *Works*, Introduction, str. v-vi; P. J. C. Field, *op. cit.*, str. 36-38.

12. Upor. T. McCarthy, *op. cit.*, str. 163.

13. Upor. E. Reiss, *Sir Thomas Malory*, New York, Twayne Publishers, 1966, str. 17.

14. C. S. Lewis, "The Morte Darthur", u *Studies in Medieval & Renaissance Literature*, (ed. by W. Hooper), Cambridge, Cambridge University Press, 1979, str. 105. Prevod M. S.

Njubolda (Fenny Newbold). Feni Njubold je, inače, drugo ime za Njubold Revel, odakle Malori potiče, ali pomenuta autorka smatra da je to susedno selo. Ona nadalje iznosi tvrdnju da, kada se u sudskoj arhivi Vorikšira javlja ime Tomasa Malorija, onda se, u optužbama za zločine, pominje Tomas Malori iz Feni Njubolda, a u svim ostalim zapisima Tomas Malori iz Njubold Revela.¹⁵

Ima, međutim, i mišljenja da Malorijeva kriminalna karijera i njegova knjiga ne stoje u odnosu potpune suprotnosti, jer *Smrt kralja Artura* nije moralno ni plemenito delo u onoj meri u kojoj se o njemu najčešće razmišlja. Onda se pominje Rodžer Askam (Roger Ascham, 1515/6-1568), jedan od najranijih kritičara Malorija, koji je tvrdio da je *Smrt kralja Artura* nemoralna knjiga, puna bestidnog bludničenja i nasumičnog ubijanja.¹⁶ Stoga, ako bismo prestali da idealizujemo delo, nestala bi i potreba da opravdavamo autora. Ipak, ovakav način razmišljanja nema mnogo pristalica među proučavaocima Malorija. Oni se, naime, uglavnom slažu da je činjenica da u Malorijevom svetu ima surovosti i da ljudski životi ponekad izgledaju jevtini, ali naglašavaju da se, bez obzira na to, knjiga najviše pamti po uzvišenim idealima, plemenitim osećanjima i posvećenosti njenih junaka milosrdu, časti, čovekoljublju i istini.¹⁷

Konačno, ima i onih kritičara koji smatraju da problem morala uopšte ne treba pokretati, jer čovek ne mora biti pun vrline da bi cenio vrlinu, niti savršen da bi pisao o savršenstvu. Oni nadalje ističu da je Malori možda, budući bolno svestan sopstvenih mana, odlučio da napiše knjigu o kralju Arturu, kako bi progovorio o uzvišenim idealima koje je i sam želeo da dostigne, da su mu društvene prilike to dozvoljavale, da je sreća bila na njegovoj strani ili da je stvarno pokušao. Dok je pisao, mogao je da uživa u hrabrim delima koja nikada nije sam učinio kao i da izražava ozlojedenost nad prestupima koje jeste.¹⁸

Iako, dakle, kontroverzni Tomas Malori iz Njubold Revela u Vorikširu izaziva najveću pažnju proučavalaca kao najverovatniji autor *Smrti kralja Artura*, jedino što sa sigurnošću možemo da tvrdimo jeste da ne znamo ko je napisao ovo delo. Pronalazak *Vinčesterskog rukopisa* K. S. Luis je s pravom nazvao „najsenzacionalnijim književnim otkrićem [XX] veka”.¹⁹ Ovaj rukopis, bliži Malorijevom izgubljenom originalu od Kakstonove verzije, bacio je novo svetlo na piščev pripovedni postupak i izazvao veliku polemiku o strukturi dela. Ostaje nam stoga da se nadamo da će se i najsenzacionalnije književno otkriće dvadeset prvog veka takode odnositi na Malorija, te da ćemo konačno dobiti odgovor na pitanje ko je bio čovek koji ne prestaje da iznenaduje i intrigira proučavaoce engleske književnosti XV veka.

...

15. Upor. G. Whitteridge, "The Identity of Sir Thomas Malory, Knight-Prisoner", *Review of English Studies*, XXIV, 1973, str. 257-265. Ideje iznete u ovome članku argumentovano poriče i odbacuje P. J. C. Field u "Sir Thomas Malory, M. P.", *Bulletin of the Institute of Historical Research*, LXVII, 1974, str. 24-35.

16. Upor. P. W. Life, *Sir Thomas Malory and the Morte Darthur: A Survey of Scholarship and Annotated Bibliography*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1980, str. 9.

17. Upor. T. McCarthy, *op. cit.*, str. 163-164.

18. *Ibid.*, 164.

19. Upor. C. S. Lewis, *op. cit.*, str. 103.

BIBLIOGRAFIJA

1. Field, P. J. C., "Sir Thomas Malory, M. P." **Bulletin of the Institute of Historical Research**, Vol. LXVII, 1977. str. 24-35.
2. Field, P. J. C., (ed.), **Sir Thomas Malory, Le Morte Darthur, The Seventh and Eighth Tales**, London, Hodder and Stoughton, 1978, Introduction, str. 1-67.
3. Lewis, C. S., **Studies in Medieval & Renaissance Literature**, Cambridge, Cambridge University Press, 1979.
4. Life, Page West, **Sir Thomas Malory and the Morte Darthur: A Survey of Scholarship and Annotated Bibliography**, Charlottesville, University Press of Virginia, 1980.
5. McCarthy, Terence, **An Introduction to Malory**, Cambridge, D. S. Brewer, 1991.
6. Malory, Sir Thomas, **Le Morte Darthur**, ed. by Janet Cowen, in Two Volumes, Harmondsworth, Penguin Books, 1973.
7. Malory, Sir Thomas, **Works**, ed. by Eugene Vinaver, Second Edition, London, Oxford University Press, 1971.
8. Reiss, Edmund, **Sir Thomas Malory**, New York, Twayne Publishers, 1966.
9. Vinaver, Eugene, "Sir Thomas Malory", u **Arthurian Literature in the Middle Ages**, ed. by R. S. Loomis, Oxford, Clarendon, 1959.
10. Whitteridge, Gweneth, "The Identity of Sir Thomas Malory, Knight-Prisoner", **Review of English Studies**, Vol. XXIV, 1973, str. 257-265.

SIR THOMAS MALORY - THE IDENTITY ENIGMA

SUMMARY

All we know for certain about Sir Thomas Malory, the author of *Le Morte Darthur*, is found in his book, mostly in the closing words of the eight *Tales* that make up the *Morte Darthur*. In the explicit to the last *Tale*, he tells us his name, that he was a knight and a prisoner, that he wanted his readers to pray for him, and that he finished his book between 3 March 1469 and 4 March 1470. Scholars have identified five Thomas Malorys alive at about the right time, but no external evidence has been found to connect any of them with the *Morte Darthur*. The paper discusses five candidates for the authorship of this largest, all-inclusive version of Arthurian legend in English Medieval literature.

UDK 821.111.09-31:821.163.4.09(091)

BILJANA ĐORIĆ-FRANCUSKI
Filološki fakultet u BeograduDŽON RONALD
REJEL TOLKINU SRPSKOHRVATSKOJ
KNJIŽEVNOJ KRITICI

(Povodom tri decenije od smrti čuvenog britanskog pisca)

*"Svet se deli na one ljude koji su pročitali Gospodara prstenova i one koji će to tek učiniti." -
Sunday Times*

Trenutno jedan od najpopularnijih književnika na svetu dostigao je nezamislivu slavu, uprkos činjenici da je proteklo već punih trideset godina od njegove smrti, zahvaljujući jednom neknjiževnom mediju - odnosno, ekranizaciji svoje mitološke epopeje *Gospodar prstenova*. Verovatno ni sam Tolkin ne bi mogao da poveruje u vrtoglave brojke koje pokazuju da je njegovu "Srednju zemlju" upoznala publika širom naše planete, svih starosnih i profesionalnih struktura, prateći bez daha avanture stanovnika tog izmišljenog sveta - *Hobita*, dok je ova trilogija po nekim anketama¹ proglašena najznačajnijom knjigom dvadesetog veka. O ogromnoj popularnosti Tolkinovog stvaralaštva najbolje svedoče podaci² da su njegova dva najpoznatija dela ocenjena kao najprodavaniji fantastični romani prošlog veka (prodato je preko 40 miliona primeraka *Hobita* i više od 50 miliona kompleta *Gospodara prstenova*, odnosno 150 miliona pojedinačnih knjiga), a film koji je snimljen na osnovu prvog dela trilogije doneo je već skoro milijardu dolara zarade. Tolkinova dela prevedena su na pedesetak svetskih jezika, prema njima su snimljeni veoma gledani animirani filmovi (*Hobit* je snimljen 1977, a trilogija je podeljena na dva filma: *Gospodar prstenova* - 1978 i *Povratak kralja* - 1980), prisutna su širom sveta posredstvom elektronske komunikacije (kod nas se mogu pratiti vesti na veb sajtu *Krčma "Poni koji se propinje"* ili posećivanjem hrvatskog sajta *Mezmerin Tolkien*, kao i poljske veb strane *Tolkien Zone* i bugarske *Valakuenta*), dok veliki broj zemalja ima udruženja ljubitelja njegovih romana (kao što su to *Tolkien Societies* u Engleskoj, *Deutsche Tolkien Gesellschaft* u Nemačkoj ili *Tolkien & Co* u Francuskoj).

U ovom članku predstavljen je pregled recepcije Tolkinovih dela na srpskohrvatskom jezičkom području (koje obuhvata publikacije iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine), do raspada prethodne Jugoslavije koji je

...

1. Na primer, one koje su sproveli: Channel 4 / Waterstone, Folio Society, SFX.

2. Ovi podaci preuzeti su iz knjige: Tom A. Shippey, *J.R.R. Tolkien: Author of the Century*. New York, Houghton Mifflin, 2001.

64

prouzrokovao rasparčavanje tog područja. Iako je Tolkin stekao svetsku slavu svojom grandioznom trilogijom koja je odmah po objavljivanju osvojila čitaoce svih zemalja i uzrasta, interesovanje naših književnih kritičara za stvaralaštvo ovog engleskog romansijera, premda zadovoljavajućeg obima, kasnilo je - isto kao i prevodi njegovih romana - skoro četrdeset godina, i pored ogromnog uspeha njegovih dela u Engleskoj i mnogim drugim zemljama, jer se prvi kritički odjeci kod nas javljaju tek po izdanju prevoda njegovog romana-prvenca.

Sa delima Džona Ronalda Rejela Tolkina (J/ohn/ R/onald/ R/euel/ Tolkien, 1892-1973) naša čitalačka publika po prvi put se sreće tek početkom 1974. godine, kada je u književnom časopisu *Dubrovnik* objavljen odlomak iz romana *Hobit ili Tamo i natrag* (*The Hobbit or There and Back Again* - 1937), koji je preveo Milan Milišić, pod naslovom "Neočekivani gosti". Isti ovaj časopis objaviće još jedan odlomak iz *Hobita* - "Zagonetke u tami" - naredne godine, kada će se pojaviti i prvo izdanje tog romana u celini, kod beogradskog "Nolita", u prevodu Meri i Milana Milišića (drugo izdanje biće objavljeno 1983, treće 1986, a četvrto 1991. godine). Naša književna kritika reagovaće blagovremeno na pojavljivanje Tolkinovog prvenca kod nas, ali u znatno manjem obimu nego što će to biti slučaj po prevodu njegove trilogije *Gospodar prstenova* (*The Lord of the Rings*), koju čine romani *Družina prstena* (*The Fellowship of the Ring* - 1954), *Dve kule* (*The Two Towers* - 1954) i *Povratak kralja* (*The Return of the King* - 1955), koju je u našem prevodu izdao "Nolit" 1981. godine (drugo izdanje objavio je beogradski "Stilos" 1988. godine). Tolkin je za života objavio i dva manja književna dela u prozi: *Farmer Gil od Buta* (*Farmer Gil of Ham* - 1949) i *Kovač iz Velikog Vutona* (*Smith of Wooton Major* - 1967), kao i jedno u stihu - *Avanture Toma Bombadila* (*Adventures of Tom Bombadil* - 1962). *Kovač iz Velikog Vutona* objavljen je po prvi put na našem jeziku u izdanju "Dečjih novina" iz Gornjeg Milanovca 1984. godine, *Farmer Gil od Buta* kod beogradskog "Rada" 1986. godine, dok će *Avanture Toma Bombadila* i posthumno objavljeni prozni ep *Silmarilion* (*The Silmarillion* - 1977) naši izdavači prevesti tek sredinom devedesetih godina, ali će ovo drugo delo mnogo pre toga pobuditi pažnju naših kritičara i prevodilaca, pa će o njemu biti reči u našoj književnoj periodici još tokom ovde obrađenog perioda.

* * *

Prvi odjek na stvaralaštvo Džona R.R. Tolkina u našoj književnoj kritici predstavlja veoma kratak prikaz Radmile Gikić, koji u okviru članka "Nova Nolitova edicija Raspust" objavljuju novosadska *Polja* u broju za novembar 1975. godine (god. XXI, br. 201, str. 24-25). Reč je o predstavljanju kod nas u prevodu upravo objavljenog Tolkinovog romana *Hobit*, za koji kritičar tvrdi da je "pustolovna i luckasta knjiga", ukratko prepričava fabulu i napominje da je taj roman doživeo veliki broj izdanja u Engleskoj, a takode je preveden i na mnoge strane jezike.

Na žalost, sam prevod romana *Hobit* 1975. godine - sa zakašnjenjem od gotovo četiri decenije - nije propratio nikakav predgovor ili pogovor, pa čak ni beleška, osim što će od drugog izdanja pa nadalje biti dodata "Reč čitaocima" od strane jednog od prevodilaca - Milana Milišića, ali sa čisto informativnom namerom i bez ikakvog književno-kritičkog značaja.

Objavljivanje prevoda Tolkinovog romana *Hobit* pobudilo je prilično veliko interesovanje naših književnih kritičara. Jedan od prikaza na to delo, iz pera

Predraga Protića, donosi beogradska *Ilustrovana politika* u broju za 12. oktobar naredne - 1976. godine (god. XIX, br. 936, str. 59), u rubrici "Čitati ili ne čitati", pod naslovom "Zanimljivo putovanje (*Hobit*, roman Džona R.R. Tolkina)". Autor prikaza ističe da je ovo knjiga koja podmlađuje i vraća u detinjstvo, jer čitajući je "mi zaronimo u čudesan svet", budući da sve u *Hobitu* "ima svoju dramaturgiju i ništa nije slučajno, sve je predviđeno", a nama kao čitaocima "ostaje samo da čaroliju primimo i da u njoj uživamo". Nabrajajući vrline Tolkinovog romana, na osnovu kojih ga preporučuje za čitanje, Predrag Protić podvlači jednostavnost poruke prikazanog dela - koja glasi da "hrabar i pošten nema čega da se boji", kao i utisak da se i sam pisac "zabavljajući vas, zabavlja neuporedivo više nego mi", a zatim zaključuje: "malo humora, malo ironične distance, mnogo zanimljivih događaja, dosta plemenite zabave".

U veoma interesantnom pregledu pod naslovom "Bajke za odrasle", objavljenom u beogradskoj *Književnoj reči* 25. decembra 1977. godine (god. VI, br. 91, str. 4), Lazar Crkvenjakov govori o delima Džona R.R. Tolkina, Ričarda Adamsa, Pitera S. Bigla i Luisa Kerola. On ističe da počasno mesto među tim "slikovitim fantazijama, izmišljenim pričama", koje ne govore o savremenom čoveku "nego pre o čoveku svih vremena", zauzima Tolkin sa svojim remek-delom, trilogijom *Gospodar prstenova*. Napomenuvši da Tolkinov međuratni roman *Hobit* "predstavlja neku vrstu uvoda i prethodnice pomenutoj trilogiji", kritičar zatim analizira svet mitoloških i ostalih stvorenja koja je u svom delu osmislio Tolkin, uz zaključak da kroz njega provejava "čarobni dah i draž prošlosti daleke istorije i izgubljenih naroda".

U dvobroju za januar-februar 1979. godine beogradskog *Savremenika* (god. XXV, knj. 49, br. 1-2, str. 134-136), Velimir Čurgus Kazimir u rubrici "Književnost u svetu" ističe da je na anglosaksonskoj književnoj sceni tokom prethodne godine daleko najviše publiciteta doživeo Tolkinov *Silmarilion*. Napomenuvši da je ova knjiga najavljivana petnaestak godina i ukazavši na "fantomski podatak da pisac više nije među živima", autor pregleda bez ikakvog daljeg objašnjenja tvrdi da je "i sama knjiga poprilično fantomska". Ilustrujući zatim razlike između Tolkinovih ranih dela i ovog poslednjeg, u kome je engleski romanopisac "sa gubitkom fabule, samim nagomilavanjem mitološko-faktografske građe, izgubio i onaj divni duhoviti smisao za svakodnevne čovekove potrebe", u duhu čitavog pregleda, kritičar zaključuje da je "vreme avanturizma i drskosti zaista nepovratno prošlo, pa nam još jedino preostaje mitologija zlatnog doba".

Još jedan prikaz o Tolkinu Velimir Čurgus Kazimir objavljuje već u narednom broju beogradskog *Savremenika*, za mart 1979. godine (god. XXV, knj. 49, br. 3, str. 179-185), pod naslovom "Tolkin: fantastika, mit, utopija". Pohvalivši imaginativnost britanskog romanopisca, on svrstava trilogiju *Gospodar prstenova* u dela "utopijske fantastike" i ukazuje na izuzetnu preciznost kojom Tolkin opisuje svoj svet, tako da čitaocu uliva osećanje "epifanijske realnosti". Zatim se ističe neobičan odnos ovog pisca prema jeziku i mitu, kao i bogatstvo stila lišenog "slobodnih, lebdećih asocijacija", ali i preteranog pojednostavljivanja. Zbog naglašavanja elemenata fantastike, mita i utopije često je ispuštan iz vida Tolkinov etički stav, mada njegovo delo otvara mnoga pitanja i sumnje o čovekovoј prirodi, podvlači kritičar i po književnim namerama poredi engleskog književnika sa Kafkom, ukazujući u

zaključku na direktnu aktuelnost *Gospodara prstenova*, dela koje "dokazuje da je fantastika najefektnija u društvu sa ironijom i kritikom i da, okružena stvarima i događajima iz svakodnevnog života, samo dobija u idejnosti i fleksibilnosti".

Predgovor Vlade Uroševića za prvo, veoma zakasnelo, izdanje *Gospodara prstenova* na našem jeziku 1981. godine, pod naslovom "Tolkinova vilinska saga" (str. 9-34), predstavlja najiscrpniji pregled celokupnog Tolkinovog stvaralaštva u našoj kritici. Autor poredi roman *Hobit* sa čuvenim delom Luisa Kerola iz prethodnog veka - *Alisa u zemlji čuda* (*Alice's Adventures in Wonderland* - 1865), istakavši da su njihove zajedničke odlike "maštovitost, toplina i humor", ali i to da su pisci ovih romana koji se svrstavaju u *neozbiljnu* književnost namenjenu deci pokazali da i takva dela sadrže naučne poglede na svet, jer se "duboke i mudre pouke mogu iskazati i kroz oblike smatrane obično za zabavne i površne". Posle iznošenja najznačajnijih podataka o životu i radu engleskog spisatelja, kritičar napominje "da su po svom ukusu za legende i po atmosferi bliskoj vilinskim pričama Tolkinovi stihovi dugo najavljivali njegovu prozu". Iako i rana dela ovog pisca već govore o drevnim događajima iz legendi i predanja, "to je veoma stilizovana, poetična, artificijelna proza, pisana u duhu starih hronika, sa dosta patetike i poze", i tek za pisanje *Hobita* Tolkin pronalazi adekvatan, jednostavan stil pripovedanja, pa tako nastaje "herojska, mitska priča kazana tonom popularne imaginacije", naglašava prikazivač i dodaje da je ovo delo, i pored svoje zaokruženosti i samostalnosti, "neka vrsta romana-jezgra iz kojeg izrasta velika građevina *Gospodara prstenova*". Tolkinova dela mogu da se tumače na više načina - ne samo kao zabavno štivo ili pustolovni romani, nego "i kao tekst pun dubljih značenja i suštastvenijih poruka", konstatuje esejist i zatim ilustruje tu svoju tvrdnju. U trilogiji je opisana realna situacija koja vlada u Evropi, a borba koju Tolkin prikazuje nije usmerena samo protiv zlih ličnosti, već i "protiv apsolutne moći uopšte, moći koja postaje cilj sama po sebi i koja se nameće kao vrhovni princip", napominje Urošević, a zatim na veoma originalan i aktuelan način tumači namere engleskog romanopisca, koji u svojim delima "kao da anticipira užasnu moć dobijenu cepanjem atomskog jezgra, i ogromnu sveuništavajuću opasnost koja kroz posedovanje i nagomilavanje atomskog oružja lebdi nad svetom". Posle tog izleta u budućnost, autor prikaza vraća se u prošlost i navodi književne tvorevine u kojima je Tolkin tražio inspiraciju, uključujući "folklorno nasleđe evropskog severozapada, mitologiju keltske regije, drevne spevove nordijskih skalda, predanja u kojima odzvanja odjek normanskih i vikinških putovanja i osvajanja", da bi zatim na kreativan način spojio sve te motive u "jedan svojevrsan amalgam". Kao jednu od asocijacija kritičar navodi i našu narodnu priču o Čosi i tri džina, pa naglašava da je preuzimanjem i obradom narodnih verovanja i predanja Tolkin uspostavio "kontinuitet između drevnih vremena i novog doba", uz veliko strpljenje, upornost i ambicioznost, širokim zahvatom i sigurnim postupkom, pokazavši svoju ogromnu erudiciju, što sve doprinosi izuzetnosti njegovog stvaralaštva. Iako Tolkinova dela sadrže elemente fantastike, svet koji je on stvorio predstavlja zaseban kontinent, jer "po svojoj obuhvatnosti, imaginativni zahvat ovog pisca teško da ima ravnog u savremenoj književnosti", dodaje kritičar, koji smatra da je trilogija široko prihvaćena i sve popularnija upravo zbog te promišljenosti i koherentnosti, kao i činjenice da je sazdana na "višeslojnom iskustvu sintetizovanom iz mnogih oblasti znanja". Pošto je to delo "velika saga koja govori o nekim dalekim vekovima, ali

dodiruje pri tom i suštastvene probleme našeg vremena", Tolkinova publika mnogo je šira od krugova univerzitetskih intelektualaca, jer njega vole "svi oni koji u ovom našem veku sve oštrije fokusirane realnosti osećaju potrebu za legendama, za sve udaljenijim svetom detinjstva, za naivnošću i nevinošću bajki", nostalgично zaključuje Vlada Urošević.

Prvi prikaz koji je usledio kao reakcija na izdanje *Gospodara prstenova* na našem jeziku bio je članak Nenada Ešpeka "Kontinuitet čudesnog", u rubrici "Svijet knjiga - dosezi proze" sarajevskog *Oslobođenja* za 3. april 1982. godine (god. XXXIX, br. 12129, "Kultura-umjetnost-nauka", god. IV, br. 41, str. 3). Autor prikaza ukazuje na to da je po svojoj "stvaralački neponovljivoj imaginaciji" Tolkin blizak Luisu Kerolu, ali i skandinavskim epovima i srednjovekovnim romanima, a naročito nenadmašnom Čarlsu Dikensu, kome je sličan i po lepoti "umjetnosti pripovijedanja, vinutih sve do najudaljenijih granica čudesnog". I pored toga, ovaj pisac uspeva da izbegne alegoričnost i da uputi "na neke osnovne, prepoznatljive probleme našeg vremena", insistira Ešpek i naglašava da Tolkin svoja mitološka stvorenja "prenosi u okvir moguće svakidašnjice", zahvaljujući tome što svet čudesnog koji je on stvorio "posjeduje sve ono što je nužno za postojanje jednog vlastitog univerzuma". Podvukavši kao osnovnu temu trilogije sukob sa zlom, Nenad Ešpek napominje da - iako zlo biva pobedeno - ono nije zauvek uništeno, pa još jednom skreće pažnju na to da u ovom čarobnom delu Tolkin "anticipira iskustva svojih literarnih prethodnika, bez obzira da li su ta iskustva dio pojedinaca, autora, ili zaostavština kolektiva, naroda, i tolikim čudesima i stvorenjima sna i jave, straha i potrebe za maštanjem - on pribraja svoje čarobne Hobite".

Drugi prikaz Tolkinovog *Gospodara prstenova* donosi beogradska Politika 29. maja 1982. godine (god. LXXIX, br. 24656, "Kultura-umetnost-nauka", god. III, br. 146, str. 16). Autor članka pod naslovom "Antifaustovska saga", Dragan Kujundžić, jedan je od retkih u oblasti književne recepcije kod nas, koji otvoreno govori o njenim slabostima, istakavši da ovako kasno prevodenje Tolkinove trilogije "dolazi kao potvrda sumorne činjenice da u nas, često, pa tako i ovog puta, ozbiljna, čak maestralna duhovna pregnuća - kakvo je i Tolkinovo delo koje u sebi nedri i neke dimenzije epohalne svesti - ostaju izvan vidokruga ozbiljnih književnih analitičara i onih institucija koje bi trebalo da skrenu interesovanje šire publike na ovo izuzetno delo". Ocenivši kao osnovne odlike trilogije dubinu, dramatičnost i bogatstvo značenja, autor članka ističe da se u njoj aludira na mnogobrojne izvore, pa čak prepoznaje i "neke motive Starog i Novog zaveta". Takvom interpolacijom drugih dela u tkivo svog romana, uz pomoć aluzija i obnavljanjem motiva, Tolkin mu proširuje smisaoni opseg i umnožava značenjsku relevantnost, što pokazuje aktuelnost i značaj ovog vrhunskog autorskog umeća, koje svoj učinak duguje "majstorskom utelovljenju u koherentan i celovit romaneskni niz koji dosledno vodi likove ka ispunjenju svoga umetničkog zadatka", insistira kritičar. Međutim, iako doprinosi ubedljivosti romana, takvo bogatstvo grade nije zaslužno za uspešnost prikazane trilogije, "u čijoj osnovi leži temeljni egzistencijalni sukob dobra i zla", jer je veliko zadovoljstvo njenih čitalaca ipak prevashodno zasnovano "na Tolkinovoj narativnoj veštini, na majstorski ispričanoj priči", zaključuje Dragan Kujundžić.

...

3. Pada u oči to da je i naslov prethodnog prikaza, objavljenog u beogradskoj *Politici*, takode "Antifaustovska saga".

Beogradske *Književne novine* u broju za 11. novembar 1982. godine (god. XXXIV, br. 658, str. 27-28) donose prikaz Predraga Markovića "Propast Istoka", u kome autor ukazuje na paralelu koja se može povući između priče H.L. Borhesa *Tlon Uqbar Orbis Tertius* i Tolkinove trilogije, pošto smatra da u ova dva dela postoji "srodnost postupaka kojima se uvodi fantastički element". Odabiranjem istorijskog razdoblja u koje smešta radnju svog dela Tolkin pokazuje da je "veran hegelovskom shvatanju romana kao direktnog naslednika epa", dok kao temu bira dihotomiju sukoba između Dobra i Zla, na kome i razvija svoju "raskošnu antifaustovsku sagu",³ ali pritom nalazi uporišta i u drevnim mitovima, "koliko i u poetici pikarskog romana i zakonima popularnih strip-saga tipa Fosterovog *Princa Valijanta*", naglašava autor članka. Istaknuto je takode da su primarne vrednosti Tolkinovog romana zanemarene, pošto su mnogi interpretatori u njemu "videli tek metaforu političkog trenutka savremenog sveta šezdesetih godina", što nije dovoljno jer je ovo delo inventivnošću i imaginacijom svog tvorca dostiglo punu samostalnost. Pokazavši primerima da Tolkinov svet determinišu dve bitne karakteristike: prisustvo božanskog atributa (drugim rečima, Milosrđa) i, sa druge strane, mit koji je "pokretačka snaga i cilj", Marković zaključuje da taj svet ipak nije dehumanizovan ni jednom ni drugom odrednicom, već su one, naprotiv, "samo podloga na kojoj će se istaći odgovornost individuuma za istorijski razvoj događaja".

Još jedan prikaz Tolkinovog *Gospodara prstenova*, čiji je naslov "Vidovi naučne fantastike", donosi beogradska *Književna reč*, u rubrici "Kritika i delo", u broju od 10. juna 1983. godine (god. XII, br. 212, str. 12). Autor prikaza, Radoslav Petković, priznaje da veza između ovog književnog žanra i predmetne trilogije deluje naizgled apsurdno, budući da je naučna fantastika "okrenuta ka sutrašnjici, a Tolkinovo delo je usmereno ka juče, ispunjeno rezigniranošću nad neminovnim proticanjem vremena". Međutim, nastavlja on, trilogija je pokušaj rekonstrukcije jednog epa i mitologije na kojoj je on zasnovan, i njen pisac "konstruiše čitavu makro-strukturu, čitav svet u najširem smislu te reči", što jasno pokazuje da je i Tolkinovo vreme, baš kao i vreme naučno-fantastične literature, u suštini van-istorijsko, jer je u tim delima iskazana ambicija ka stvaranju jednog mogućeg sveta, tako da se u oba slučaja i univerzum zbivanja nalazi "van konteksta autentičnog predanja". Zatim se ističe i sličnost konstitutivnog principa ova dva sveta, jer su i budući (odnosno, mogući) svet naučne fantastike, a isto tako i jučerašnji (takode mogući) svet *Gospodara prstenova*, u stvari zasnovani "na današnjici, tj. znanju i pretpostavkama savremene egzaktno nauke", na osnovu čega je trilogija određena "kao poseban oblik naučne fantastike". To pokazuje i činjenica da u njoj pisac iznosi svoje poimanje razvitka "ne kao progresa, nego kao procesa neprestane dekadencije", po čemu je ovo delo blisko negativnoj utopiji i isto toliko uznemirujuće zbog neizvesnosti onoga što predstavlja, smatra Radoslav Petković, i zato u zaključku prikazanu trilogiju naziva artikulacijom nemira.

Beogradska *Borba* u dvobroju za 23.-24. juli 1983. godine (god. LXI, br. 201-202, str. 16) donosi članak Branke Krilović "Društvo iz Bagrem-strita" - prikaz na *Gospodara prstenova* koji odlikuju izrazito impresionistički karakter i jednostrana interpretacija sadržaja bez ikakve dublje analize značenja ili kritičkog osvetljavanja

...

5. Ovo je pojam koji objašnjava Henk Ladlam u svom clanku, objavljenom u istom tematu.

književnog postupka, kao i neke nedopustive materijalne greške⁴. Autor prikaza naziva Tolkina **teškim** maštarom, koji je tvorac "bezopasno-primernog naroda Hobita i trotomne studije o njihovim vilenjačko-bajkolikim dogodovštinama", zatim ga optužuje da je **lukavo** smislio taj "narod mira i tišine koji je do savršenstva razvio strategiju nestajanja u trenutku kad veliki trapavo nasrnu", a na kraju ukazuje na izuzetnu popularnost trilogije, u kojoj su naročito svoje utočište našli "univerzitetski intelektualci, pristalice rehabilitacije sporednih žanrova, razočarani svetom tehnološke agresije".

U novosadskom *Letopisu Matice srpske* za septembar 1985. godine objavljen je temat "Tolkinov prsten" (god. 161, knj. 436, sv. 3, str. 203-265), koji je uredio Svetislav Jovanov. Temat započinje prevodom članka Henka Ladlama, američkog stručnjaka za oblasti semiotike i fenomenologije masovnih medija, pod naslovom "Figura protiv diskursa"; zatim slede dva odlomka iz dela "*Ainulindale*" i "*Silmarilion*", koje je prevela Adrijana Marčetić; dva članka naših autora, i na kraju beleška o engleskom piscu.

Adrijana Marčetić je autor članka "O Tolkinovom mitotvorstvu", posvećenog posthumno objavljenom Tolkinovom delu *Silmarilion*. Tematski određivši predmetno delo kao sintezu "različitih nacionalnih mitova kojoj su priključeni i novostvoreni mitovi samog Tolkina", kritičar dodaje da ono u žanrovskom smislu sadrži i elemente "pripovedačkih folklornih vrsta - epa, bajke i legende", ali i da pisac ne transponuje mitološke obrasce u savremenost, već pomoću mita metaforički predstavlja "neke vanvremene i opštevažeće probleme ljudskog postojanja koji su u suštini aistorijski". Upravo zbog toga što prikazuje opšteljudske vrednosti i večne teme kao motiv kobi ili sudbine, odnosno, "sukob kosmosa i haosa, dobra i zla, prirode i civilizacije, života i smrti", Tolkin ne koristi ironiju radi distanciranja od fabule, već od svog čitaoca zahteva potpunu identifikaciju sa pričom, pa u tom cilju unosi i izvesne intervencije, na primer: dodatna obrazloženja priče, psihološki motivisanu karakterizaciju likova, precizno definisan vremenski okvir radnje, i povezivanje motiva ljubavi i smrti, ističe Marčetićeva. Ona ukazuje na to da je, i pored nekih elemenata epa, kao što su to "idealizacija junaka, opširnost pripovedanja ..., veliki broj umetnutih epizoda u kojima se opisuje sudbina pojedinih junaka", pripovedačka tehnika u *Silmarilionu* uglavnom zasnovana "na realističkoj tradiciji i iskustvu romana XIX veka", što pokazuju uvođenje sveznajućeg pripovedača, obrazložena psihološka motivacija junaka, kao i detaljno i iscrpno opisivanje slike sveta. Na kraju prikaza autor se vraća tematskom određenju dela, pa zaključuje da se, "s obzirom na dominantan značaj motiva kobi i s obzirom na način na koji se on ovde manifestuje, *Silmarilion* /se/ može, u najširem smislu tog termina, nazvati tragedijom sudbine".

U okviru temata "Tolkinov prsten" objavljen je i članak "Čišćenje utopije (Iskušenja anthropos-a: Adams, Orvel, Tolkin)", čiji je autor Svetislav Jovanov. Kritičar pre svega ukazuje na činjenicu da "deziluzionisanje mitskog, ... na opštem planu Tolkinove fantazmatičke artikulacije znači, u stvari, de-fantastizaciju tekstualnih nivoa - radnje, likova, motivacije". Poredeći tri glavna dela britanskog pisca, autor prikaza naglašava da među njima postoje i razlike, jer "imanentno mitsko, doduše kao materijal, *Silmarilionom* je strukturisano epskim kodovima koji

70
 poseduju suštinski tragičku konotaciju ...; u *Hobitu*, pak, humorni lajtmotivi ukazuju na početnu fazu desakralizacije Tolkinovih svetova, a trilogija o *Prstenu zla* suočava nas sa dvosmislenošću, šifrom tragičke ironije". Zatim esejist povlači paralelu između Tolkinovog stvaralaštva i romana Ričarda Adamsa *Brežuljak Voteršip* (*Watership Down* - 1972), istakavši da su njihove metodologije, "u ravni koherencije mimezisa, potpuno različite, ali je utopijsko-ideološka projekcija homologna", pošto je motiv Tolkinovih romana "opiranje civilizacijskom Zagadenju" u utopijski vanvremenskom smislu. Avanture junaka u delima oba ova pisca "ukrščaju se, neminovno, sa ideološkom putanjom Orvelove parabole", ali je u Tolkinovoj trilogiji uobličena poenta njegove "narrativno-metaforičke linije zagadivanja, daleko konzistentnije no u *Životinjskoj farmi*" i on, kao protivtežu ideologiji, "pruža utopijsku konstantu, dijalektički razlomljenu - svet za kojim se čezne i svet koji čezne", na taj način relativizujući mit, zaključuje Jovanov.

Svetislav Jovanov je takođe sastavio i belešku o Tolkinu (str. 333), za koga navodi da je svetsku slavu jednog od najpopularnijih književnika dvadesetog veka stekao svojim "grandioznim proznim opusom", koji predstavlja "čudesni amalgam pustolovina unutar jednog fiktivnog sveta, utemeljenog do najsitnijih detalja", sa sopstvenom mitologijom, demonologijom, istorijom i jezikom, koji "na osnovu najrazličitijih referenci (od severnjačkih i starogermanskih saga do baroknih parabola i nadrealističkih iskustava), luči, u sopstvenim prostorima, u svojim mimetičkim ravnima, kontekste realističkog i fantastičnog, podvrgavajući žanrovske i stilske odrednice logici složene, epske tekstualnosti".

Jedina reakcija naše književne kritike na objavljivanje prevoda Tolkinovog romana *Kovač iz velikog Vutona* bio je prikaz Radoslava Petkovića "Put u vilinsko carstvo", koji donosi beogradska *Književna reč* u broju za 10. oktobar naredne, 1985. godine (god. XIV, br. 264, str. 21). Napomenuvši da ovaj roman "nikako ne doseže kvalitet snage" Tolkinovog remek-dela, kritičar ističe da je on ipak značajan pri razumevanju poetike i shvatanja stvarnosti engleskog pisca. Tolkin koristi blagu ironiju da bi prikazao ličnosti koje, kao i u njegova dva najpoznatija dela, svet prozaične svakodnevice "identifikuju sa apsolutnom realnošću", a u stvari su "zatočnici platonovske pećine koji brkaju nejasnu senku sa pravim likom stvari", dok pisac pokušava da ih dovede do "spoznaje istinske stvarnosti", objašnjava autor članka. Odredivši zatim predmetni roman kao bajku, prikazivač ukazuje na vezu između različitih simbola koji su u njemu upotrebljeni, dodavši da "Tolkin nije nimalo naivan pisac i mnogo je sličnih elemenata rasejano po njegovom delu koje je moguće rasvetliti tek opsežnom analizom". *Kovač iz velikog Vutona* spada u fantastičnu literaturu, nastavlja autor teksta, a osnovna odlika i nužno opravdanje fantastike upravo i jeste taj "odnos između neke pozitivističke svakodnevice i istinske realnosti". Međutim, kod Tolkina je taj odnos drugačiji, pošto se svet natprirodnog "samo usled neznanja čini paralelnim", pa se njegovo prividno bekstvo u svet bajke, epske legende ili mita može shvatiti samo ako se usko poveže "sa vrlo aktuelnim pitanjem: šta stvarnost zapravo jeste?", zaključuje Radoslav Petković.

Poslednji prikaz na Tolkinovo stvaralaštvo u okviru izdvojenog perioda objavljuje sarajevski list *Oslobodenje* 25. marta 1987. godine (god. XLIV, br. 13923, str. 9), u rubrici "Svijet knjiga - Prevedena književnost", pod naslovom "Novovjekni čarobnjak

(Dž.R.R. Tolkin: *Farmer Gil od Buta*, "Rad", Beograd, 1986)". Autor članka, Ranko Risojević, ocenjuje da je Tolkin "pisac za sve uzraste", čija dela dokazuju "da je duh izmišljanja, duh bajke, neuništiv". Prepričavši ukratko fabulu predmetnog romana, prikazivač dodaje da i u njemu britanski književnik "slijedi savršeni obrazac klasičnih bajki", a zatim insistira na tome da je on "veliki mag jezika, poslije Džojlsa sigurno najveći". Dopustivši mogućnost da će odraslim čitaocima ovo Tolkinovo delo možda izgledati siromašnije od njegova dva najčuvenija romana, Risojević zaključuje da je i u njemu ipak pisac pokazao svoje majstorstvo, jer on je "majstor priče koja slavi neugasivu ljudsku potrebu za pripovijedanjem", pa završava prikaz pohvalom upućenom veoma uspelom prevodu Radoslava Petkovića.

Posle ovog napisa Tolkinova dela se uopšte više ne spominju u našoj književnoj periodici sve do raspada srpskohrvatskog jezičkog područja, dok će se značajnije interesovanje naše kritičke javnosti i naših izdavača pobuditi tek pošto njegovo remek-delo bude pretočeno u "pokretne slike", odnosno - kako to Britanci mnogo bolje kažu - prebačeno na "srebrno platno" (*silver screen*).

* * *

U srpskohrvatskoj književnoj kritici Tolkinov roman-prvenac, *Hobit ili Tamo i natrag*, uglavnom se spominje kao uvod i prethodnica za njegovo remek-delo: trilogiju *Gospodar prstenova*. Naši kritičari složni su u oceni da je *Hobit* pustolovno, pomalo luckasto, humoristično, zanimljivo i zabavno delo, sa jednostavnom porukom, dok u stilskom pogledu ističu bogatstvo rečenice, koja je, sa druge strane, istovremeno i veoma tradicionalna i narativna. Tolkinova trilogija je u prikazima na to delo, iako se uglavnom radi o kraćim napisima, definisana kao slikovita fantazija koja je na čaroban način prožeta dražima prošlosti, uz podvlačenje piščeve imaginacije, inventivnosti, preciznosti i neobičnog odnosa prema jeziku i mitu, kao i isticanje stvaralačkog duha i narativne veštine britanskog spisatelja, umetničke lepote njegovog pripovedačkog postupka i brojnih fabulativnih niti. Takode su od osobina trilogije zapaženi dramatičnost, uzbudljivost, značenjska složenost, asocijativna raskoš, estetska delotvornost i umetnička živopisnost. Neki od autora, pak, skreću pažnju i na etički stav ovog književnika, na direktnu aktuelnost trilogije, postignutu pomoću višeznačnosti i slojevitosti simbola, a insistira se i na njenoj filozofskoj i antropološkoj dimenziji. Najpotpuniji prikaz trilogije predstavlja izvanredan predgovor Vlade Uroševića uz njen prevod na naš jezik, u kome su kao karakteristike nestvarnog i natprirodnog sveta koji je engleski pisac stvorio na granici između fantastičnog i čudesnog naglašene autentičnost, doslednost, preciznost, ubedljivost i logičnost, a zatim i duboka promišljenost i koherentnost tog dela. Među odjecima naše kritike na Tolkinovo stvaralaštvo javlja se i nekoliko prikaza na njegovo posthumno objavljeno delo *Silmarilion*, i to pre nego što se ono kod nas pojavilo u prevodu, uz ocenu da - iako britanski književnik u tom delu nagomilava mitološko-faktografsku gradu i prikazuje sintezu raznih mitova, sa stilizovanim elementima bajki i legendi - on uz pomoć metaforičnosti i izmena na sadržinsko-značenjskom planu u njemu ipak predstavlja neke vanvremenske i opšteljudske večne probleme. U jedinom prikazu na upravo objavljeni prevod Tolkinovog romana *Kovač iz velikog Vutona*, kritičar ukazuje na to da ovo delo nije istog kvaliteta kao prethodna, dok prikazivač romana *Farmer Gil od Buta* ističe da - i

pored toga što njime nije dosegao domete svojih najpoznatijih dela - Tolkin i u njemu pokazuje svoje majstorstvo, kako u pogledu upotrebe jezičkih sredstava, tako i svojom umetnošću pripovedanja.

BIBLIOGRAFIJA

1. Carpenter, Humphrey, *Tolkien: A Biography*. London, George Allen and Unwin, 1977.
2. Carpenter, Humphrey, *The Inklings: C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, Charles Williams, and their friends*. London, George Allen and Unwin, 1978.
3. Battarbee, Katja J., *Scholarship and Fantasy: Proceedings of the Tolkien Phenomenon*. Turku, Finland, 1993.
4. Hein, Rolland, *Christian Mythmakers*. Chicago, Cornerstone Press Chicago, 1998.
5. Tom A. Shippey, *J.R.R. Tolkien: Author of the Century*. New York, Houghton Mifflin, 2001.

SUMMARY

In this paper, the author presents the critical responses to the novels written by J.R.R. Tolkien, including all the relevant articles and reviews published in Serbo-Croat journals and periodicals, as well as the prefaces to their translations. The analysed critical commentaries deal mainly with Tolkien's most famous work - his trilogy *The Lord of the Rings*, while the rest of his fiction has received less attention in rather informative articles. Nevertheless, although Tolkien's fame in the examined period (ending in 1992, with the disintegration of the former Yugoslavia) was still not at the heights which it has reached lately - owing to the extremely popular films based on the first two parts of his trilogy - it can be concluded that the critical reception of his works was satisfactory. In spite of the fact that his two main novels were translated with an unforgivable delay, Tolkien was recognized by our critics as an important writer and his literary merit was fully acknowledged.

UDK 821.131.1.09-31:09-31
821.214.09-31:82.09-31

SERGEJ MACURA
Filološki Fakultet, Beograd

SLIČNOST HRONOTOPA I SIŽEJNIH POSTUPAKA NA PRIMJERU DVA ENCIKLOPEDIJSKA OBLIKA (UMBERTO EKO I SALMAN RUŠDI)

Dalekosežnost Bahtinove postavke o hronotopu kao o "suštinskoj uzajamnoj vezi vremenskih i prostornih odnosa, umetnički osvojenih u književnosti" može se sa sigurnošću provjeriti danas kada se eksploatišu romansijerski pravci za koje ovaj teoretičar nije znao, iz jednostavnog razloga što postmodernističko pripovijedanje u vrijeme nastanka ovih spisa, izvorno nastalih 30-ih i 40-ih godina prošlog vijeka, još nije ni postojalo. Utoliko je zanimljivije primijeniti ovu teoriju na romane *Ostrvo dana predašnjeg* Umberta Eka² i *Mavrov poslednji uzdah* Salmana Rušdija³, čiji sižejni i hronotopski principi pokazuju primjetne analogije i sličnosti, mada je, panoramski gledano, Ekov proserde eruditsko-avanturistički, a Rušdijev magijskorealistični. Pri tome enciklopedijski oblik možemo shvatiti kao književno djelo koje daje najširu sliku pogleda na svijet⁴, tj. ima najveći broj različitih "glasova". Sažetak radnje oba romana mogao bi izgledati ovako:

Roberto de la Griv je 1643. godine na palubi broda *Dafne*, napuštenog na jednom tihookeanskom ostrvu, napisao dnevnik o tome kako je tu dospio i (očigledno) dočeka smrt. Trinaest godina ranije njegovo rodno mjesto Kazale u Milanskom vojvodstvu dospjelo je pod špansku opsadu, napala ga je kuga, poslije nekoliko mjeseci ratno stanje je ukinuto, grad nije pripao ni Francuzima ni Špancima, Roberto je u ratu ostao bez oca, sitnog plemića, a koju godinu kasnije, umrla mu je i majka. Pošto su mu učitelji, otac Emanuele i njegov suparnik, libertin Sen Saven, otvorili apetit za raznim vrstama spoznaje svijeta, a budući da se tu više nije osjećao kao domaćin, Roberto je napustio Kazale i otišao u Francusku. U Kazaleu je pored rasprava o Bogu, ljubavi i beskonačnosti saznao da postoji Simpatetički Prah, koji preko atoma djeluje na daljinu, liječi ili ranjava. Kardinal Mazaren ga je primorao da radi za njega u zamjenu za život (optužen je za zavjeru protiv države, i to je dovoljno); tadašnje pomorske sile nadmetale su se koja će prije otkriti tajnu ...

1. Mihail Bahtin, *O romanu*, Beograd, Nolit, 1989, str. 193.

2. Umberto Eko, *Ostrvo dana predašnjeg*, prev. Elizabet Vasiljević, Beograd, Narodna knjiga, 1995.

3. Salman Rušdi, *Mavrov poslednji uzdah*, prev. Raša Sekulović, Beograd, Narodna knjiga, 1997.

4. Fraj ističe karakteristiku književnosti da oponaša razne prirodne cikluse i ljudske rituale; za svrhe ovog rada, prihvat ćemo da se enciklopedijski oblik više odnosi na ljudske aktivnosti izrađene verbalno (v. Northrop Frye, *Anatomija kritike*, prev. Giga Gračan, Zagreb, Naprijed, 1979, str. 138-39, 401.

geografskih dužina, i na taj način zavladatai morima. Roberta su poslali kao špijuna na engleski brod *Amarili*, koji je koristeći Simpatetički Prah plovio ka nultom meridijanu, datumskoj granici. Brod *Dafne* doplovio je sa druge strane, oko Afrike, i stigao ranije; posadu su pojeli ljudožderi, a jedini preživjeli, otac Kaspar, ostao je na brodu, gdje je doplivaio i Roberto poslije brodoloma *Amarilija*. Otac Kaspar, poznavalac astronomije, htio je da sagradi zvjezdarnicu na Ostrvu, upućivao Roberta kako da mu pomogne, dok nije nestao pokušavajući da hoda u zvonu po dnu mora. Da bi sebi razjasnio misterije u kojim se našao, Roberto počinje da piše roman i rekonstruiše "moguću" verziju događaja. Nakon što se u dnevniku osloboda suparnika, svog alter ega Ferantea, pali brod i otiskuje se ka Ostrvu u nadi da će spasti svoju preotetu dragu od smrti na datumskoj granici, između danas i juče; "dok je on zarobljen, zarobljeno je i zbivanje na Ostrvu"⁵

Moraiš Zogoibi počinje svoju ispovijest očekujući smrt u okolini andaluzijskog sela Benenheli, gdje je dospio silom prilika. Slijedi dugačak uvod u njegov život, gdje se osvjetljava istorija njegove porodice, tj. svih njegovih krvnih srodnika dvije generacije unazad. Centralna ličnost u prvoj trećini romana je Moraišova majka Aurora da Gama, nasljednica bogatstva uzdrmane trgovačke kompanije, i slikarka po unutrašnjem porivu. Sa petnaest godina zaljubila se u poslovođu Abrahama Zogoibija, starijeg od nje 21 godinu; uprkos protivljenju sa obje strane, brak je sklopljen, a Abraham je ojačao poslovnu imperiju, ne bez teškoća. Izrodivši tri ćerke, poželeli su i sina, ali je imetak postao ugrožen; da bi se povratio, Abraham je otišao kod majke (koje se odrekao zbog braka), i obećao joj prvorođenog sina; Aurora ga nije pustila u ložnicu sve dok Abrahamova majka Flora nije umrla. Da li zbog raznih predačkih nepočinstava ili genetike, Moraeš (Mavro) Zogoibi na svijet je došao poslije četiri i po mjeseca u utrobi, a stario je dvostruko brže od drugih ljudi. Usto, rođen je sa sraslim prstima desne ruke, što ga je dodatno odvojilo od okoline. Imao je nekoliko ljudi koji su uticali na njegov razvoj, pored oca i majke: privatnu učiteljicu Dili (sa kojom je osjetio ljubavnu slast), vodiča kroz niže slojeve, bivšeg mornara Lambadana (koji ga je učio da koristi nagrđenu šaku u svrhe "plemenite vještine"), slikara Vaska Mirandu, predmet Aurorinog izrugivanja itd. Ljubav koja će mu izmijeniti život došla je u liku Ume Sarasvati, vajarke božanstvenog stasa, koja ga je opčinila na prvi pogled; drugovali su oni duže vremena, dok Aurora nije iskopala neke dokaze o Uminoj prikrivenoj želji da zavede jedinog nasljednika ogromnog bogatstva (sestre Ina i Mina život su završile prerano - prva od raka, a druga u eksploziji u jednoj fabrici, dok se Mini zaredila, i poginula na kraju romana). Dvije godine kasnije opet su se našli zajedno, i Mavro je istjeran iz kuće bez objašnjenja. Dospio je i u zatvor osumnjičen da je otrovao Umu, koja ga je nagovarala da se zajedno otruju; ispostavilo se po Mavrovom oslobodenju iz zatvora, da je Uma njegove izjave protiv Aurore snimala dok su vodili ljubav, a da je jedna od dvije tablete bila lažna, a druga prava (za njega). Detalj da su se sudarili glavama izmijenio je cijeli tok radnje. Iz zatvora ga je oslobodio Raman Filding, poslovni neprijatelj Mavrovog oca, za koga je on otada radio, dajući oduška suspregnutim nagonima kao član ekipe zastrašivača i štrajkbrehera; dok je bio u toj službi, Mavro je čuo da se Aurora prilikom svog uobičajenog godišnjeg plesa na litici strmoglavila na hridine.

...

5. Eko, *op. cit.*, str. 513.

Pošto je primio nekoliko tajnih poruka, Mavro se sastao sa ocem, koji ga je opet prigrljio, rekavši mu da je Aurorinu smrt izrežirao Filding. Mavro ga je ubio, i po očevom savjetu, otišao u Španiju, za Vaskom Mirandom, koji je ukrao neke Aurorine slike sa dokazima; Magnat Abraham je na papiru trgovao začinima, ali je u stvari poslovao i sa teroristima, drogom, oružjem, eksplozivom, čak i atomskim bombama, što se nije dopadalo ostalim bosovima, pa su počele demonstracije sile, u kojima su razne paklene naprave uzrokovale nezapamćene nemire u Bombaju, pa i smrt samog Abrahama u miniranom neboderu. Došavši u Španiju, Mavro je upao u Vaskovu klopku, a saznao je da je ubistvo njegove majke naručio upravo njegov otac; da bi se zabavio, Vasko mu je naredio da piše roman o istoriji porodice, pa će onda ubiti i njega i restauratorku slike (na čijem donjem sloju se nalazi portret naručioca). Restauratorka je smaknuta, a bio bi i Mavro da Vasko nije iznenada pretrpio srčani udar i umro; na kraju, Mavro, koji ima 36 / 72 godine, sjedi u zabitom šumarku i čeka potjeru ili smrt da ga nađu, a za to vrijeme piše posljednje stranice svoje istorije.

Na prvi pogled, raspored grade u ovim romanima gotovo da nema zajedničkih tačaka po pitanju konstruisanja, ali neke sličnosti ipak valja istaći. Čitalac se na početku susreće sa dnevnikom (mrtvog) autora; tako nam se pred očima počinje vrtjeti film o zlehudoj sudbini koja ga je zadesila, stvarajući distorziju vremena i podvajanje vremenske perspektive (kod Eka daleko izraženije u poglavljima koja opisuju dešavanja u Kazaleu - 2, 4, 5, 7, 8 itd, mada Aurora opaža Abrahama na str. 83, a zavodenje se poslije duže priče o predistoriji njegove porodice nastavlja na str. 104, sa daleko jačim spoznajnim udjelom čitaoca, što nipošto nije jedina retardacija kod Rušdija). Sam kraj priče već se zna, okvir teksta je dat u vrlo konkretnom obliku (dnevnik, hronika), pažnja nam biva usredsređena na razvoj događaja od početka fabule. Tako bismo mogli napraviti shemu koja ugrubo ilustruje pripovijedanje u ova dva djela:

1. NAZNAKA	2. PRIPOVIJEDANJE	3. KOMPLEMENTARNI
KRAJA PRIČE	EX INITIO	KRAJ PRIČE

Oba junaka umiru daleko od kuće, od koje su sticajem okolnosti otišli, a nisu morali⁶; obojica treba da odgonetnu neku tajnu, Roberto globalnu, a Mavro porodičnu, i oba pisanjem ispunjavaju prazninu koja nastaje poslije te spoznaje. Sam čin pisanja za glavne junake predstavlja davanje smisla životu i ulazak u domen neporecivih istina, na primjer: "Čitaoče, slušaj pažljivo, upijaj svaku reč, jer ono što sada pišem prosta je i doslovna istina"⁷, "Dok pišem ovo, ne mogu da se načudim..."⁸, "Dok zapisujem sećanja na svoj udeo u ovim slikama,..."⁹, dok se kod Eka može pronaći i obuhvatnije poimanje naracije, u pominjanju španskog viteza stradalog u brodolomu: "...a ja sam možda pronašao njegovu Eskondidu, ali o tome nikada neću moći da mu pričam, ni njemu niti bilo kome drugome. Može biti da je pisao svojoj Gospi. Da bi se preživelo, potrebno je pripovedati."¹⁰

Mjesto rođenja oba junaka daleko je od izmišljenog grada ili zemlje, a i vrijeme u koje je radnja smještena ispunjava opšteistorijske kriterijume; tako ne možemo

...

6. Eko, *op. cit.*, str. 163; Rušdi, *op. cit.*, str. 428.

7. Rušdi, *op. cit.*, str. 167.

8. *Ibid.*, str. 213.

9. *Ibid.*, str. 254.

10. Eko, *op. cit.*, str. 218.

staviti veće primjedbe ni na sliku Kazalea 1630, ni Bombaja 1990. (iako u ovim slučajevima zbivanja imaju raspon od nekoliko decenija). Kroz oba romana defiluju ličnosti iz suvremene istorije (Rišelje, Mazaren, slušamo o raznim vojvodama i plemićima kod Eka, a kod Rušdija se pominju Gandhi, Nehru, Lenjin, s tim što u *Mavrovom poslednjem uzdahu* nijedna znamenita osoba ne igra ulogu važnu kao Mazaren). I Roberto i Mavro su sinovi imućnijih roditelja, osobe koje ne spadaju u prost svijet, i koje dijelom zbog svog porijekla, a više zbog odgoja, traže šire horizonte (samo vidno idealizovana ljubav za njih ima dovršenost i smisao). Već tu se stvara osnova na kojoj i samo geografsko okruženje povećava obim (kod Eka je gotovo doslovce razradena paradigma "avanturističkog romana iskušenja"¹¹, dok je geografska pozadina Rušdijevog romana statičnija, ali ni u kom slučaju manje egzotična, pogotovo za evropskog čitaoca - kod Eka ima opisa prirode na str. 71-74, 109-12, 218-19 i sl, a kod Rušdija 17-18, 36-38, a posebno slika Indije na str. 72-75). Egzotika okruženja omogućuje lakše poimanje neobičnijih događaja, kao što su pomenuto Aurorino zavodenje Abrahama, ljubavne seanse Mavra i Ume¹², videnje Žar-ptice¹³, nestanak oca Kaspara¹⁴, miješanje pojmovnih kategorija¹⁵ i sl. Za književnu fantastiku, barem za njene starije predstavnike kao Rukopis naden u Saragosi Jana Potockog, Cvetan Todorov kaže: "Najpre nam se priča čitav niz događaja od kojih ni jedan, izdvojeno uzet, ne protivreči zakonima prirode onakvima kako nas iskustvo uči da ih prepoznamo. Sakupljeni, pak, predstavljaju izvesnu teškoću."¹⁶ Tako izdvojeno možemo sa manje čuđenja prihvatiti epizodu sa Aristotelovom Mašinom koja pravi metafore (Eko, poglavlje 9), raspravu o Simpatetičkom Prah (poglavlje 16, kao i prije i poslije), a i motiv pisanja romana kao da je odjek Todorova: "...jedino se Roman, zasigurno ne Istorija, bavi pitanjima Ljubavi, i jedino se Roman (nikada Istorija) trudi da objasni šta misle i osećaju kćeri Evine koje su...toliko uticale na usud naše vrste. Svaki od ovih argumenata razuman je sam za sebe, ali ne i kada se razmatraju svi zajedno."¹⁷ Do rođenja Mavra, prisustvujemo pravoj poplavi neurotičnih strasti kod svih članova porodice Da Gama-Zogoibi, pa stranice nije potrebno posebno navoditi (možemo pomenuti listu događaja na str. 207 ili zaključak na str. 490 - "*Jednostavno nisu mogli da se smire.*").

Opšte je poznata postavka ruskih formalista o dezaautomatizaciji jezika, *oneobičavanju*, stvaranju "otežane" forme¹⁸, da bi se dobio stilematičan tekst. Vremenski kontinuum u romanu predmet je raznovrsnog iskrivljavanja, i ne važi samo za Balzaka da pisac jednome jedinom danu može posvetiti pedeset i više stranica, a periodu od čitave decenije - samo desetak redova¹⁹. U ovim romanima ne postoji sveznajući autor, nego samrtnik koji je napisao dnevnik svojih pustolovina, te je prirodno da prerađuje hroničarsku građu po svom nahodenju, detaljnije

...

11. Bahtin, *op. cit.*, str. 196-98.

12. Rušdi, *op. cit.*, str. 291-92, 317.

13. Eko, *op. cit.*, str. 288.

14. *Ibid.*, str. 343.

15. *Ibid.*, str. 372.

16. Cvetan Todorov, Uvod u fantastičnu knji evnost, prev. Aleksandra Mančić-Milić, Beograd, Rad, 1987, str. 31.

17. Eko, *op. cit.*, str. 378.

18. v. npr. V. Šklovski, "Umetnost kao postupak", u *Teorijska misao o knji evnosti*, prir. P. Milosavljević, Novi Sad, Svetovi, 1991, str. 445-454.

19. Radivoje Konstantinović, *Istra ivanje tišine i drugi ogleđi*, Beograd, Srpska knji evna zadruga, 1995, str. 75-76.

opisujući ono što smatra važnijim. Roberto i Mavro su i autor, i junak i čitalac tog "romana u romanu", s tom razlikom što se u *Ostrvu dana predašnjeg* dnevnik čita preko tumača, vjerovatno nekog strastvenog skupljača knjiga koji je došao do rukopisa. Mavro priča u prvom licu, povremeno se obraćajući čitaocu (onom koji čita Rušdijev roman). Eko nam ostavlja prostor za rekonstruisanje kompletne priče tako što njegov pripovjedač često izražava sumnju, nevjericu, pretpostavku itd, a Rušdi dijapazon svog naratora (Mavra) proširuje krajnje subjektivnim ocjenama i ličnim stavovima. Roberto i Mavro, kada apstrahujemo činjenicu da se nalaze unutar književnog djela, ove događaje "čitaju" tako što pažnju obraćaju na fenomenalno, kvalitativno doživljeno vrijeme²⁰, a ne na trajnost sa neizmjenjivim ritmom. To je razlog postojanja mnogih skraćениh, a i ubačenih epizoda, koje sižeju gradu postavljaju u drugu vremensku ravan, i svojevrsno apsorbovanje književne teorije u djela²¹.

Odstupanje od Bahtinove sheme avanturističkog hronotopa vidi se u neprekidnoj svijesti junaka o sopstvenoj prolaznosti - ako ne strada od neke među nebrotjenim opasnostima koje odasvuda vrebaju (pogotovo ljude plemenitijeg roda), relativno brzo dočekaće mirnu smrt. Avanturističko '*vreme slučaja*' je specifično *vreme uplitanja iracionalnih sila u ljudski život*²², dok se u ova dva razmatrana slučaja junak suprotstavlja sudbini, možemo reći čak i da je čika željom za razjašnjenjem, po njemu, najvećih tajni, dokazujući svojim krajem da je ipak nedovoljno jak da iz takvog duela izade kao pobjednik (sjetimo se samo one čuvene parabole o smrti koja će pobjeglog čovjeka dočekati daleko, u Samarkandu). U oba slučaja, postoji neki zalag vredniji od života, a to je ispunjenje obaveze prema voljenom biću, Roberta prema Liliji²³, a Mavra prema majci. Motiv junaka otetog, pa prodatog u roblje, spasenog, pa opet zarobljenog, pa konačno spojenog sa junakinjom kod Eka se izlaže ironiji sa nekoliko strana - prva ljubav, Ana Marija, umire od kuge, druga ljubav, Lilija, možda uopšte nije gledala njega sa onakvim simpatijama kao on nju, "ali nema prirodnije stvari do poverovati da ste voljeni"²⁴ itd. Kod Rušdija je ironija surovija, kao što su i njeni uzroci neuravnoteženiji, pa se Aurorina želja za muškim potomstvom ubrzo "ispunjava"²⁵, na sveopštu žalost uže okoline.

Hronotop ova dva romana samo donekle ima sličnosti sa avanturističkom linijom koju pominje Bahtin, a daleko više se zasniva na savremenom poimanju iščezlog autora i difuznog junaka, što zajedno daje prednost dejstvu samog teksta; da bi nas uvjerali da je glavni junak tekst, autori kao da nas namjerno opominju da više pažnje obratimo na postojanje neke knjige, zapisa, kao pokretača radnje. Veoma je teško naći neku nit radnje koja bi se nedvosmisleno mogla proglasiti dominantnom. Kako kaže M. Pavlović za Dostojevskog: "Kompozicija ritualnog ustrojstva čini da se niko više ne nalazi na mestu na kome treba da bude, i smrt zatiče svakog time što zatiče njegovu izmeštenost, zabludlost."²⁶ Upravo prikaz nesposobnosti junaka da pronade

...

20. Roman Ingarden, *O saznavanju knji evnog umetnickog dela*, prev. Branimir Ivojinovic, Beograd, Srpska knji evna zadruga, 1971, str. 133.

21. "Momente fenomenalnog vremena ... valja ... posmatrati kao vremenske faze koje, kad ih 'merimo', mogu biti 'kraće' ili 'du e'." *Ibid*.

22. Bahtin, *op. cit*, str. 205.

23. Eko, *op. cit*, str. 512.

24. Eko, *op. cit*, str. 185.

25. "Zašto nemam klince - ili bar jedno dete - koji će da odrastu stvarno brzo"; Rušdi, *op. cit*, str. 165.

stožer oko koga bi se njegov život mogao okretati, a da ne mora umrijeti tek što smisao uvidi, ili ga uopšte i ne uvidi, podstiče polifoniju i daje joj važniju ulogu u strukturi romana, gdje postaje još više cilj nego sredstvo; tako kod Eka čitamo o filozofiji, teologiji, etici, fizici, geografiji, državi, i naravno, o književnosti, dok Rušdi veći akcenat baca na ljubav, mržnju, prevaru, ludilo i histeriju. Kada se tome doda i ne uvijek vidljiva granica između sna i jave, pri čemu snovi nisu samo upozorenja na opasnosti ili simbolizovani dnevni događaji, već kvalitativno proširenje percepcije, jasno je da se ovakva djela moraju mjeriti drugim pojmovima. Začudujuće sažetu definiciju ovakve književnosti daje N. Fraj: "Ako je svojom moći ili inteligencijom slabiji od nas te osjećamo kao da gledamo prizor zarobljenosti, frustracije ili apsurdna, junak pripada ironijskom modusu. To vrijedi i kada čitatelj osjeća da bi se mogao nalaziti u istoj situaciji, budući da se ta situacija prosuđuje normama veće slobode."²⁷ Ovakvi romani prije bi se mogli zvati eksponentima hronotopa magijskog realizma, ako njega karakteriše odsustvo centra zbivanja kao Apsoluta, ako likovi koji dolaze u kontakt slijede pravila morala proistekla donekle iz frustracija, donekle iz simboličkog poretka koji ih okružuje, i žele da ih nametnu drugima, pa iz toga izbijaju sukobi, ako se sreće dovoljan broj elemenata pikarskog romana (kojima je kostur radnja, a ne psihologizam), ako se između jave i sna ne povlači granica kao između dobra i zla, i konačno, ako se cinizam i groteska prihvate kao svakodnevice. Možemo, tek terminologije radi, dodati da se tu uključuju i radnje na ivici okultnog, ali nisu one te koje čine najvažniji element magijskog realizma, pa ih shodno tome, prihvatamo kao začim - u tragovima. Daleko je važnije shvatiti da u posljednjih 1500 godina evropska pripovjedačka književnost neprestano spušta svoje gravitacijsko središte²⁸, i da je za svaku epohu potrebno izgraditi novi pojmovni aparat; magijski realizam kao vrsta postmodernističkog romana zaslužuje neko detaljnije ispitivanje, i to na daleko većem uzorku djela nego što je ovaj. Bahtinova zasluga za ovaj način proučavanja velikih prozaičkih formi nalazi se u paradigmatičnosti pojma hronotop, pošto se može očekivati da će i u budućnosti nastajati romani koji imaju relativno opipljivu radnju, tim prije što se radnja mora odvijati u nekom vremenu i na nekom mjestu; na teoretičarima će biti da odrede koja je to vrsta hronotopa.

BIBLIOGRAFIJA

Primarni izvori:

1. Eko, Umberto, **Ostrvo dana predašnjeg**, prev. Elizabet Vasiljević, Beograd, Narodna knjiga, 1995.
2. Rušdi, Salman, **Mavrov poslednji uzdah**, prev. Raša Sekulović, Beograd, Narodna knjiga, 1997.

Sekundarni izvori:

1. Bahtin, Mihail, **O romanu**, prev. Aleksandar Badnjarević, Beograd, Nolit, 1989.
2. Frye, Northrop, **Anatomija kritike**, prev. Giga Gračan, Zagreb, Naprijed, 1979.
3. Ingarden, Roman, **O saznavanju književnog umetničkog dela**, prev. Branimir Živojinović, Beograd, Srpska književna zadruga, 1971.

...

26. Miodrag Pavlović, *Poetika rtvenog obreda*, Beograd, Prosveta, 2000, str. 236.

27. Frye, *op. cit.*, str. 46. Upravo zbog toga što junak nije nu no slabiji od nas, Fraj drugom recenicom dopunjava definiciju i obezbjeđuje joj šire polje primjene.

28. *Ibid.*

4. Konstantinović, Radivoje, **Istraživanje tišine i drugi ogledi**, Beograd, Srpska književna zadruga, 1995.

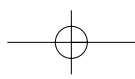
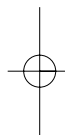
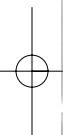
5. Pavlović, Miodrag, **Poetika žrtvenog obreda**, Beograd, Prosveta, 3. izdanje, 2000.

6. Šklovski, Viktor, "Umetnost kao postupak", u **Teorijska misao o književnosti**, prir. Petar Milosavljević, Novi Sad, Svetovi, 1991, str. 445-454.

7. Todorov, Cvetan, **Uvod u fantastičnu književnost**, prev. Aleksandra Mančić-Milić, Rad, Beograd, 1987.

S U M M A R Y

The paper analyses the principles of chronotopical construction and plot devices in the novels *The Island of the Day Before* (*L'isola del giorno prima in the original*) by Umberto Eco and *The Moor's Last Sigh* by Salman Rushdie. It has been noticed that there are not insignificant similarities between the two works, those being: the hero's death as a sacrifice for his individual noble cause, the irony that diminishes the possibility that any pivotal point in the plot may appear, thus making the hero turn to writing a novel within a novel and eternalising himself. All these events are additionally made possible by the exotic setting of the story and individualised moral attitudes, which contribute to secure the novels' place within the scope of magic realism.

UDK 025.2/3i027.5(73)(091)

PREDRAG PAJČ

Kongresna biblioteka u Vašingtonu

81

JUŽNI SLOVENI U KONGRESNOJ BIBLIOTECI U VAŠINGTONU

Pre tri godine Kongresna biblioteka u Vašingtonu slavila je svoj dvestogodišnji jubilej. Daleke 1800. godine, 24. aprila, drugi po redu predsednik Sjedinjenih Američkih Država, Džon Adams (John Adams), potpisao je ukaz o osnivanju biblioteke koja će služiti za potrebe poslanika u skupštini mlade, četrnaestogodišnje države, i odobrio da se, za pet hiljada dolara, kupe "takve knjige koje bi bile neophodne za rad skupštine". Sledeće, 1801. godine, iz Londona su stigle knjige, i Kongresna biblioteka je, sa sedamsto četrdeset svezaka i tri mape, osnovala svoju kolekciju. Dve godine kasnije, tadašnji predsednik, Tomas Džeferson (Thomas Jefferson), potpisao je prvi Zakon o biblioteci, kojim je Kongresna biblioteka stavljena pod kontrolu zajedničke komisije, sastavljene od članova Senata i Predstavničkog veća. Ova komisija, na predlog predsednika države, postavlja doživotnog direktora biblioteke (sa zvanjem Bibliotekar Kongresa), određuje budžet za svaki sektor biblioteke, odobrava sredstva za nova radna mesta, kupovinu knjiga i nameštaja. Za specijalne nabavke (kupovinu starih i retkih knjiga ili izuzetno skupih izdanja kakav je, primera radi, faksimil *Miroslavljevog jevanđelja*), postoji tzv. Savet Medison (Madison Council), sastavljen od vrlo bogatih darodavaca i predstavnika velikih kompanija, koji odobrava sredstva za nabavku, ali se za svaki predlog donosi posebna odluka i izglasava većinom glasova.

Biblioteka se u početku razvijala u tri etape: u prvoj, bila je to priručna biblioteka puna pravne literature iz britanskog zakonodavstva, isključivo za članove Kongresa. U drugoj fazi, kolekciju su počeli da koriste i drugi predstavnici državne vlasti (sudstva i izvršne). Treća faza nastupila je 1815. godine, kada je biblioteka razvila delokrug rada koji i danas ima. Danas, fondove Kongresne biblioteke može da koristi svaka osoba iznad osamnaest godina starosti. Smeštena u tri zgrade koje nose imena prvih predsednika Sjedinjenih Američkih Država, Džeferson (1897), Adams (1937) i Medison (1980), Kongresna biblioteka godišnje primi preko dva miliona posetilaca i indirektno usluži preko milion klijenata.

Razvoj Kongresne biblioteke ne može se odvojiti od razvoja američke države. U vreme osnivanja Biblioteke, Ameriku su vodili neki od najvećih umova njene istorije,

KULTURA I DRUŠTVO

među kojima posebno mesto pripada Tomasu Džefersonu. On je verovao da je slobodno i demokratsko društvo moguće ostvariti jedino snagom intelekta, za šta je neophodna knjiga i slobodan pristup njoj. Slučaj je hteo da 1814. godine britanske trupe na kratko vreme okupiraju Vašington, zapale ga, i da tom prilikom izgori i zgrada Kongresa, u kojoj je bila smeštena Biblioteka sa tri hiljade knjiga. Tomas Džeferson je tada predložio Kongresu da, za dvadeset tri hiljade devetsto četrdeset dolara, otkupi njegovu bogatu biblioteku koju je sačinjavalo šest hiljada četrdeset osamdeset sedam knjiga. Time je znatno proširen sadržaj kolekcije jer je ona, osim pravne, ekonomske i istorijske literature, sadržavala naslove iz prirodnih nauka, beletristike, umetnosti, arhitekture i geografije. Po rečima Tomasa Džefersona, "ne postoji predmet na koji u *njegovoj biblioteci* član Kongresa neće imati priliku da se pozove" ("no subject to which a member of Congress may not have occasion to refer"). Osim na engleskom, u Džefersonovoj biblioteci bilo je knjiga na francuskom, starogrčkom, latinskom, nemačkom i španskom jeziku.

Vremenom, delokrug korisnika i sadržaja se znatno promenio. Kongresna biblioteka je postala nacionalni centar za informacije u kojem se nalazi intelektualno blago ne samo američkog naroda, već i celoga sveta, u svim mogućim formama. Osim knjiga (osamnaest miliona), periodike, mapa (četiri i po miliona) i rukopisa (pedeset četiri miliona), tu se nalaze i privatne arhive američkih državnika (arhive svih predsednika Amerike do Teodora Ruzvelta (Theodore Roosevelt)). U Kongresnoj biblioteci čuvaju se muzičke tvorevine (oko dva i po miliona ploča), najveća kolekcija filmova u Americi (devet stotina hiljada), fotografije (dvanaest miliona), istorijski dokumenti iz Gradanskog rata i vojni planovi bitaka. Osim u tri zgrade Biblioteke, magacinski prostor od preko petsto trideset milja polica smešten je i u obližnjoj državi Merilend (Maryland), odakle dva minibusa svakodnevno donose materijal čitaocima i bibliotekarima. U Biblioteci je zaposleno četiri i po hiljade službenika, od kojih tri hiljade ima visoku i najvišu stručnu spremu raznih profila. Budžet Kongresne biblioteke za ovu godinu prešao je pet stotina šezdeset miliona dolara. Sve o Kongresnoj biblioteci može se naći na njenoj veb stranici webloc.loc.gov, dok je direktan ulaz u katalog <http://catalog.loc.gov>.

Vrlo je teško odrediti kada su se prvi Južni Sloveni pojavili u Kongresnoj biblioteci. Da li je to bio slovenački biskup Friderik Irinej Baraga (1797-1868), koji je, kao katolički misionar među Indijancima, napisao prvu gramatiku čipavskog jezika, *A Theoretical and Practical Grammar of the Ochipwe Language* (Detroit, 1850) ili Vuk Stefanović Karadžić sa *Kleine serbische Grammatik* (Leipzig, 1824)? Vukova gramatika se u Kongresnoj biblioteci pojavila u drugoj polovini XIX veka, zajedno sa *Grammatik der illyrischen Sprache* (Vienna, 1845) Andrije Torkvata Brlića, *Malom srpskom grammatikom* (1850) Đure Daničića i *Ilirskom slovnicom* (Zagreb, 1854) Vjekoslava Babukića. Najznačajniju južnoslovensku zbirku Kongresna biblioteka je dobila 1903. godine, kupivši zaostavštinu Martina Hatale (Martin Hattala, 1821-1903), profesora filologije na Praškom univerzitetu i člana Češke i Ruske akademije nauka. U toj bogatoj zbirci našli su se kompletni setovi *Rada jugoslavenske akademije 1867-1903* i *Ljetopisa jugoslavenske akademije 1877-1903*, koji predstavljaju osnovna dostignuća ove vrlo značajne naučne institucije južnoslovenskih naroda, osnovane 1867. godine. Druga po značaju je veoma bogata kolekcija *Todor Pločev*, zbirka od šesto trideset pet prvih izdanja na bugarskom jeziku, kupljena 1950. godine. Tu se može naći *Istoriia slavianobolgarskaia* hilendarskog jeromonaha i osnivača nove bugarske pismenosti

Pajsija, napisana 1762, a štampana 1840. godine, *Kyriakodromion sierch Nedielnik* (1806) koji je napisao episkop Sofronije od Vraca, *Bukvar s razlichny poucheniia* prvog bugarskog sekularnog pisca Petura Berona, te prva bugarska knjiga iz geografije *Kratkoe politicheskoe zemleopisanie za obuchenie na bolgarskoto mladechestvo arhimandrita Neofita Bozvelija*.

Krajem XIX veka Sjedinjene Američke Države uspostavile su diplomatske odnose sa tada već samostalnim zemljama Južnih Slovena, Bugarskom i Srbijom, a razvile su i saradnju sa drugim južnoslovenskim narodima koji su živeli u sklopu Austrougarske monarhije. Biblioteka je počela da dobija zvanična državna dokumenta, u prvom redu zapisnike parlamentarnih zasedanja, službene novine, popise stanovništva i druge zvanične statističke podatke. Naučne institucije južnoslovenskih država, otprilike u to vreme, uspostavljaju razmenu svojih izdanja sa Kongresnom bibliotekom koja, po Zakonu o obaveznom primerku, kada se knjiga registruje za zaštitu autorskih prava, dobija dva primerka. Jedan od njih ostaje u stalnoj zbirci, dok se drugi upotrebljava za razmenu. Osim toga, građani koji poklone knjigu ili neki drugi umetnički predmet, oslobođeni su poreza u vrednosti poklona, pa se i na taj način dolazi do duplikata koji služe za razmenu.

Prirodno, ipak se najveći deo zbirke upotpunjuje kupovinom knjiga iz južnoslovenskih zemalja. Početkom šezdesetih godina XX veka izglasan je zakon (tzv. Public Law 480), po kome su sve države koje su Sjedinjenim Američkim Državama ostale dužne za poratnu pomoć u hrani, mogle da vrate dug sredstvima koja bi bila utrošena isključivo za nabavku knjiga, časopisa, mapa i tome slično. Tada je Kongresna biblioteka otvorila svoju kancelariju u predivnoj kući srpskog pesnika i diplomate Milana Rakića (1876-1938) na Dorćolu, u kojoj je dvadesetak službenika kupovalo i kataloški obrađivalo literaturu sa područja cele Jugoslavije, te slala knjige sa obrađenim kataloškim karticama Kongresnoj i bibliotekama dvadesetak američkih univerziteta koji poseduju slavističku literaturu. Ovde treba pomenuti još jedan kuriozitet. Bilo je to doba «administrativnog socijalizma», kada su određene knjige i časopisi, po puštanju u prodaju, bivali odlukom javnog tužioca zaplenjeni i uništeni, a budući da je Kongresna biblioteka nabavljala knjige i časopise direktno od izdavača, zabranjene publikacije su sačuvane za korisnike južnoslovenske kolekcije. Tako se ovde, primera radi, mogu naći kompleti časopisa *Praxis* ili zabranjena zbirka pesama *Vunena vremena* Gojka Đoga.

Kongresna biblioteka nabavlja knjige, časopise, filmove i druge materijale iz celog sveta i iz svih oblasti života izuzev medicine i poljoprivrede, jer za ove predmete postoje posebne nacionalne biblioteke u Vašingtonu. U nabavci materijala vodi se računa da to bude izvorni materijal. Ne nabavljaju se prevodi, izuzev prevoda na engleski sa manje poznatih jezika (kakvi su južnoslovenski), koji poseduju neku naučnu ili kulturološku vrednost. Ne kupuju se udžbenici ni dečije knjige, izuzev onih koji zaista predstavljaju neki redak literarni ili grafički uspeh. Materijal se klasifikuje po predmetu koji obrađuje, tako da ne postoje kolekcije posebnih naroda. Izutetak čine materijali štampani na hebrejskom, koreanskom, japanskom, kineskom, persijskom i indonežanskom jeziku, koji se obrađuju i čuvaju kao posebne kolekcije.

Budući da je materijal Južnih Slovena razvrstan sa ostalim narodima po predmetu koji obrađuje, jedini uvid u to šta Kongresna biblioteka poseduje, jeste sistematska

provera domaćih bibliografija, čiji se naslovi upoređuju sa kolekcijom biblioteke. To i članci u lokalnoj dnevnoj štampi o novim izdanjima koji se pažljivo prate i naručuju od lokalnih nabavljaca i biblioteka sa kojima postoje ugovori o razmeni, jedini su načini da procenimo koje nove naslove vredi nabaviti i pridodati južnoslovenskoj kolekciji. Pisac ovih redova zadužen je za kompletiranje ove kolekcije i za davanje informacija o zbirci, u prvom redu članovima Kongresa i njihovim saradnicima, državnim ustanovama, pa i svakom korisniku koji mu se obrati.

Izdavačka delatnost Južnih Slovena procvala je krajem XIX veka. U krajevima koji su još uvek bili pod osmanlijskom vlašću, zabranjivano je štampanje knjiga ćirilicom, pa su mnoge knjige štampane u Bukureštu, Budimpešti, Solunu, Odesi i Beču, a knjige na bugarskom, sve do 1878, u Beogradu. U knjizi *Bulgarska vuzrohdenska knižhnina* Maneta Stojanova, zabeleženo je da je u periodu od 1806. do 1878. godine štampano hiljadu devetsto deset naslova na bugarskom. Godine 1897, kada je Nacionalna biblioteka u Sofiji zakonom proglašena državnom bibliotekom u kojoj će se čuvati po jedan primerak svakog štampanog materijala (knjige, časopisa, plakata), izašao je prvi broj nacionalne bibliografije *Bulgarski knjigopisi*, iz koga se vidi da je početkom XX veka u Bugarskoj štampano oko hiljadu petsto naslova godišnje. Danas je taj broj dostigao blizu tri i po hiljade naslova i on obuhvata preštampana izdanja, prevode, školske udžbenike, knjige za decu, kao i originalna dela bugarskih autora iz svih oblasti života. Kongresna biblioteka, kroz razmenu i direktnu kupovinu, nabavlja otprilike polovinu pomenutog broja naslova, dakle između hiljadu petsto i hiljadu osamsto naslova godišnje. U Evropskoj čitaonici korisnicima je dostupno nekoliko stotina najnovijih naslova enciklopedija (*Enciklopedia Bulgaria*), rečnika i bibliografskih podataka o državnim, društvenim, kulturnim i privrednim pitanjima, te biografski podaci o važnim ličnostima.

Na sličan način Kongresna biblioteka nabavlja materijale iz drugih južnoslovenskih zemalja. Do raspada Jugoslavije nabavna politika je bila centralizovana: knjige iz cele Jugoslavije nabavljale su se preko Beograda, a časopisi preko Zagreba. Bibliografska kontrola se obavljala preko podataka iz *Bibliografije Jugoslavije* i mariborskog bibliografskog centra, koji je prvi stvorio kompjutersku mrežu bibliografskih podataka. Ovaj centar sakupljao je podatke od svih izdavača koji su po zakonu bili dužni da pošalju obavezni primerak svojih izdanja. Raspad Jugoslavije i građanski rat usloveli su strukturnu promenu praćenja izdavačke delatnosti i nabavke. Pisac ovih redova dobio je zadatak da od nekadasnja dva stvori šest puta dva centra za nabavku štampanog materijala. Slučaj je hteo da smo na vreme, dakle pre građanskog rata, predvideli raspad centralističkog sistema u Jugoslaviji, te smo u svakom glavnom gradu budućih nezavisnih država organizovali nabavljačku službu i obnovili već uhodanu razmenu sa naučnim institucijama.

Istorijski događaji u zemljama Južnih Slovena i prilično nizak nivo znanja i interesovanja Amerikanaca o komplikovanoj prošlosti tih naroda, izazvali su, može se slobodno reći, neočekivano velik interes svih delova državne vlasti ove zemlje. Provala nacionalnih sukoba i dolazak izbeglica iz prethodne Jugoslavije znatno je proširio interes za južnoslovensku zbirku. Treba napomenuti da samo o ratu u Jugoslaviji postoji preko šest stotina knjiga i nebrojen niz naslova u periodici. Sasvim neočekivano, kustos južnoslovenske zbirke našao se u brojnim «kriznim štabovima», gde se tražila ekspertiza o zemljama, narodima i njihovim vodama, te viđenim

ličnostima opozicije, da bi se bar prividno stekla slika objektivnosti u stvaranju mišljenja o tim događajima.

Južnoslovenska kolekcija danas sadrži više stotina hiljada komada materijala i stalno se upotpunjuje knjigama, časopisima, filmovima, muzičkim ostvarenjima, a u poslednje vreme i digitalnim proizvodima. Trenutno se radi na sklapanju ugovora sa Narodnom bibliotekom Srbije na osnovu kojeg će, preko sajta Kongresne biblioteke, biti moguće čitati *Politiku* od prvog broja, kao i članke iz drugih listova, pisane i objavljivane u vreme tragičnih događanja na prostorima prethodne Jugoslavije.

Bogata umetnička istorija Južnih Slovena često je predmet proučavanja ne samo specijalista i studenata, već i medija i novinara. Primera radi, u takozvanom odeljenju Postera i fotografije, u izvanredno bogatoj kolekciji, mogu se naći najlepši primeri neimarskih dostignuća iz južnoslovenskih gradova. U odeljenju za muziku, pored štampane literature, nota i ploča, nalaze se i originalni snimci folklornih nastupa i narodne muzike snimljeni na festivalima, kao i prilikom poseta američkih proučavalaca folklora južnoslovenskim zemljama. U ovom odeljenju se čuvaju i originalni snimci nastupa u Americi čuvenog bugarskog basa Borisa Hristova, hrvatskog soprana Zinke Kunc Milanov (dugogodišnje primadone Metropolitan opere u Njujorku) i mnogih manje poznatih umetnika sa Balkana. U odeljenju za film, čuva se bogata zbirka bugarskog dokumentarnog i umetničkog filma, međunarodno priznatih dostignuća hrvatskog crtanog filma, kao i skoro kompletne kolekcije Emira Kusturice, Dušana Makavejeva i još nekih. Ova kolekcija se svakodnevno obogaćuje novim filmovima. Tako je, na primer, nedavno nabavljen film "Munje". Treba napomenuti da Kongresna biblioteka poseduje verovatno jedinstvenu kolekciju informativnih emisija iz svih država prethodne Jugoslavije, snimanih i emitovanih u vreme građanskog rata na tim prostorima.

Odeljenje za geografiju i mape čuva istorijske i druge mape svih prostora na kojima su Južni Sloveni živeli i stvarali svoje zajednice. Ovaj materijal takode je pobudio veliko interesovanje ovdašnjih državnih i naučnih institucija u protekoj deceniji. Na nedavno održanom simpozijumu u čast Marulićevih dana, ne malo iznenađenje članova Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti izazvale su originalne mape Dalmacije iz XVI veka.

Kada je reč o retkim izdanjima, ova biblioteka poseduje jednu od najstarijih hrvatskih knjiga, *Missale Glagoliticum*, štampanu 1483. godine u Veneciji i *Psaltir*, štampan 1638. godine, takode u Veneciji. Ovde se čuva i knjiga Rudera Boškovića, *De litteraria expeditione per pontificiam ditionem ad dimentendos meridiani gradus et corrigendam mappam geograficam*, štampana u Rimu, 1755. godine. Nju je ovaj čuveni dubrovački astronom, filozof, dipolomata i jezuita poklonio Bendžaminu Frenklinu (Benjamin Franklin, 1706-1790), u Parizu, gde je Frenklin bio prvi američki ambasador. Nedavno je u zbirku retkih knjiga uključen i veran faksimil *Zakonopravila Svetog Save* iz 1265. godine.

U odeljenju za manuskripte čuvaju se dokumenta i pisma američkih istorijskih ličnosti, pa se tu može naći i njihova prepiska sa značajnim predstavnicima Južnih Slovena. Tako se, u arhivi predsednika Vilsona, može naći prepiska njegovog državnog sekretara Roberta Lansinga sa Nikolom Pašićem. U ovom odeljenju se nalazi i oko dvadeset pet pisama Nikole Tesle (1856-1943) i nešto manje pisama Mihajla Pupina (1858-1937), dvojice najznačajnijih Srba koji su stvarali u Americi.

Udruženje „Philologia”

osnovano je u decembru 2002. godine,
a zvanično registrovano u Ministarstvu pravde SRJ
u januaru 2003. godine.

Od tada Udruženje je izdalo zbirku testova
za pripremu prijemnog ispita
iz engleskog jezika

English Entrance Exam Practice,

čiji su autori četiri člana Udruženja

svi saradnici Filološkog fakulteta u Beogradu

Udruženje je izradilo i
postavilo svoj sajt na adresi
www.philologia.org.yu

Pokrenulo je i naučno-stručni časopis
Philologia

u elektronskoj i štampanoj formi.

U toku su pripreme za predavanje
dr Drage Zec, profesora fonologije
na Univerzitetu Kornel u SAD,
koje će se održati tokom akademske
2003/2004. godine.

Svoj drugi izdavački projekat,
priručnik *A Workbook of English Phonology*
mr Biljane Čubrović,

Philologia realizovala je u septembru 2003. godine.

Svi zainteresovani za saradnju

Udruženje mogu
kontaktirati putem
elektronske adrese
casopis@philologia.org.yu

www.philologia.org.yu

GORAN STANIĆ

Filološki fakultet u Beogradu

LINGVISTIKA

I Z M E Ć U
T E O R I J E I
P R A K S EDavid Crystal, *Language Death*¹, Cambridge,
Cambridge University Press, 2000, X+198

Kada je sredinom prošlog veka u generativnoj lingvistici u žižu interesovanja postavljen idealni govornik u potpuno homogenoj tj. idealizovanoj govornoj zajednici, nije postojala razvijena svest o tome da se mnoge sasvim stvarne, heterogene govorne zajednice temeljito menjaju i da sa tim promenama nestaju i jezici koji se u njima govore. U knjizi *Smrt jezika* istaknuti lingvista Dejvid Kristal skreće pažnju javnosti na radikalni završetak ovog procesa nestanka jezika i pokušava da objasni njegove uzroke, zakonitosti i načine saniranja.

U predgovoru knjizi Kristal odstupa od inače neophodnog i uobičajenog hladnokrvnog tona jednog naučnika i retorički živo i vešto ubeduje čitaoca da je odumiranje jezika veliki gubitak i za nauku i za ljudski rod, tako da je od početka jasno da *Smrt jezika* ne samo da obaveštava i tumači nego i pledira za jedan svestran angažman društva u borbi za jezik. U pet poglavlja koja slede Kristal upečatljivo i kompetentno raspravlja o svim pojedinostima procesa nestajanja jezika, ali ton aktivizma se nikad sasvim ne gubi.

U prvom poglavlju, naslovljenom "Šta je to smrt jezika?", naizgled jednostavan pojam odumiranja jezika se prvo relativizuje kroz problem određivanja ukupnog broja jezika u svetu. Procene se značajno razlikuju i kreću se u rasponu od tri hiljade pa sve do deset hiljada jezika, što je uslovljeno nedostatkom ili nepotpunošću postojećih pregleda i studija, čestom nemogućnošću da se razluče različita imena za isti jezik, pa i usled notornih problema razdvajanja jezika i dijalekta i uplitanja sociopolitičkih faktora.

Stanje u kojem se jedna govorna zajednica nalazi takode je značajno za ocenu opasnosti. Faktori koji se najčešće spominju su broj govornika, stopa rasta govornika koji se služe novim, dominantnim jezikom, njihovo životno doba i stavovi govorne

...

1. Dok je ovaj prikaz bio u pripremi za štampu, objavljen je prevod knjige *Language Death* Dejvida Kristala u ediciji *Biblioteka XX vek*, prevela Aleksandra Bajazetov-Vučen.

zajednice prema starom i novom jeziku. Izloženo je više klasifikacija u kojima se prema stupnju opasnosti koja im pretili jezici razvrstavaju na skali od stabilnih preko ugroženih do nestalih, sa manje ili više prelaznih slučajeva.

Drugo poglavlje Kristal započinje kritikom najčešćih pozitivnih stavova vezanih za smrt jezika. Prvi takav za osnovu ima duboko ukorenjen biblijski mit o Vavilonu i iza kojeg stoji naivno uverenje da jedan jezik kao sredstvo nesmetane komunikacije garantuje razumevanje i dobre namere ljudi. Jasno je da se tako radikalizuje i pitanje slobodnog izbora govornih zajednica jer se na ovakva gledišta redovnije nailazi u izrazito monolingvalnim velikim nacijama. Ponekad iza pozitivnog stava o odumiranju jezika stoji racionalizacija - npr. u tvrdnji da jedan jezik podstiče trgovinu jer se troši manje novca na prevazilaženje prepreka u komunikaciji. Suštinska greška ovog razmišljanja, prema Kristalu, leži u tome da se i sam jezik može posmatrati kao resurs u jednom društvu, koji u privređivanju učestvuje, između ostalog, u nastavi stranih jezika ili kao osnovno sredstvo rada prevodilaca.

Sa željom da uputi širu javnost u vrednosti jezika uopšte, Kristal zatim obrazlaže razloge u korist očuvanja pojedinačnih jezika. Izraženo pojmovima iz ekologije, koje Kristal često koristi, raznolikost jezika i njihov broj ljudskoj vrsti obezbeđuje vitalnost kroz repertoar različitih adaptacionih tehnika: pojedinac se u složenoj mreži savremenog sveta daleko bolje može snaći ukoliko mu na raspolaganju stoji više sredstava za komunikaciju i samoaktualizaciju, što dugoročno gledano vrsti obezbeđuje kontinuitet i očuvanje.

Kao kulturni fenomen, jezik je medijum povezivanja pojedinca i zajednice, u čijem se susretu radaju identitet i tradicija. Samim tim, jezik je i uskladištena istorija zajednice, bilo u pisanom dokumentima ili u živoj i dinamičnoj usmenoj reči. Zato svaki jezik predstavlja neponovljivu sliku sveta koja se neprestano obnavlja i menja u društvenoj praksi. U nadahnutim Kristalovim rečima: "It is a salutary experience, then, to encounter the oratorical range, technical complexity, and communicative power displayed by the master-speakers of indigenous languages." (str.51.)¹

Poslednji argument u odbrani jezika je vrednost koju imaju u lingvistici. Da bi teorije koje se u lingvistici formulišu bile temeljne i sveobuhvatne, potreban je uvid u što je moguće više jezika jer se samo tako može obezbediti zasnovana interpretacija i generalizacija empirijski prikupljenih podataka. U konstruisanju teorija od jednake su važnosti svi jezici, i Kristal to ilustruje mnoštvom primera iz jezika manjih zajednica koji listom pokazuju vredne a različite puteve konceptualizacije i gramatikalizacije.

U trećem poglavlju, koje se bavi uzrocima odumiranja jezika, Kristal insistira na tome da jezik nikad ne nestaje usled dejstva samo jednog faktora, te da je popularna tvrdnja kako je engleski jezik "lingvistički ubica" u najmanju ruku uprošćavanje mnogo složenijeg procesa. Jezici umiru kada njima više niko ne govori i, što je još važnije, kada se njima niko ne služi u komunikaciji sa drugim. Faktori koji ovo izazivaju često ugrožavaju govornu zajednicu u celini, npr. prirodne katastrofe, poput zemljotresa u Papui Novoj Gvineji, u kojem je stradalo oko 2200 ljudi i sa njima autohtoni jezici kojima su govorili. Bolesti koje se u govornu

1. "Susresti se sa govorničkom širinom, tehničkom složnošću i komunikativnom snagom jezičkih majstora autohtonih jezika je, tako, blagotvorno iskustvo."(prevod G.S.)

zajednicu unose sa strane takode je mogu ugroziti, kao u istorijski dobro poznatom naseljavanju Amerike, kada je starosedelačka populacija svedena na trećinu svog prvobitnog broja.

Jezici umiru i kada se govorna zajednica menja usled pritiska tzv. dominantne kulture u procesu kulturne asimilacije. Kultura koja je ekonomski razvijenija i politički moćnija u poziciji je da utiče na manje kulture i postepeno ih prilagodava sopstvenom modelu. Bilo da se radi o regionalnim kulturnim silama ili o globalizovanom kulturnom modelu, zasnovanom na zapadnoj tradiciji, proces asimilacije je sličan. Prema Kristalu, jezik umire u tri jasno odeljene faze: u prvoj je prisutan snažan pritisak od strane dominantne kulture, u drugoj postepeno jača bilingvizam u manjoj zajednici i menja se odnos prema starom jeziku, da bi u trećoj fazi mlada generacija već prihvatila novi jezik kao svoj i formirala čvrste negativne stavove o potisnutom jeziku. Iako se sve kulture među sobom razlikuju, pa je tako i tok asimilacije specifičan za svaku od njih, Kristal vidi načelnu mogućnost da se asimilacija zaustavi, ali uglavnom u drugoj fazi, kada je poželjno diferencirati novi i stari jezik po funkcijama koje imaju - novi treba da služi u ekonomskom razvoju zajednice, a stari kao sredstvo očuvanja intrakulturne kohezije.

U četvrtom i petom poglavlju Kristal se bavi radom lingvista i ugrožene govorne zajednice u borbi za očuvanje jezika. Uslov za iole uspešan ishod ovakvog poduhvata je temeljno prikupljanje podataka i postavljanje prioriteta. Nužno je proceniti ne samo koje jezike je moguće spasiti već i koje varijetete jednog jezika i sa kojim funkcijama u društvu. Kristal kao lingvista primećuje da u ovom poslu nedostaje dobro razvijen teorijski okvir koji bi usmeravao stručnjake i omogućavao da se prilika broj "studija slučaja" bolje uopšti i tako spreči "ponovno otkrivanje točka".

Kao čovek upućen u realnosti lingvističkog i svakog drugog angažmana, Kristal primećuje da je potreban stalan priliv novca da bi se bilo koji sličan projekat i započeo i u tu svrhu predlaže angažovanje međunarodnih institucija i organizacija, vlada pojedinih država i organa lokalne uprave koji, ukoliko se upoznaju sa problemom i temeljno informišu, mogu da prikupe neophodna sredstva.

Ovakav top-down pristup prirodno se nadopunjava sa radom u samim govornim zajednicama, gde je imperativ uspeha identifikovanje i prevladavanje negativnih stavova o ugroženom jeziku. Kristal daje spisak mera koje te stavove iskorenjuju i usmeravaju zajednicu prema samoaktualizaciji. Koristeći se medijima, jedna zajednica može da uveća sopstveni prestiž u okvirima dominantne kulture, što je i stepenica ka uvećavanju ekonomske i političke snage. Prisustvo ugroženog jezika u obrazovnom sistemu takode može da razvije i unapredi jezik kroz kontakt svih generacija sa različitim kontekstima upotrebe i kroz organizovano učešće u osmišljenim kulturnim aktivnostima. Konačno, bitno je, iako skopčano sa mnogim problemima realizacije, da se razvije pismo za jezike koji ga nemaju i tako dodatno učvrsti identitet jedne kulture. Kristal navodi i ogromne mogućnosti Interneta, gde se jezici i kulture bez razlike mogu reklamirati i predstavljati široj javnosti.

Lingvisti u procesu revitalizacije jezika imaju težak zadatak da verno interpretiraju jednu kulturu, da u nedostatku čvrstog teorijskog aparata detaljno analiziraju jezik ili jezike koji se u toj kulturi govore, ali, kako primećuje Kristal, često su suočeni sa problemima koji nemaju nikakve veze sa uskostručnim poslom.

Pošto moraju da uđu u jednu zajednicu da bi je detaljnije ispitali, lingvisti neizbežno bivaju uvučeni u društveni život i, kada emocionalni pritisak postane prevelik, pred prizorima bede, patnje ili smrti, nemoćni da zaista pomognu, često odustaju od posla u celini.

Važno načelno pitanje koje se postavlja u radu na revitalizaciji jezika je i pravo na mešanje u život jedne zajednice. Odgovarajući na kritike, Kristal tvrdi da jedna zajednica može mnogo koristiti da izvuče od pogleda sa strane, koji, time što joj pruža važne podatke, upravo omogućava izbor zasnovan na relevantnim informacijama.

Razmišljajući o uspešnosti revitalizacije jezika u savremenom svetu, Kristal je, kao i uvek, odgovorni realista. Tek devedesete godine prošlog veka donele su šire interesovanje za problem jezičke smrti i tada su se i pojavile organizacije i institucije čiji je cilj borba za očuvanje i unapređenje ugroženih jezika (npr. Fond za ugrožene jezike, sa sedištem na univerzitetu Jejl u SAD). Iako uspeha nesporno ima, kao na primer u očuvanju velškog jezika u Velikoj Britaniji ili jezika gvarani u Paragvaju, ostaje činjenica da je mnogo jezika već izgubljeno i da će, po nekim procenama, preko 3000 jezika ipak nestati u dvadeset prvom veku. Globalni trendovi se ne mogu zaustaviti ali, kako se do kraja zalaže Kristal, lingvisti i celokupna međunarodna zajednica moraju uložiti krajnji napor da se spase ono što se spasti može i izbegne budućnost sa malim brojem velikih jezika.

Treba pomenuti da je na kraju knjige priložen i vrlo informativan spisak organizacija koje se bave ugroženim jezicima, kao i indeks pomenutih jezika, dijalekata, jezičkih porodica i etničkih grupa, koji je više nego koristan iako je, kao i svaki takav spisak, suštinski interpretativan.

Kristal knjigu završava u istom tonu u kojem je i započinjje, pozivajući javnost da usmeri pažnju na uvidanje problema. Bez iluzija o verovatnom ishodu promene jezičke slike sveta, on ostaje ubedeni aktivista, i to je svakako najveći doprinos ove knjige. Na razmeci lingvističke teorije i društvene prakse, ona podseća da iza svakog kompetentnog aktivizma moraju stajati utemeljene društvene vrednosti.

OLIVERA DURBABA
 Filološki fakultet u Beogradu

AUTONOMIJA

U Č E N I K A

Benson, P. & S. Toogood (ur.),
Learner autonomy. Challenges to research and practice.
 Dublin, Authentik, 2002, 135

Ova knjiga nevelikog obima, ali veoma aktuelnog i pažnje vrednog sadržaja, obuhvata sedam članaka koji su u vidu plenarnih izlaganja ili referata saopšteni na Međunarodnoj konferenciji o nastavi i učenju stranih jezika, održanoj u Hong Kongu 2000. godine, u okviru sekcije posvećene pitanjima učenikove autonomije. Kao što izdavači i koautori ove zbirke, Fil Benson (Phil Benson) i Sara Tugud (Sarah Toogood) u predgovoru zaključuju, pitanje autonomije u učenju stranih jezika - koja obuhvata upravljanje (*managing*), praćenje (*monitoring*) i vrednovanje (*evaluating*) sopstvenog procesa učenja - poslednjih godina postala je jedna od najaktuelnijih tema među naučnicima posvećenim istraživanjima u oblasti usvajanja i učenja jezika. Opređenje autora ovog prikaza da navedenu knjigu predstavi naučnoj i stručnoj publici u našoj zemlji potkrepljeno je, s druge strane, i željom da se skrene pažnja na ovaj koncept nastave i učenja stranih jezika, budući da je on na našim prostorima široj javnosti uključenoj u nastavni proces ostao uglavnom nedovoljno poznat (ova konstatacija se, dakako, ne odnosi na retke didaktičare među našim filozofima, koji su uglavnom naklonjeni konceptu autonomne nastave stranih jezika).

Najveći broj članaka jesu izveštaji o istraživanjima koje su njihovi autori sprovodili pokušavajući da empirijski provere različite hipoteze vezane za mehanizame autonomnog pristupa učenju stranih jezika, te da dobijene rezultate pretoče u konkretne zaključke o mogućnostima - dometima i ograničenjima - institucionalnog i vaninstitucionalnog konteksta autonomnog učenja stranih jezika. Pomeranje fokusa sa nastavnika, kao donedavno neprikosnovenog i odlučujućeg činioca edukacije u oblasti stranih jezika, na učenika¹, Benson i Tugud u svom uvodnom obraćanju čitaocima (*Introduction*, str. 1-9) dovode u neposrednu vezu za zahtevima informatičkog doba i usponom ideologije globalizacije, što obrazovne vlasti navodi na pažljivije promišljanje ideje o autonomiji u učenju: naime, uspešnim

...

1. U nedostatku odgovarajućeg termina koji bi semantički pokrивao polja značenja engleskog leksema learner, odnosno nemačkog Lerner/ Lernender, 'učenik' u ovom prikazu obuhvata svaku osobu (daka, studenta, polaznika tečaja nekog stranog jezika i sl.) koja uči strani jezik u prisustvu nastavnika (i uz njegovu pomoć, odnosno, kako didaktičari često samokritički šaljivo umeju da ka u, "uprkos nastavniku").

učenikom, od kojeg se može očekivati da će efikasno odgovarati na izazove novog doba, sve se manje može smatrati onaj ko akumulira znanja i veštine prema dobijenim instrukcijama, a sve više onaj ko zna kako da uči i usavršava sopstvene veštine, da komunicira i saraduje s drugima u rešavanju problemskih situacija. Formiranje učenika koji bi posedovao ovakve sposobnosti treba da bude rezultat obrazovnog procesa okrenutog učeniku i njegovim potrebama (ovaj princip se, dakako, ne odnosi samo na nastavu stranih jezika, već na nastavni proces u celini). Ideju o autonomiji u učenju stranih jezika autori porede sa efektom ostvarenim u kompjuterskim igrama, gde pobeda na jednom nivou ne znači kraj igre, već prelazak na viši nivo aktivnosti, s novim zahtevima i novim izazovima - njima se igrač suprotstavlja usložnjavanjem postupaka koji su na nižim nivoima dovodili do uspeha.

Fil Benson (profesor Univerziteta u Hong Kongu), suizdavač ove zbirke priloga, autor je prvog članka, pod naslovom „Autonomy and communication“ (str. 10-28). U uvodnom delu svog priloga, Benson ukratko iznosi najvažnije teorijske postavke o fenomenu autonomije, osvrnuvši se prevashodno na vezu između principa autonomije i komunikativnog pristupa u nastavi stranih jezika (po Litlvudovoj /Littlewood/ definiciji, autonomija zavisi od sposobnosti kreativne upotrebe jezika i korišćenja adekvatnih strategija komunikacije u određenim situacijama; za Litla /Little/, autonomija zahteva usvajanje strategija učenja: istinski autonomni učenik koristiće svaku priliku u kojoj upotrebljava jezik kao priliku za učenje, i *vice versa*; Holec /Holec/², pak, pod autonomijom podrazumeva inovativne postupke u čitavom obrazovnom sistemu, čiji je cilj razvijanje onih sposobnosti koje pojedinca osposobljavaju da preuzima odgovornost za aktivnost koju će obavljati u svom društvenom okruženju). U centralnom delu svog članka, Benson izlaže rezultate spostvenog istraživanja sprovedenog 1997. godine među studentima I godine Univerziteta u Hong Kongu (primenom metode intervjua došlo se do preko 30 iskaza o iskustvima studenata u učenju engleskog kao stranog jezika, od početnih stadijuma pa sve do univerzitetskog doba). Ovako postavljeno istraživanje imalo je za cilj da utvrdi poimanje značaja i smisla dugotrajnog procesa učenja stranog jezika od strane samih učenika, kao i uticaj tog procesa na učeničku autonomiju. Analizom rezultata ovog istraživanja došlo se do zaključka da promene koje nastupaju u odnosu prema stranom jeziku koji se uči dugi niz godina nisu puka posledica sazrevanja niti postizanja više jezičke kompetencije, već su funkcionalno zavisne od iskustava u formalnom i neformalnom učenju, s jedne strane, odnosno konceptualizaciji i interpretaciji stranog jezika kao školskog predmeta (na nižem stadijumu) ili kao medija komunikacije (na višem stadijumu), s druge strane. Autor ovde emprijski potvrđuje i naoko sasvim očiglednu činjenicu da je razvijanje autonomije dugotrajan i progresivan proces, čija se trajnost ne može garantovati. Osim toga, pokazuje se i da je autonomija pojedinca (individualna moć i pravo da se kontroliše energija i napor uloženi u učenje) u domenu učenja stranih jezika istovremeno i socijalna aktivnost, budući da podrazumeva komunikaciju na stranom

...

2. Ovaj autor je široj javnosti poznat kao jedan od najaktivnijih zagovornika koncepta autonomnog učenja, koji je CDCC, Veće za kulturnu saradnju Saveta Evrope (telo koje od svog osnivanja 1961. neprestano i neumorno neguje politiku multilingvalne Evrope) usvojilo kao svoj zvanični projekat. Njegov najva- niji spis ("Autonomy in Foreign Language Learning") objavljen je u Strazburu 1979. godine, u izdanju i po nalogu Saveta Evrope.

jeziku, koja se, kao i svaka druga komunikacija, odvija u socijalnom kontekstu, između najmanje dve individue, te je nije ni moguće posmatrati i razvijati nezavisno od njega. Socijalni karakter komunikacije jedan je od trajno zanimljivih aspekata istraživanja u domenu učenja i nastave stranih jezika.

Viljem Litlvud (William Littlewood), profesor Centra za jezike na Baptističkom univerzitetu u Hong Kongu, autor je članka pod nazivom "Cooperative and collaborative learning tasks as pathways towards autonomous interdependence" (str. 29-40). Kao što proizilazi iz samog naslova, autor ovde polazi od principijelnog razlikovanja 'kooperativnog', učenja (gde nastavnik određuje pravac rada) i 'kolaborativnog' učenja (gde učenici učestvuju u određivanju pravca rada). Ova distinkcija odgovara onoj između 'reaktivne' autonomije (princip po kojem je učenik autonoman u radu, ali je cilj tog rada unapred utvrđen od strane nastavnika) i 'proaktivne' autonomije (princip po kojem učenik ravnopravno saučestvuje u utvrđivanju ciljeva rada). Proaktivna autonomija je koncept prihvaćen u Evropi i SAD, koji počiva na sledećim postulatima: učenici su sposobni da preuzimaju odgovornost za svoje učenje, da određuju cilj učenja, biraju metode i tehnike, kao i da procenjuju sopstvena postignuća. Suprotstavljajući se uvreženim mišljenjima da je ovako shvaćena autonomija suprotna tradicijama i vrednostima mnogih azijskih zemalja, Litlvud ukazuje na brojna istraživanja koja potvrđuju da, uz odgovarajuću podršku, princip proaktivne autonomije biva uspešno ostvarivan i na Dalekom Istoku. Osim toga, autor nije sklon da, poput mnogih drugih didaktičara, samo proaktivnu autonomiju smatra istinskom autonomijom, već i reaktivnu autonomiju prihata kao preliminarni stupanj u istom pravcu. Među strategijama kojima se razvija "kooperativno" i "kolaborativno" učenje, Litlvud izdvaja: (a) grupni rad uz korišćenje unapred zadatog materijala; (b) individualni rad uz korišćenje diferenciranog, unapred zadatog materijala; (c) grupni rad uz pomoć 'eksperta' - člana grupe koji neposredno obrađuje zadati materijal i prenosi saznanja grupi (d) grupni rad uz korišćenje materijala koje biraju sami učenici. Na osnovu ovih postavki, autor skicira programske okvire u kojima bi se pomoću kooperativnih i kolaborativnih zadataka razvijala učenička autonomija. Oni su potvrđeni i istraživanjem koje je autor sproveo na uzorku od 2656 studenata u 11 zemalja (u članku su ponudeni statistički pokazatelji za Hong Kong, Kinu i Maleziju): pokazuje se, naime, da studenti imaju pozitivan stav prema grupnom radu, determinisanom zajedničkim ciljevima, u kojem napredak svakog pojedinca koristi čitavoj grupi; istovremeno se pokazalo da studenti nisu radi da pasivno recepiraju nastavne sadržaje, već traže da budu aktivno uključeni u otkrivanje novog. Ukoliko se validnost ovih rezultata bude potvrdila, autor veruje da bi ovakvi stavovi mogli potvrditi ulogu kooperativnih i kolaborativnih zadataka u autonomnom učenju.

Članak Viljema Lagenze (William La Ganza), profesora Univerziteta Mekvari u Sidneju, nosi naslov: "Rethinking a topic: challenges in researching learner autonomy and creativity in language teaching for business students" (str. 41-60). U njemu se razmatra mogućnost transfera ostvarene autonomije u učenju stranih jezika na generalne strategije učenja. Autor, naime, smatra da je autonomija kao moć kreativnog razmišljanja i stvaranja novih polja aktivnosti, uključujući i spremnost na prihvatanje rizika, od posebnog značaja za buduće poslovne ljude i preduzetnike.

91

Nekoliko studija koje je sproveo na Univerzitetu Mekvari u Sidneju, Lagenza je otpočeo želeći da proveri svoju smelu hipotezu: ukoliko im se pruži prilika da ostvare autonomiju u učenju stranog jezika, učenici će bivati kreativniji u učenju ili ostvarivati kreativnije rezultate (u istraživanju je korišćena kombinovana metoda posmatranja i intervjua). U grupama koje je tokom istraživanja pratio, studenti su sami određivali nastavne teme, što je imalo za posledicu (i to, kako autor sam ističe, najjasniju) personalizaciju izabranih toposa (koji više nisu bili vezani isključivo za poslovni, već i intimni život); u metodološkom pogledu, međutim, autor se, kako sam ističe, suočio s nizom problema i pitanja, od kojih neka smatra nerazrešivim. Primera radi, pokazalo se da 'autonomija' kao odlika jednog tipa interakcije između nastavnika i učenika, uopšte ne mora biti perceptabilna - učenik može biti autonoman u svom radu, usamljeno sedeći u jednom uglu učionice, čak i ukoliko ga nastavnik u potpunosti ignoriše: autonomija ne zahteva javno prikazivanje! U tom smislu, nastavni stil koji favorizuje autonomno učenje ne mora automatski doprinositi razvoju kreativnosti kod učenika. Pored toga, praktično je nemoguće razlučiti da li su kreativne ideje koje se javljaju tokom procesa učenja rezultat samog učenja ili su pak, nedovoljno definisane, postojale i pre, odnosno izvan ovog procesa. Ovo saznanje je autora navelo na preoblikovanje prvobitne istraživačke postavke u tzv. 'koncept psihološkog prostora' (engl. *psychological space*). Po ovoj zamisli, autonomnost u učenju nije statički fenomen, budući da se kontinuirano preoblikuje, kao rezultat neprestanog dogovaranja (koje autor naziva ponovljenim pregovaranjem, engl. *renegotiation*) između učenika i nastavnika. Domeni u kojima se autonomnost može izražavati jesu: predlaganje programa rada; sadržaj rada; uloga nastavnika; kontrola napredovanja; kriterijumi provere; tempo i stil određenih aktivnosti; proces učenja; pristup materijalima; ciljevi učenja; način provere.

Naredna tri članka imaju za temu individualno, samostalno učenje (engl. *self-access language learning*, SALL). Njihovi su autori Dejvid Gardner (David Gardner), profesor Centra za engleski jezik Univerziteta u Hong Kongu (prilog pod naslovom "Evaluating self-access language learning", str. 61-70), Brus Morison (Bruce Morrison), profesor Centra za engleski jezik Politehničkog univerziteta u Hong Kongu (autor članka pod nazivom "The troubling process of mapping and evaluating a self-access language learning centre", str. 71-85), kao i Sara Tugud i Ričard Pimberton (Richard Pemberton), profesori Centra za jezike Univerziteta za nauku i tehnologiju u Hong Kongu (članak pod naslovom "Integrating self-directed learning into the curriculum: a case study", str. 86-110). SALL je koncept prilagođen individualnim potrebama osobe koja uči strani jezik, nesputan unapred pripremljenim vremenskim planom ili programom rada s definisanim ciljevima. Nepostojanje ovog okvira čini evaluaciju teškom, ako ne i nemogućom. S druge strane, kako Gardner ističe, svaki sistem koji ima za cilj usavršavanje procesa učenja, valjalo bi evaluirati i proceniti njegovo funkcionisanje, pogotovu one koji predstavljaju pravi izazov za tradicionalni obrazovni sistem. Evaluacija je od značaja i za one koji su se opredelili da uče strani jezik po konceptu SALL. Jednu od mogućnosti evaluacije prikazao je Morison, koji je i sam koordinator takvog centra za individualno učenje (*self access language learning centre*, SAC). Ovakvi centri, premda brojni, u osnovi se veoma razlikuju jedni od drugih, prevashodno po opremi koju poseduju (od onih opremljenih visoko sofisticiranom audio-vizuelnom i

elektronskom tehnikom, do sasvim skromnih, improvizovanih u uglu učionice, sa omanjom priručnom bibliotekom). Morison definiše SAC kao centar opremljen kompletima za učenje jezika i odgovarajućim ljudstvom. Da bi se utvrdio nivo efikasnosti takvih centara, može se, kako Morison sugerise, pribeci metodi mapiranja (intervjuisanje učenika i nastavnika - korisnika većeg broja ovakvih centara, sa šireg geografskog područja; sintetisanje njihovih odgovora; kartografiranje rezultata, stvaranje evaluacione sheme SAC). U poslednjem članku u ovom nizu Tugud i Pimberton prikazuju rezultate trogodišnje studije koja prati uvođenje modula individualnog učenja na Univerzitetu za nauku i tehnologiju u Hong Kongu, zasnovanog na uslovima koje svaki takav program treba da ispuni: (a) omogućiti učeniku da samostalno bira materijal, zadatke i strategije; (b) u pripremnom periodu upoznati učenika sa širokom paletom strategija učenja koje je slobodan da primenjuje u svom samostalnom radu; (c) planirati serije individualnih susreta korisnika SALL modula sa nastavnicima-koordinatorima; (d) koordinisati vremenske okvire modula i ostaviti njegovim korisnicima dovoljno vremena za planiranje, izvođenje i reflektovanje sopstvenog procesa učenja (kako autori predlažu, najmanje 2 sata nedeljno, tokom jedne godine ili duže).

Poslednji članak u knjizi delo je Naoko Aoki, profesora Univerziteta u Osaki, i nosi naslov: "Aspects of teacher autonomy: capacity, freedom, and responsibility" (str. 111-124). Pomalo provokativno, autorka se bavi naličjem koncepta učeničke autonomije: autonomijom nastavnika stranih jezika. Parafrazirajući definiciju učeničke autonomije ("sposobnost, sloboda, i/ili odgovornost za donošenje odluka vezanih za sopstveni proces učenja"), ona autonomiju nastavnika definiše kao "sposobnost, slobodu, i/ili odgovornost za donošenje odluka vezanih za sopstveni nastavni proces". Ovakva definicija, međutim, kako i autorka uvida, ne implicira pozitivan uticaj nastavnikove autonomije na razvijanje učenikove (premda didaktičari zainteresovani za pitanje inicijalne edukacije nastavnika stranih jezika ističu nužnost neposrednog upoznavanja budućih nastavnika sa praksom autonomnog učenja, kako bi ovi, potom, u svojoj nastavnoj delatnosti umeli da podstiču učeničku autonomiju). Autorka stoga kreira sopstvenu listu imperativa (poželjnih osobina, stavova i sposobnosti koje bi nastavnik stranog jezika trebalo da poseduje ili razvije tokom svog obrazovanja i profesionalne delatnosti, a koje imaju za cilj osposobljavanje učenika za autonomno učenje): (a) verovati učenicima, (b) stvoriti atmosferu psihološke sigurnosti, (c) omogućiti učenicima izbor između više mogućnosti, (d) ostaviti prostora za dogovaranje sa učenicima, (e) dati učenicima pravo glasa, (f) obezbediti pristup informacijama, (g) sopstvene odluke učiniti transparentnim, (h) stimulisati i podržavati razmišljanje o kognitivnom, afektivnom ili socijalnom aspektu učenja. U svojoj želji da podrži učenikovu autonomiju, nastavnik nikada ne uživa potpunu slobodu delanja, budući da je omeden željama i potrebama učenika (pored toga što su mu manevarski prostor već suzili institucionalni okviri - plan i program rada, nametnuti udžbenici, standardizovani evaluacioni testovi - kao i opšti uslovi rada - nedeljni fond časova, broj učenika u odeljenju, administrativni poslovi vezani za nastavu, nerazumevanje kolega ili njihov otpor prema eventualnim odstupanjima od nasledene nastavne prakse itd.). Stoga autorka oslobađanje od tih unapred zadatih okvira smatra preduslovom za ostvarenje nastavnikove autonomije (ovo se, pre svega, odnosi na fleksibilne

programe obrazovanja budućih nastavnika stranih jezika, koji bi studentima ostavili prostora za razmišljanje, istraživanje, otpor i pobunu, i omogućili im reflektovanje sadržaja rada u prijatnoj i opuštenoj atmosferi psihološke topline i sigurnosti.

Članak se završava jednim, za naučne radove sasvim neobičnim, a uz to i potpuno otvorenim prikazom autorkinog sopstvenog profesionalnog puta, mimo svih zamki i preispitivanja kroz koja prolazi savesni nastavnik, do uvida u neophodnost refleksivne, a pre svega emocionalne interakcije nastavnika i učenika.

Knjiga se završava izuzetno sadržajnom listom referentnih dela vezanih za pitanja autonomije u učenju stranog jezika (*References*, str. 125-135), objavljivanih poslednjih godina XX veka i početom novog milenijuma.

Premda to u ovakvim prikazima nije uobičajeno, ovde će se ukazati i na ime izdavača, budući da je ono u slučaju ove knjige programatskog karaktera: reč je o izdavačkoj kući AUTHENTIK iz Dablina, jednoj od prvih institucija u svetu koja se posvetila izdavanju autentičnog nastavnog materijala (više puta godišnje objavljuje časopise na engleskom, francuskom, nemačkom i španskom jeziku, koji predstavljaju kompilaciju tekstova iz dnevne štampe) i naučnih rasprava s tematikom autentičnosti i autonomnosti u učenju i nastavi stranih jezika.

JASMINA TEODORVIĆ
 Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac

97

E N T R A N C E E X A M
 P R A C T I C E

Čubrović, et al., *English Entrance Exam Practice, Beograd, Philologia, 2003, 96*

Zbirka testova *English Entrance Exam Practice* je priručnik za pripremu prijemnog ispita budućih studenata engleskog jezika i književnosti. Predstavlja izdavački prvenac UG *Philologia*. Izdata je u Beogradu, aprila 2003. Knjiga je napisana na engleskom jeziku i sastoji se od 96 strana B5 formata na kojima je raspoređeno pet testova sa po četrdeset zadataka, uključujući tačne odgovore i objašnjenja. Testovi su urađeni u formi višestrukog izbora odgovora, koja je najvećim delom zastupljena na prijemnim ispitima Filološkog fakulteta u Beogradu i Filološko-umetničkog fakulteta u Kragujevcu u proteklih nekoliko godina.

Testovi su koncipirani tako da su njima obuhvaćeni svi elementi jezika koji se mogu testirati na prijemnom ispitu. Novinu u okviru ovakve vrste zbirke za proveru znanja iz oblasti kako gramatike engleskog jezika tako i vokabulara, svakako predstavljaju objašnjenja data uz svaki zadatak. Pored tačnog odgovora ponudeno je i objašnjenje na engleskom jeziku zbog čega je taj odgovor tačan, odnosno zbog čega su ostali odgovori netačni. Objašnjenja su sažeta, ali svakako dovoljna da razjasne mnoge jezičke nedoumice. Budućim studentima od velike pomoći mogu biti upravo takva objašnjenja zato što mogu poslužiti kao reference za dalji rad na tim istim oblastima, tako da je na kraju zbirke ponuden i spisak literature koja se može u tu svrhu konsultovati.

Primeri zadataka datih u ovoj zbirci su reprezentativni primeri svih oblasti jezika koje se mogu pojaviti na prijemnom ispitu. Ukoliko korisnik ove zbirke, pored traganja za tačnim odgovorom i što većim brojem poena po testu, pomno pročita objašnjenje koje je koncizno ali jasno, njegovo polje istraživanja jezika, koje se do tada činilo nepreglednim i nesavladivim, znatno se sužava. Ilustrovaćemo primerom:

The police _____ searching for a tall guy with a _____ on his face.

- A) are/scar
- B) is/scare
- C) is/scar
- D) are/scare

Sledi tačan odgovor sa objašnjenjem:

A)

Police is one of the English nouns which is always followed by a verb in the plural. The most important words which behave in the same way are *cattle* and *people* (human beings). *People* can take a singular verb, as well, when it means a nation. The noun *scare* is used to describe some kind of fear, and it is closely connected to the adjective *scared*, e.g. You gave me such a scare appearing from that dark room.

A *scar* is a mark remaining on the skin from a wound or a cut.

Ima zadataka koji testiraju samo jedan jezički element, na primer:

I'll pay you as soon as I _____ the parcel.

- A) receive
- B) will receive
- C) shall receive
- D) had received

Tačan odgovor je pod A, sledi objašnjenje:

After *as soon as*, you use Simple Present for future reference, NOT shall/will+verb. The golden rule is: NO FUTURE AFTER TEMPORALS!

Zbirka se može koristiti i za razjašnjavanje jezičkih nedoumica nakon upisanih studija. Sve oblasti koje su ovde obuhvaćene određenim brojem primera, odnosno zadataka, detaljnije se izučavaju na samim studijama u okviru kurseva savremenog engleskog jezika na nivoima Advanced i Proficiency. Od velike pomoći može biti i studentima filoloških fakulteta kojima je engleski jezik izborni predmet, kao i kandidatima koji se prijavljuju za polaganje ispita za strane diplome na srednjem i višem nivou.

Ovakvi izdavački poduhvati nisu česti u svetu, a poznato nam je da je serija sličnih zbirki štampana 1999. godine u Bugarskoj na Univerzitetu u Sofiji.

ALEKSANDRA V. JOVANOVIĆ
Filološki fakultet u Beogradu

EMIGRANT A PORTRET

Hanif Kurejši, *Buda iz predgrada*, Beograd, Plato, 2001, 359

Živeti, grešiti, padati, trijumfovati, ponovo stvarati život iz života.
Dž. Džojs

Roman *Buda iz predgrada* predstavlja izuzetno uspelo debitantsko delo Hanifa Kurejšija koje se na srpskom jeziku, u veoma dobrom prevodu Đorda Tomića, pojavljuje nakon Kurejšijevе druge knjige *Crni album*. Oba ova romana govore o svetu emigrantskih kolonija u Engleskoj.

„Nema ničег provincijalnijeg od provincijalca koji se odriče sebe”, kaže Kurejšijev junak Karim Amir u romanu *Buda iz predgrada*. Karim je rođen u predgradu velikog grada iza kulisa blistave pozornice Londona u anglo-induskoj porodici. Često tokom detinjstva i najranijeg dečastva u siromašnoj četvrti Londona tragovi nekad moćne imperije, sa svojim tradicionalnim manifestacijama u svesti podanika bolno dodiruju njegovo „kolonijalno nesvesno”. Osim imena, Karima malo toga vezuje za nepoznatu praotadžbinu o kojoj gaji tek nejasnu predstavu stečenu na temelju očevih sećanja - idiličnih slika o otmeno usporenom aristokratskom životu, toliko drugačijem od života na dnu klasne lestvice u Engleskoj. Osim priča Haruna (oca), atmosferu žalosnog života u prošlosti stvaraju i pripovedanja ostalih Karimovih sunarodnika prinuđenih da zajedno podele teret emigrantskog bremena. Njihove nedoumice, patnje, nostalgija, poniženje društvene izopštenosti, kao i želja za uspehom i društvenom potvrdom, predstavljaju koordinate sveta indusko-pakistanske zajednice u jednom od južnih predgrada Londona o kojoj govori Hanif Kurejši u romanu *Buda iz predgrada*.

Brižljivo gradeći okvir priče, pisac nam predstavlja suvoparni i isprazni život u jednoj emigrantskoj koloniji iz predgrada koja je dvostruko marginalizovana - klasno, od strane bogatog društva u „centru”, koje u očima emigranata vodi neki zamišljeni, raskošan život pun uzbuđenja i sjajnih mogućnosti, i rasno, stavljanjem u opskurnu kategoriju „Pakiji”. Emigrantska priča ima dobro poznate lajtmotive - osujećenost, osećanje izneverenosti, ekonomsko i klasno propadanje, anonimnost u stranoj kulturi, i razdiruću sumnju u sopstvenu individualnu i društvenu vrednost i usvojene životne principe. Dramski potencijal ovog fiktivnog mikrokosmosa je velik

P R I K A Z I

100

- život u emigrantskoj zajednici radikalizuje problem opstanka individue u svetu, bez obzira da li je shvaćen kao fizičko preživljavanje, ili pak ekonomsko, socijalno ili duhovno bitisanje, odnosno napredovanje pojedinca. Iako emigrantska priča čini okosnicu radnje ovog romana, pisac neprestano podseća čitaoca da je emigrantski bol zapravo bol zbog društvene neuklopljenosti svakog čoveka, da je samo ogoljena slika opštih ljudskih stanja - razočarenja, pometenosti, očaja i „traganja za Svetim Gralom", kao metafore svih traganja. U ovom romanu egzistencijalnu zapitanost osećaju kako Indusi, tako i Englezi. Iako rečenicu sa početka ovog teksta izgovara adolescent iz emigrantske porodice, povod za ovakvo razmišljanje je pripadnica engleske zajednice.

Dok neki od likova u ovom romanu predstavljaju karikature određenih koncepata starih, odnosno novih nekritički prihvaćenih moralnih i vrednosnih diktata, odnosno tekovina jednog vremena i sredine, te u romanu služe da odrede istorijske koordinate romanesknog sveta ovog dela, nekoliko junaka doživljava sasvim individualnu transformaciju koju čitalac ima priliku da prati. Dinamika ove promene uslovljena je sposobnošću suočavanja sa spoznajom sopstvene posebnosti. Karim je, verovatno poput samog pisca ovog romana, „nova vrsta nastala ukrštanjem dveju drevnih kultura". Kao predstavnik nove generacije, snagu crpe iz prihvatanja svoje različitosti krstareći sa podjednakom vedrinom i lakoćom kroz prašumu adolescentskih muka, kao i rasnih, klasnih i ideoloških ograničenja i nametnutih pravila. Mada je Karimov otac Harun, Buda iz predgrada, „tema" ovog romana, koji je, u slavu različitosti prvi odbacio stereotipe i ograničenja prošlosti, pravi junak romana jeste Karim. Tek nova generacija, Karim i njegova drugarica Džamila, iz srodne emigrantske porodice, osvajaju krupnim koracima slobodu i individualnu spoznaju sveta. Harun trijumfuje u okviru poznatog sveta i sistema rasne podeljenosti odnosno sopstvenog, realnog ili fiktivnog svejedno, doživljava tog sveta u kome se uspeh meri stepenom prihvatanja u „onoj zajednici" (belaca), Karim i Džamila uspevaju da stvaraju autentične živote „sa belcima", izvan kategorije poređenja. Dok je Karim mešavina drevnih kultura, Džamila je istočnjačko ostrvo u zapadnom svetu koje je istovremeno svoje i deo svekolike ljudske prirode, faulsovska junakinja, „dragulj humanosti", zatvorena u sopstvenu dostatnost i u isti mah sposobna da upije svako ljudsko iskustvo. Rečju, za razliku od prve, druga generacija emigranata spremna je da pokaže da uklapanje u društvo u drugoj kulturnoj zajednici ne znači nužno odustajanje od sebe.

Atmosferu određenog istorijskog vremena, verovatno, šezdesetih godina prošlog veka, burnih vremena radikalnih rezova u društvu, sunovrata patrijarhalne porodice i vekovnih mitova o ljudskoj seksualnosti stvaraju i vešto upotrebljeni amblemi tog vremena - muzika Boba Dilana, Bitlsa, Stounsa, Pink Floyda, zatim romani - Džek Keruak, opsesija muzikom, drogom, novom modom zvoncara i cvetnih košulja i orijentalnom filozofijom, pružajući ujedno i društveni milje za glavnu temu Kurejšijevе psihološke problematizacije - duhovni opstanak individue u novom svetu. Patrijarhalna porodica rastače se pod pritiskom novoosvojene samosvesti pojedinca, okončava svoje pasivno tavorenje i uzmiče pred silovitim stupanjem novog pogleda na svet, ljubavnu zajednicu i način života. Mada su razlozi raspadanja pojedinih porodica u romanu različiti, svi akteri osećaju nesigurnost kao posledicu

fragmentarnosti nove vizije sveta, gubitak tla i uporišta u tradiciji, ukratko, nedoumice koje, začudo, ne pripadaju samo emigrantima. Tako Harun ima osećaj da čvrsto drži dizgine svoje sudbine u trenutku kad napušta porodicu i istrošenu vezu sa Karimovom majkom dok Amvar, njegov drug iz srećnog detinjstva u Indiji kukavički beži spiritualno, a zatim bukvalno iz života - od uloge druga, muža i oca, spoznavši svoj neuspeh u svakoj od njih. Tek sledeća generacija, koja se formirala kroz „novi duh vremena" odbaciće sasvim teret tradicionalnog načina mišljenja.

Sa distance od gotovo pola veka ove kategorije koje se mogu svrstati u „duh vremena" šezdesetih deluju pomalo suviše imperativno, suviše apsolutistički za savremeni ukus. Ali možda je univerzalna sudbina duhovnih smernica da ih jedno vreme odano sledi dok ih drugo jednostavno prepoznaje kao diktate ili samo staru modu. U svakom slučaju dok Čarlija (Karimovu prvu veliku ljubav), mladu glumicu Elenor (Karimovu ljubavnicu), režisera Pajka i njegovu ženu i još desetine bezimernih savremenika ovi diktati nose nasumice, poput struje udarajući o obale samo retki, autentični, ne gube identitet u toj razmeni sa životom. Karim i Džamila sposobni su da vide nove horizonte, sposobni su za okršaj, prihvatanje neizbežnog, bilo to nacionalno, tradicionalno ili patrijarhalno nasleđe i samim tim, za preobražaj-slobodu.

Kurejšijev junak korača kroz život smelo, sa podjednakom spremnošću na trijumf i očaj. Stoga hepiend Kurejšijevih romana deluje prirodno - kao optimizam koji potiče iz pozitivne energije pojedinca koji je obdaren iskonskom duhovnom snagom.

Mnogi slojevi značenja ovog romana, kao i granice žanrovskih kategorija koje pripovedanje dotiče u ovom delu nameću mnoga odredjenja njegovog sadržaja. Tako bi neki čitalac mogao primetiti da je roman zabavan, napet, duhovit, podsticajan, dok bi drugi rekao da je ozbiljan, psihološki vešto iznijansiran, zagonetan. Mnoštvo rešenja, kao i mnoštvo značenja uvek doprinose bogatstvu i značaju literarnog dela, a možda je, zapravo, najznačajnije primetiti da je ovaj roman vredan čitanja.

O S T V A R I S N O V E
SPREMI SE

063 889 47 98 · CENTAR ZA LIKOVNO OBRAZOVANJE · 063 840 53 67

NINA ŽIVKOVIĆ
Saobraćajni fakultet u Beogradu

103 SEMINAR

Z A P R E D A V A Č E N E M A Č K O G J E Z I K A

Strani jezik struke nesumnjivo je sve značajniji elemenat povezivanja sa Evropom i svetom kao i jedan od oslonaca naučne i tehnološke saradnje, te se stoga postavlja pitanje kako preneti znanje stranog jezika struke i kako osavremeniti nastavni proces. Odgovor na to pokušali su da pronadu učesnici seminara za usavršavanje predavača nemačkog jezika održanog od 07.01.2002. do 03.03.2002. godine u Düsseldorfu. Skup je organizovala Nemačka fondacija za akademsku razmenu (DAAD) u saradnji sa *Paktom za stabilnost jugoistočne Evrope*, a prisustvovalo je 20 predavača i nastavnika iz Albanije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i naše zemlje.

U centru pažnje bili su problemi nastave stranog jezika struke, a rad se odvijao kroz predavanja, seminare i dve sekcije (sekcije za nastavu na fakultetima društvenih usmerenja i sekcije za nastavu na fakultetima ekonomsko-tehničkih nauka). U okviru sekcija učesnici su radili na manjim istraživačkim projektima, obavljali metodičku pripremu časova, držali referate i razmenjivali iskustva u diskusijama sa izlagačima i međusobno.

Svoje mesto u programu skupa našla su tradicionalna pitanja zastupljenosti i razvijanja jezičkih sposobnosti (čitanja, pisanja, slušanja i govora), problemi novog nemačkog pravopisa i rada na izgovoru, ali i primena usvojenih obrazaca ponašanja u procesu usvajanja jezika (sugestopedija), mogućnost korišćenja igara čak i u kasnijem periodu učenja jezika i slično. Poseban naglasak je pritom stavljen na ulogu predavača, na njegov pedagoško-psihološki i praktični metod, iako je usled različitih naučnih oblasti učesnika bilo gotovo nemoguće dati opšteprimenjive smernice.

Imajući u vidu činjenicu da učenje stranih jezika doprinosi i širenju intelektualnih okvira ličnosti posebna pažnja posvećena je lingvopragmatici. Na zanimljivom materijalu o običajima nemačkog naroda, na primeru kulinarskih recepata, pesama i igara jasno je predočeno kako nastavu jezika treba usmeriti i na spoznaju drugog naroda i širenje znanja o svetu uopšte.

101

Osim rada (projekata, seminara, predavanja) u prostorijama Univerziteta u Düsseldorfu, u jednom kompleksnom pristupu nastavnom procesu organizovane su i druge aktivnosti, kao što su posete berzi, Republičkoj skupštini, lokalnim novinama (*Rheinische Post*), izdavačkoj kući (*Hueber*), Umetničkoj akademiji, raznim muzejima i izložbama, ali i obilaženje gradova u okolini (Aachen, Solingen, Köln, Bonn, Wuppertal, Berlin). Osnova svih ovih aktivnosti bilo je pitanje : kako stručne ekskurzije mogu da doprinesu razbijanju klasičnih metoda učenja, kako mogu da motivišu učenike i pomognu osamostaljivanju u učenju?

Sekcija za fakultete tehničko-ekonomskih usmerenja radila je na mogućnosti samostalnog i grupnog rada učenika na pripremi referata, izradi projekata (npr. fiktivno osnivanje preduzeća) i dr. S obzirom na to da su na tim fakultetima vanjezička sredstva veoma zastupljena, upravo je u nastavi stranog jezika potrebno razvijati sposobnost usmenog izražavanja koja je kod tih studenata već u samom procesu studiranja velikim delom zanemarena.

U radu sekcije za fakultete sa društvenim usmerenjima razmatrano je nekoliko ključnih stvari :

- kako se u razvoju usmene kompetencije ne treba oslanjati samo na odnos stimulus-reakcija, već treba težiti produktivnim modelima
- kako pismenom iskazivanju misli, shvatanja i rezultata dati veći prostor u nastavi
- kako pospešiti sposobnost razumevanja na sluh.

Seminar je, kao pokušaj da se dopuni ili potpuno zameni uobičajeni gramatičko-prevodni metod, dao značajne podsticaje za komplementarni pristup nastavi, a učesnicima je pored obilja materijala pružio dragocena saznanja o modernim kretanjima u metodici i didaktici, kao i mogućnost da u dodiru kultura upoznaju iskustva drugih zemalja. Utisci učesnika i njihove ocene pokazali su da je seminar bio uspešan.

105
 JELENA MATIĆ
 Filološki fakultet u Beogradu

PROMENE I IZAZOVI U NASTAVI SAVREMENOG ENGLESKOG JEZIKA I

Sa razvojem komunikativne metodologije dolazi i do razvoja novog pristupa u učenju stranih jezika, a to je primena integrisanih veština. Ovaj pristup podrazumeva da se četiri jezičke veštine: razumevanje govora, govorenje, čitanje i pisanje, ne izučavaju više izolovano, kao posebne pedagoške jedinice, već integrisano, što je mnogo bliže realnoj jezičkoj komunikaciji. Jedan od ciljeva ovog pristupa jeste da se studenti osposobe da koriste strani jezik u svakodnevnim životnim situacijama.

Na Katedri za anglistiku na Filološkom fakultetu u Beogradu od akademske 2001/2002. godine primenjuju se integrisane veštine u radu sa studentima prve godine.

U julu i septembru 2001. godine upisano je ukupno 220 studenata na grupu za engleski jezik i književnost. Pre početka nastave, polovinom oktobra, održan je klasifikacioni test (placement test) za ove studente kako bi bili raspoređeni u grupe homogene po znanju. Maksimalan broj poena koji se mogao dobiti na testu bio je 100. Najmanji broj studenata je imao od 90 do 100 poena, i od 60 do 70 poena. Najveći broj studenata je imao zbir poena od 70 do 90. Studenti su prema rezultatima ovog testa bili raspoređeni u šest grupa. Vodio se računa da grupe budu približno jednake veličine. U najboljoj grupi imali smo 38 studenata, a u grupi koja je imala najslabiji rezultat 45 studenata. U ostalim grupama bilo ih je od 37 do 45. U tom slučaju računica iznosi više od 220 studenata; tačnije, iznosi 243. Ovde je uključen i jedan broj studenata ponovaca koji nisu položili Savremeni engleski jezik I i želeli su da ga slušaju po novom programu, što im je omogućeno.

Pohadanje nastave

Studentima je bilo rečeno da su lektorske vežbe obavezne. Na početku svakog časa studenti su bili prozivani, tako da postoji tačna evidencija o pohadjanju nastave. Naravno, u svakoj grupi je bilo po nekoliko studenata koji se nisu pojavili tokom cele školske godine, iako su položili prijemni ispit na Fakultetu, te se upisali na

Gruppu za engleski jezik i književnost. Takvih je najviše bilo u grupama koje su bile slabije po znanju.

Plan i program

Svi studenti su radili po istom planu i programu, s tim što su bolji studenti, kada završe osnovni program, imali mogućnosti da rade i neke dodatne zadatke. S druge strane, studenti sa manje znanja su, kada se javi potreba za tim, radili dopunska vežbanja kako bi što bolje ovladali određenim veštinama.

Poučeni iskustvom iz prethodnih generacija, ove godine smo program modifikovali i prilagodili modernoj generaciji studenata. Isto tako, svesni smo činjenice da je ta generacija završavala srednju školu pod težim uslovima nego generacije pre desetak godina. Imajući sve ovo u vidu, tim koji se sastojao od profesora i lektora napravio je na osnovu novih metodoloških saznanja plan za primenu integrisanih veština, i taj plan je sproveden u delo.

Razvijanje jezičkih veština

Vodilo se računa o tome da se istovremeno izgrađuju sve četiri veštine: razumevanje govora, pričanje, čitanje i pisanje.

Razumevanje govora

Po prvi put ove školske godine uvedeno je slušanje audio kasete na lektorskim vežbanjima. Studenti saslušaju odlomak koji izgovara izvorni govornik engleskog jezika. Odlomak traje od 5 do 8 minuta i služi kao uvod u konverzaciju o određenoj temi ili pak kao uvod u razvijanje veštine pisanja. Studenti su bili veoma zadovoljni što su svakog drugog ili trećeg časa mogli da čuju izvorne govornike engleskog jezika, različitog uzrasta, obrazovanja, društvenog statusa. Ovde bi mogla da se istakne jedna od prednosti ovog pristupa, a to je da su studenti izloženi autentičnom jeziku.

Govorenje

Kada je reč o razvijanju veštine govorenja, i tu postoje novine u odnosu na dosadašnji način rada na Fakultetu. Od ove školske godine uveden je rad u paru ili u grupi. Ovo se pokazalo kao veoma korisno, jer su svi studenti imali mogućnost da pričaju na času više od jednog minuta, što je bio dosadašnji prosek. Studentima se izuzetno dopalo da vežbaju pričanje u paru ili u grupi. Tada su i oni najstidljiviji mogli da dođu do izražaja. S obzirom da su razgovarali sa svojim vršnjacima i svojim prijateljima, studenti su bili opušteni, nisu se plašili da pričaju, čak su i ispravljali sagovornika ako pogreši. U početku, nenaviknuti na ovakav način rada, nisu uvek razgovarali na engleskom jeziku. Medjutim, već posle dva-tri časa na kojima je vežbano pričanje u paru ili grupi, shvatili su kolika je to prednost u odnosu na predašnji sistem. Za vreme trajanja ove vežbe, čiji je cilj usvajanje engleskog jezika, nastavnik ide od jedne do druge grupe ili para, osluškuje razgovor i beleži greške koje su zajedničke za sve studente. Na kraju vežbe nastavnik prodiskutuje te greške pred celim razredom.

Čitanje

Kad je u pitanju razvijanje veštine čitanja, studenti su vežbali čitanje radi razumevanja celine (skimming) i čitanje radi pronalaženja određenog podatka

(scanning). Lekcije se nisu uvek naglas čitale, tako da je vežbano i čitanje radi smisla (meaningful reading). Pokazalo se da studenti bolje zapamte tekst kada čitaju u sebi. S druge strane, dosta lekcija je pročitano naglas da bi se vežbao izgovor i intonacija, odnosno da bi nastavnik video gde studenti greše i skrenuo im pažnju na to.

Pisanje

U toku školske godine studenti su razvijali i veštinu pisanja na engleskom jeziku. Počeli smo od nivoa rečenice i najjednostavnijeg zadatka: spojiti određene rečenice koordinativnim veznicima (*but, and, or...*) ili korelativnim veznicima (*neither... nor, either...or, both...and, not only...but also*). Sledeći korak je bio pisanje paragrafa. Studente smo upoznali sa osnovnim principima pisanja paragrafa. Na ovom nivou vežbali smo i priloške izraze ko što su *adverbs of addition, cause (reason) and result, comparing and contrasting, organization, time...* Korak koji je usledio posle ovog bio je pisanje eseja od stotinak reči.

Materijali za lektorske vežbe

Studenti nisu imali udžbenik za ove lektorske časove. Materijal za naredni čas ostavljan je u fotokopirnici na fakultetu kako bi studenti mogli da ga umnože i na taj način bili spremni za čas. U prvom semestru tekstovi za obradu leksike, kao i gramatička vežbanja bila su na nivou kembričkog ispita *First Certificate in English*. Međutim, u drugom semestru, prešli smo na viši nivo (advanced level). Lekcije za obradu leksike uzimane su iz raznih udžbenika koji odgovaraju već pomenutim nivoima. Teme lekcija su pripadale različitim oblastima, kako bi studentima bilo zanimljivo i kako bi proširili vokabular vezan za te oblasti. Tako su u prvom semestru obrađene sledeće teme: učenje stranih jezika (*learning foreign languages*), obrazovanje (*education*), zabava (*entertainment*), film i televizija (*film and TV*), sport (*sports*), a u drugom semestru: red i zakon (*law and order*), porodični odnosi (*family relations*)...

Udžbenici

Osim ovih materijala za časove, studenti su imali i sledeće osnovne udžbenike:

1. McCarthy, Michael and O'Dell, Felicity: *English Vocabulary in Use: Upper-Intermediate and Advanced*. - Cambridge: CUP, 1994.
2. Wellman, Guy: *The Heinemann ELT English Wordbuilder*. - Oxford: Macmillan Publishers Limited, 1998.
3. Loughheed, Lin: *The Great Preposition Mystery*. - Washington: English Teaching Division, Bureau of Educational and Cultural Affairs, United States Information Agency, 1988.
4. Flower, John: *Phrasal Verb Organiser: with Mini-Dictionary*. - Hove: Language Teaching Publications, 1997.
5. Vince, Michael: *Advanced Language Practice: with Key*. - Oxford: Macmillan Heinemann, 1998.

Studenti su imali zadatak da sami prelaze lekcije iz ovih udžbenika, ali po uputstvima koja su dobijali od nastavnika. **Šest časova nedeljno je veoma malo da bi se spremio ispit Savremeni engleski jezik I.** Zato je studentima rečeno da moraju da rade sami i to svakodnevno po **četiri sata**.

100

Časovi konverzacije

Studenti su na časovima konverzacije sa lektorom koji je izvorni govornik engleskog jezika (Jonathan Pendlebury) obrađivali dve knjige: *The Secret Diary of Adrian Mole*, autora Sue Townsend u prvom semestru i *To Kill a Mocking-Bird*, autora Harper Lee u drugom semestru.

Časovi prevoda

Na časovim prevoda koje je držala lektor Nataša Šofranac u prvom semestru, a lektor Mirjana Popović u drugom semestru, studenti su prevodili priče sa engleskog jezika na srpski. U pitanju je osam priča koje ukupno imaju 110 strana. Autori su engleski pisci XX veka.

Ocenjivanje

Ono po čemu se još ovakav način rada razlikuje od prethodnog jeste i ocenjivanje znanja studenata. Studenti su radili pet kolokvijalnih testova u toku školske godine: dva u prvom i tri u drugom semestru. Svi ovi testovi radeni su u ispitnoj atmosferi, odnosno u amfiteatru, sa odgovarajućim brojem dežurnih nastavnika. Studentima je bilo rečeno šta će se testirati i zato je trebalo da oni sami predju određena poglavlja iz udžbenika za samostalan rad. Na svih pet testova proveravali smo znanje iz gramatike i leksike. Na dva testa, osim gramatike i leksike, studenti su radili i prevod teksta, a opet na druga dva, osim gramatike i leksike, pisali su esej. Diktat su vežbali na časovima konverzacije. Na tim časovima uradili su po pet kontrolnih diktata.

Kako su studenti dobili konačnu ocenu sa pismenog ispita? Ta ocena se sastoji iz 4 dela:

1. iz prosečne ocene **diktata**
2. iz prosečne ocene **prevoda**
3. iz prosečne ocene **gramatičkog i leksičkog testa**
4. iz prosečne ocene **eseja**

S obzirom na to da su gramatički i leksički test, dve celine koje su uvek testirane zajedno, rešeno je da taj deo testa nosi 40 procenata od ukupne ocene, a svi ostali delovi po 20 procenata. Na ovaj način konačna ocena se mogla lako izračunati. Sabrali bismo prosečne ocene sva četiri dela, s tim što bismo ocenu sa testa gramatike i leksike udvostručili i sve to podelili sa pet. Da bi konačna ocena bila realna, prosečna ocena pojedinačnih delova davana je u decimalama.

U ovom eksperimentu, studenti su dobijali i ocene ispod 5. Tako bi, recimo, neko dobio ocenu 4, a sledeći put 5. Na taj način se vidi da student napreduje i više je motivisan da i dalje radi nego kada bi video da stalno dobija ocenu 5.

Rezultati

Rezultati dobijeni na kraju školske godine u velikoj meri se poklapaju sa rezultatima testa koji su studenti radili na početku školske godine. Studenti iz grupe E su imali najbolje rezultate na klasifikacionom testu (placement test) i isto tako najbolje ocene na testovima u toku školske godine, te je prosečna ocena ove grupe bolja od svih ostalih. Studenti iz grupe C imali su najslabiji rezultat na klasifikacionom testu, a takođe i na kraju školske godine. Uspeh ostalih grupa se može videti u tabelama 3 i 4.

Elementi konačne ocene sa pismenog ispita

Da se još jednom osvrnemo na elemente od kojih se sastoji konačna ocena sa pismenog.

a) Diktat. Radeno je pet diktata u toku školske godine, ali za prosek su uzeta četiri najbolja. Diktirani su nepoznati tekstovi, ali leksika nije prevazilazila okvir priča za prevod.

b) Prevod. Studenti su preveli tri teksta od stotinak reči: dva na kolokvijumu i jedan na času. Za prosečnu ocenu uzeta su dva najbolja prevoda. Tekstovi koji su se prevodili nisu bili obrađivani na času.

c) Esej. Svaki student je trebalo da napiše tri eseja: dva na kolokvijumu, a jedan kod kuće. Za prosečnu ocenu uzeta su dva najbolja rada. Radeno je još dva eseja na času, ali oni nisu ušli u obzir za ocenu, jer ih nije ocenjavao nastavnik, već studenti među sobom. Ti eseji radeni su kao vežba. Od ona tri eseja koja su ušla u obzir za prosečnu ocenu dva su bila deskriptivna, a jedan narativni. Teme su bile vezane za ekstenzivnu lekturu tj. knjige *To Kill a Mocking-Bird* i *The Secret Diary of Adrian Mole*.

d) Gramatika i leksika. Radeno je pet testova i to u amfiteatru radi postizanja ispitnih uslova. Za prosečnu ocenu uzeta su četiri najbolja. Student je morao da ima najmanje tri testa sa ocenom 6 ili iznad 6 da bi se prosečna ocena uzela u obzir. Na primer, bilo je studenata koji su imali tri nepoložena testa, znači ocene 5, jednu ocenu 8 i jednu ocenu 6. Prosek četiri najbolje ocene ovih studenata jeste 6, medjutim, to onda ne bi bilo realno ocenjeno znanje.

Oni studenti koji nisu bili zadovoljni ocenom sa određenog dela ispita (a takvih nije bilo) ili koji nisu dobili ocenu 6 (a takvih je bilo 74) imali su mogućnost da ponovo polažu taj deo pismenog ispita u redovnom junskom ispitnom roku. Ko je bio zadovoljan konačnom prosečnom ocenom sa pismenog ispita, nije polagao pismeni ispit u junu, već samo usmeni. Takvih studenata je bilo 169.

Usmeni ispit

Na usmenom ispitu student odgovara na dva pitanja. Prvo pitanje je iz ekstenzivne lektire koja je obrađivana u toku godine. To su knjige *The Secret Diary of Adrian Mole* i *To Kill a Mocking-Bird*. Drugo pitanje je iz priča koje su obrađivane na časovima prevoda. Student pročita zadati odlomak iz priče, zatim odgovori na pitanja koja mu nastavnik postavi, a tiču se likova iz priče ili same radnje priče. I na kraju se prelazi na gramatičko-leksičku analizu zadatog odlomka.

Rekapitulacija

Zaključno sa oktobarskim ispitnim rokom, pismeni ispit je položilo ukupno 204 studenta, dok njih 39 nije uspelo da dobije pozitivnu ocenu. Usmeni ispit je položilo ukupno 199 studenata. Prosečna ocena cele generacije je 8,60, ako uzmemo u obzir samo pozitivne ocene. Ukoliko u prosečnu ocenu uključimo i studente koji nisu položili ispit, prosečna ocena cele generacije je 7,93.

Možda će biti preglednije i jasnije ako ove podatke izložimo u obliku tabele.

Ukupan broj studenata u školskoj 2001/2002. godini	Broj studenata koji su pismeni ispit položili na testovima u toku školske 2001/2002. godine	Broj studenata koji su pismeni ispit položili u junu 2002.	Broj studenata koji su pismeni ispit položili u septembru 2002.	Broj studenata koji su pismeni ispit položili u oktobru 2002.
243	169	24	3	8

TABELA 1. REZULTATI STUDENATA SA PISMENOG DELA ISPITA U ŠKOLSKOJ 2001/2002. GODINI

Ukupan broj studenata u školskoj 2001/2002. godini	Broj studenata koji su usmeni ispit položili u junu 2002.	Broj studenata koji su usmeni ispit položili u septembru 2002.	Broj studenata koji su usmeni ispit položili u oktobru 2002.
243	171*	16	12

TABELA 2. REZULTATI STUDENATA SA USMENOG ISPITA U ŠKOLSKOJ 2001/2002. GODINI

Grupa	Ukupan broj studenata u grupi	Broj studenata koji je položio pismeni	Prosečna ocena grupe
E	38	38	8,97
D	37	37	8,56
F	37	36	8,27
A	41	36	8,02
B	45	41	7,70
C	45	18	7,70

TABELA 3. PROSEČNE OCENE SA PISMENOG DELA ISPITA

...

*usmeni ispit u junu 2002. godine mogli su da polažu studenti koji su pismeni ispit položili na testovima u toku školske 2001/2002. godine (169 studenata) i studenti koji su pismeni ispit položili u junu 2002. godine (24 studenta)

Grupa	Ukupan broj studenata u grupi	Broj studenata koji je položio ceo ispit (pismeni i usmeni)	Prosečna ocena grupe
E	38	35	9,65
D	37	37	9,02
F	37	36	8,66
A	41	36	8,30
B	45	38	7,84
C	45	17	7,64

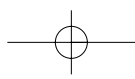
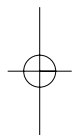
TABELA 4. KONAČNA PROSEČNA OCENA

Anketa sprovedena među studentima pokazuje da su zadovoljni ovakvim sistemom. Zadovoljni su i nastavnici koji su učestvovali u sprovođenju eksperimenta, a to su lektori Jonathan Pendlebury, Nataša Šofranac, Mirjana Popović, Ivana Čorbić i Jelena Matić. S obzirom da je ovo bila prva godina kako se radi na ovakav način, bilo je verovatno i nekih propusta. Trudićemo se da to ispravimo i ovaj sistem usavršimo u sledećoj školskoj godini.

Zaključak

Primena integrisanih veština ima mnogo prednosti u odnosu na izučavanje jezičkih veština posebno. Prva i najvažnija prednost jeste da su studenti izloženi autentičnom jeziku i da shodno tome reaguju prirodno u datoj jezičkoj situaciji. Studenti dobijaju pravu sliku o bogatstvu i složenosti engleskog jezika tek kada ga upotrebljavaju. Drugo, ovaj pristup ističe da engleski nije samo cilj akademskog interesovanja, niti samo ključ da bi se položio ispit, već postaje i sredstvo za komunikaciju. Treće, ovaj pristup omogućava nastavnicima da istovremeno prate napredak više veština kod studenata. Na ovaj način nastavnik može da vidi u kojim veštinama je student dobar, a isto tako i da mu skrene pažnju na veštine koje bi trebalo više da vežba. I na kraju, ali ne i najmanje važno, primena integrisanih veština dovodi do veće motivisanosti studenata za učenjem.

Osnovu ovog eksperimenta čini teorija Noama Čomskog (Noam Chomsky) da je učenje jezika urodjeno (innatist theory). Ovu ideju je dalje razradio Stiven Krešen (**Stephen Krashen**) u teoriji kreativne konstrukcije (**creative construction theory**). U knjizi *Principles and Practice in Second Lanuage Acquisition* Krešen govori o pet centralnih hipoteza koje čine ovu teoriju.

MIRJANA DANIČIĆ
 Filološki fakultet u Beogradu

KREČNJAK, GRANIT, KAMEN (CHALK, GRANITE, STONE)

Bernard Cornwell, *Stonehenge, A Novel of 2000 BC*, London, HarperCollins Publishers, 1999, 578.

"The gods talk by signs. It may be a leaf falling in summer, the cry of a dying beast or the ripple of wind on calm water. It might be smoke lying close to the ground, a rift in the clouds or the flight of a bird. But on that day the gods sent a storm. It was a great storm, a storm that would be remembered, though folk did not name the year by that storm. Instead they called it the Year the Stranger Came."

The gods were not talking that day. They were screaming."

Roman *Stounhendž* Bernarda Kornvela predstavlja autorovo vidjenje nastanka megalitskog paganskog svetišta na jugu Engleske koje je izgrađeno krajem trećeg milenijuma pre nove ere. Iako su svi likovi i božanstva u romanu izmišljeni, autor je neke detalje priče preuzeo iz različitih arheoloških zapisa o predmetima i kosturima pronađenim ispod spomenika.

Radnja romana smeštena je u tri naselja: Ratarin (Ratharynn), Katalo (Cathallo) i Sarmenin (Sarmennyn). Ova mesta, kao i ostala mesta koja se u romanu pominju, postoje i danas, bilo kao gradovi, bilo kao ruševine nekadašnjih naselja.

Zaplet počinje ubistvom neznanca koji sa sobom nosi veliku količinu zlata. Njega u hramu ubija jedan od poglavičinih sinova i oteto blago proglašava poklonom koji je plemenu stigao od samih bogova. Lengar je ratnik i zna da zlato može lako da pokrene osvajačke ambicije plemenskih vodja, čime on postaje moćan vladar koji svoje pleme vodi u ratničke pohode. Njegov brat Kamaban (Camaban) je vizionar čiji je san da izgradi ogroman hram bogovima koji će u znak zahvalnosti ukinuti zimu, odnosno glad, i učiniti da se mrtvi vrate u život. Saban, treći brat, mirotvorac, glavni je arhitekta i zidar velikog Hrama senki. Pored zajedničkog sna o gradjevini koja će ih približiti bogovima, braća dele i iste žene. Sabanova ljubav je Derevin (Derrewyn), sa kojom je želeo zajedničku budućnost još od dečaćkih dana. Kako je ona postala izuzetno lepa devojka, Lengar ju je jedne noći silom uzeo za sebe. Ona beži kod svog rodjaka u drugo pleme, a dete, koje je nasilno začeto, ubija čim se rodilo. Saban se godinama kasnije ženi Aurenom (Aurena), nevestom sunca, izuzetno lepom

114

devojkom koja je izabrana da bude žrtva bogu sunca, ali koja Kamabanovom mudrošću preživljava skoro sigurnu smrt. Aurena će tako postati boginja sunca i Kamabanova ljubavnica, jer on sebe smatra izaslanikom boga sunca, a sjedinjenje dva božanstva, kako na nebu, tako i na zemlji, neophodno je za životnu harmoniju.

Mnoštvo uspešno prikazanih plemenskih običaja kao što su poligamija, incestuozni odnosi, seksualno nasilje, surova ubistva čak i sopstvenog deteta, opravdano je vremenskim kontekstom priče, ali i arheološkim pronalascima na mestu na kom se hram nalazi, a koji se mogu videti u Divajziz muzeju (The Devizes Museum) blizu Stounhendža. Priča o oceubistvu, izdaji, bratskom rivalstvu, osveti i osetoljubivosti, stalnoj borbi za moć, bogatstvo i duhovno ispunjenje smeštena je u živopisan svet rituala i obreda žrtvovanja, svet proroka, ratnika i mudraca.

Pripovedač je sveznajući i vodi nas kroz priču veoma dinamično, ne sudeći o postupcima likova i ne dajući čak ni nagoveštaje budućih zbivanja. Iako imaju veoma različite karaktere i temperamenta, sve ličnosti su jake, uvek sebi dosledne, uspešno dramski predstavljene, životno obojene. Kako je priča epska, za likove se može reći isto. Kornvel pažljivo tumači psihologiju pojedinca u praistorijskom okruženju, jer je u središtu njegovog interesovanja odnos pojedinca prema zajednici u kojoj živi i višim interesima te zajednice.

Šta je Stounhendž? "Postoji samo jedan kratak, jednostavan i savršeno tačan odgovor: ne znamo i verovatno nikada nećemo ni saznati." Možemo se diviti gradjevini, razmišljati kome je posvećena i u čije ime podignuta, ali bez razumevanja onoga što je bilo na umu zidara impresivnog svetilišta, gubi se smisao arhitektonskog poduhvata. Zato je Kornvelovo maštovito razjašnjenje misterije hvale vredan pokušaj rekonstrukcije vremena i običaja koji su predstavljali ljudsku civilizaciju pre četiri hiljade godina.

Treći deo romana: Hram mrtvih (The Temple of the Dead)

Mrtvac je hodao po mesečini, a stanovnici Ratarina su ječali zbog užasa koji su zadesili njihovo pleme.

Leš koji je hodao bio je u potpunosti nag i mršav. Oči su mu bile crne rupe na bledom licu, koža bela kao da je duh, krajevi rebra crni, a prava kosa seda. Komadići kože i kose su mu otpadali i lebdeli u vazduhu, pa je izgledao kao da se raspada čak i dok hoda. Mesec je sad već bio visoko, izgledao je viši i manji i bledji i svetliji, a kopljanik koji je stajao pored Lengara iznenada je u strahu povikao: "On nema senku! On nema senku!" Neki od ratnika koji su se do tada pijani borili pobegoše, a neki legoše na zemlju i sakriše lica. Samo se Lengar usudio da krene u susret mrtvacu bez senke, mađa se i Lengar tresao.

Tada je Saban, koji je od strahao ležao na zemlji kao ukopan, video da duh pokojnika ipak ima senku na mesečini. Video je takodje da se leš, svaki put kada prebacuje težinu na levu nogu, pomalo trgne. Sivkastobeli komadići koji su otpadali nisu bili delići mesa, već pepeo koji je leteo na vetriću. Ovaj čovek se okupao u reci, osušio u pepelu i uzeo čadaj da namaže oči i rebra, a dok se pepeo sušio, polako je otpadao sa kose i kože.

...

1. R. J. C. Atkinson, Stonehenge, London, Hamish Hamilton Ltd, 1956

"Kamaban!" zarežao je Lengar. I on je prepoznao hramanje i ljutito uzviknuo ime, posramljen što se uplašio pojave koja je ličila na duha.

"Brate!" reče Kamaban. Raširio je ruke da zagrlji Lengara koji je odgovorio podižući svoj mač. "Brate!" reče Kamaban ponovo, koreći ga. "Hoćeš li da me ubiješ? Kako ćemo da porazimo Katalo ako me ubiješ? Kako ćemo da porazimo Katalo bez vradžbina?" Poskakivao je trapavo, dok je vrištao na mesečini: "Vradžbine! Gatanje! Čini u tami i čarolije na mesečini!" Urlao je i drhtao kao da bogovi upravljaju njegovim telom, a onda, kada je napad prošao, namršti se podrugljivo na Lengara. "Nije ti potrebna moja pomoć da odagnaš Derevinine kletve?"

Lengar je i dalje držao podignutu oštricu mača. "Tvoja pomoć?" upitao je.

"Dolazim", reče Kamaban toliko glasno da su ga čuli i ratnici koji su pobjegli u svoje kolibe, "da porazim Katalo. Dolazim da sameljem Katalo u prah. Dolazim da bih pustio bogove na Katalo, ali prvo, brate, ti i ja se moramo pomiriti. Moramo se zagrliti." Opet je zakoračio ka Lengaru koji se povuče i pogleda Sabana. "Doći će vreme i za njegovu smrt", reče Kamaban, "ali najpre se pomiri sa mnom. Žao mi je što smo se posvajali. Nije u redu da budemo neprijatelji."

Lengar dodirnu Kamabana mačem. "Dolaziš da poraziš Katalo?"

"Ratarin neće biti veliki dok Katalo cveta", uzviknu Kamaban, "a mnogo želim da Ratarin bude ponovo veliki." On polako odgurnu Lengarov mač. "Nema potrebe da se nas dvojica svadjamo, brate. Dok god se ti i ja raspravljamo, Katalo ostaje neporažen. Zato me zagrlji, brate, radi pobeđe. Onda ću ja pasti pred tvoje noge da pokažem tvom narodu da sam pogrešio i da si ti bio u pravu."

Pomisao na poraženi Katalo bila je više nego dovoljna da ubedi Lengara da okonča svadju sa Kamabanom i on raširi ruke da primi Kamabana u zagrljaj.

Saban, koji je stajao blizu dvojice braće, seti se dana kada se Hengal pomirio sa Katalom tako što je zagrljio Kitala, ali tada shvati da Kamaban nije došao da se pomiri. Dok je desnom rukom grlio Lengarov vrat, pojavi se odsjaj nečeg crnog u njegovoj ruci i Saban ugleda nož, nož koji služi kao kremen sa crnom oštricom tako kratkom da ju je Kamaban lako sakrio u svoj dlan. Nož je iza Lengarove glave ušao u njegov vrat tako da je iznenada potekla topla i tamna krv. Lengar je pokušao da se izmakne ali ga je Kamaban držao iznenadjujućom snagom. Smešio se kroz svoju crno-belu masku i još dublje gurnuo oštricu, pileći napred-nazad tako da je ivica kremena ukrašena perjem rasekla zategnut mišić i pulsirajuće arterije. Lengarova krv je šikljajući sprala pepeo sa Kamabanovog mršavog tela. Lengar se sada davio, krv mu je šikljala iz ždrele, a Kamaban ga još nije puštao. Nož je opet zasekao, a onda je konačno Kamaban oslobodio stisak tako da je Lengar pao na kolena. Kamaban ga je nogom udario u usta tako da mu je glava pala unazad, a onda je kratkim nožem presekao još jednom vrat svog brata.

Lengar se srušio. Nekoliko trenutaka se trzao, a krv je isticala iz presečenog vrata, sve slabije, a onda je stala. Saban je netremice posmatrao. Jedva da se usudio da poveruje da je Lengar mrtav i da je Aurena bezbedna. Lanin mesec je sijao, osvetljavajući lokvu crne krvi pored Lengarove masne kose.

Kamaban se sagnuo i podigao Lengarov bronzani mač. Lengarovi ratnici su s nevericom posmatrali smrt svog poglavice, ali sada su neki ljutito zarežali i krenuli ka Kamabanu koji je podigao mač da ih dodirne. "Ja sam čarobnjak!", vrisnuo je.

116

"Umem da stavim crve u vaše stomake, da vaše utrobe pretvorim u sluz i učinim da vaša deca umru u bolovima." Ratnici su stali. Oni bi svoja koplja okrenuli protiv bilo kog ljudskog neprijatelja, ali vradžbine su činile da njihova hrabrost ispari.

Kamaban se okrenuo ka Lengarovom lešu i udario mačem po njemu iznova i iznova, dok konačno nije odsekao glavu nizom nespretnih udaraca. Tek tada se okrenuo i pogledao Sabana.

"Nije hteo da izgradi hram," Kamaban mirno objasni. "Rekao sam mu da to uradi, ali on nije hteo. Vidiš, sve je to pogrešno. Stene iz Sarmenina nisu dovoljno visoke. To je moja greška, samo moja. Ja sam izabrao taj hram, ali to je pogrešno. Harag mi uvek govori da učimo dok živimo i ja sam shvatio, ali Lengar jednostavno nije hteo da sluša. Tako da sam odlučio da se vratim i počnem ponovo." Bacio je mač. "Ko će biti poglavica ovde, Sabane, ti ili ja?"

"Poglavica?" reče Saban, iznenadjen pitanjem.

"Mislim da ja treba da budem poglavica," reče Kamaban. "Ja sam ipak stariji od tebe, a i znatno pametniji. Zar se ne slažeš?"

"Želiš da budeš poglavica?" upita Saban, još uvek zbunjen dešavanjima te noći.

"Da," reče Kamaban, "želim. Želim i druge stvari pored toga. Da nema više zime, da nema bolesti, dece koja noću plaču. To je ono što ja želim." Približio se Sabanu dok je govorio. "Želim ujedinjenje sa bogovima," nastavio je tiho, "i beskrajno leto." Zagrlio je Sabana, a Saban je osetio miris Lengarove krvi na koži svog brata. Osetio je kako ga Kamabanove ruke grle oko vrata, a onda se ukrutio kada mu je crni nož dodirnuo vrat. "Je li Aurena ovde?" upita Kamaban tiho.

"Jeste."

"Dobro," reče Kamaban, a zatim stavi nož na Sabanovu kožu i prošapta: "Ono što ja želim jeste da sagradim hram kakav ne postoji u zemlji. Hram koji će ujediniti bogove, koji će mrtve vratiti Slaolu. Hram koji će stvoriti svet iznova. To je ono što želim." Kamaban je izazivao Sabana tako što bi iznenada pritiskao oštru ivicu kremena o njegovu kožu, a onda bi je isto tako iznenada sklonio i pomerio se korak unazad. "Biće to hram koji će postojati zauvek," reče, "a ti, brate moj," - uperio je nož ka Sabanu - "ti ćeš ga sagraditi." Kamaban se okrenu da bi pogledao preostala stabla i živopisni plamen u kom je gorela Lengarova dvorana. Osetio je smrad prženog ljudskog mesa. "Ko je bio u dvorani?"

"Tvoji prijatelji iz Sarmenina."

"Kereval? Skejtjel?"

"Obojica, i još skoro stotinu drugih. Samo je Levid još živ."

"Lengar je uvek bio temeljan u svojim pokoljima," reče Kamaban uz očigledno divljenje, a onda se okrenu da pogleda kopljanike. "Ja sam Kamaban!" uzviknuo je. "Sin Hengala, koji je sin Loka, koga je rodila kurva Strankinja zaplenjena u jednom pohodu! Slaol me šalje! Šalje me da budem vaš poglavica! Ja! Bogalj! Dete sa manom! Ako neko ima nešto protiv toga, neka se sada bori sa mnom, a ja ću oči tog čoveka napasti koprivom, pretvoriti mu stomak u kazan pun vrele mokraće, a lobanju zakopati u nužničku jamu! Da li me neko izaziva?" Niko se nije pomerio, niko nije čak ni progovorio, samo su gledali u nagu, pepelom pokrivenu priliku koja je besnela na njih. "Slaol govori sa mnom!" izjavi Kamaban. "Oduvek govori sa mnom!"

A Slaol sada želi da ovo pleme izvrši njegovu zapovest, a njegova želja je i moja! Moja!"

Jedan ratnik je uperio prst u pravcu iza Kamabana ka severnom ulazu u naselje, Saban se okrenuo i ugledao grupu muškaraca koji su dolazili preko nasipa. Nosili su lukove i Saban je shvatio da su to bili ljudi koji su napali Ratarin ranije te večeri da bi zaplašili ratnike koji su likovali zbog vatrenog masakra nad Kerevalom i njegovim ljudima. Napadači ipak nisu bili iz Katala, već su bili šumski odmetnici za koje se pričalo da ih je predvodio mrtvac - Kamaban. Pridošlice su imale zarasle brade i kose i oni su bili begunci od Lengarove vlasti koji su se krili među drvećem gde je, tokom leta, Kamaban razgovarao sa njima, podsticao ih i regrutovao. Sada su se vraćali kućama, a vodio ih je Harag, čija se ćelava glava presijavala na mesečini. Ovaj krupan čovek nosio je koplje i lice je namazao crnom čadji.

"Ovo su moji ljudi!" uzviknuo je Kamaban, pokazujući prstom na odmetnike. "Oni su moji prijatelji i sada se vraćaju u pleme." Podigao je ruke i izazivački gledao zaprepasčene ratnike iz Ratarina. "Da li me neko izaziva?" ponovio je pitanje.

Niko nije, jer su se plašili njega i njegovih vradžbina. Otišli su bez reči u svoje kolibe dok se vatra na lomači na kojoj su izgoreli ljudi iz Sarmenina polako gasila tokom noći.

"Da li bi zaista pretvorio njihove stomake u vrelu mokraću?" pitao je Saban svog brata te noći.

"Naučio sam jednu istinu od Sane," Kamaban mu je oprezno odgovorio, "a to je da su vradžbine u našim strahovima, da su naši strahovi u našim glavama i da su samo bogovi stvarni. Ali ja sam sada poglavica na mestu mog oca, a ti ćeš mi, Sabane, sagraditi hram."

(odlomak)

O piscu

Bernard Kornvel (Bernard Cornwell) je savremeni engleski pisac koji živi u Americi. Rodjen je 1944. u Londonu, odgajila ga je hraniteljska porodica iz Esekxa, diplomirao je na Univerzitetu u Londonu i deset godina radio za televizijsku kuću BBC. Nakon što se oženio Amerikankom, preselio se u SAD, ali mu vlada nije dala zelenu kartu. Zato je odlučio da počne da piše romane, jer je to bio posao za koji mu zelena karta nije bila potrebna. Piše istorijske romane sa izmišljenim likovima i zapletima, ali uvek donekle zasnovanim na istorijskim ličnostima i činjenicama. Svi romani su mu bestseleri, a savremeni jezik koji koristi je pitak, razumljiv i emotivno snažan.

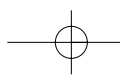
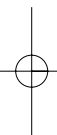
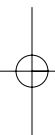
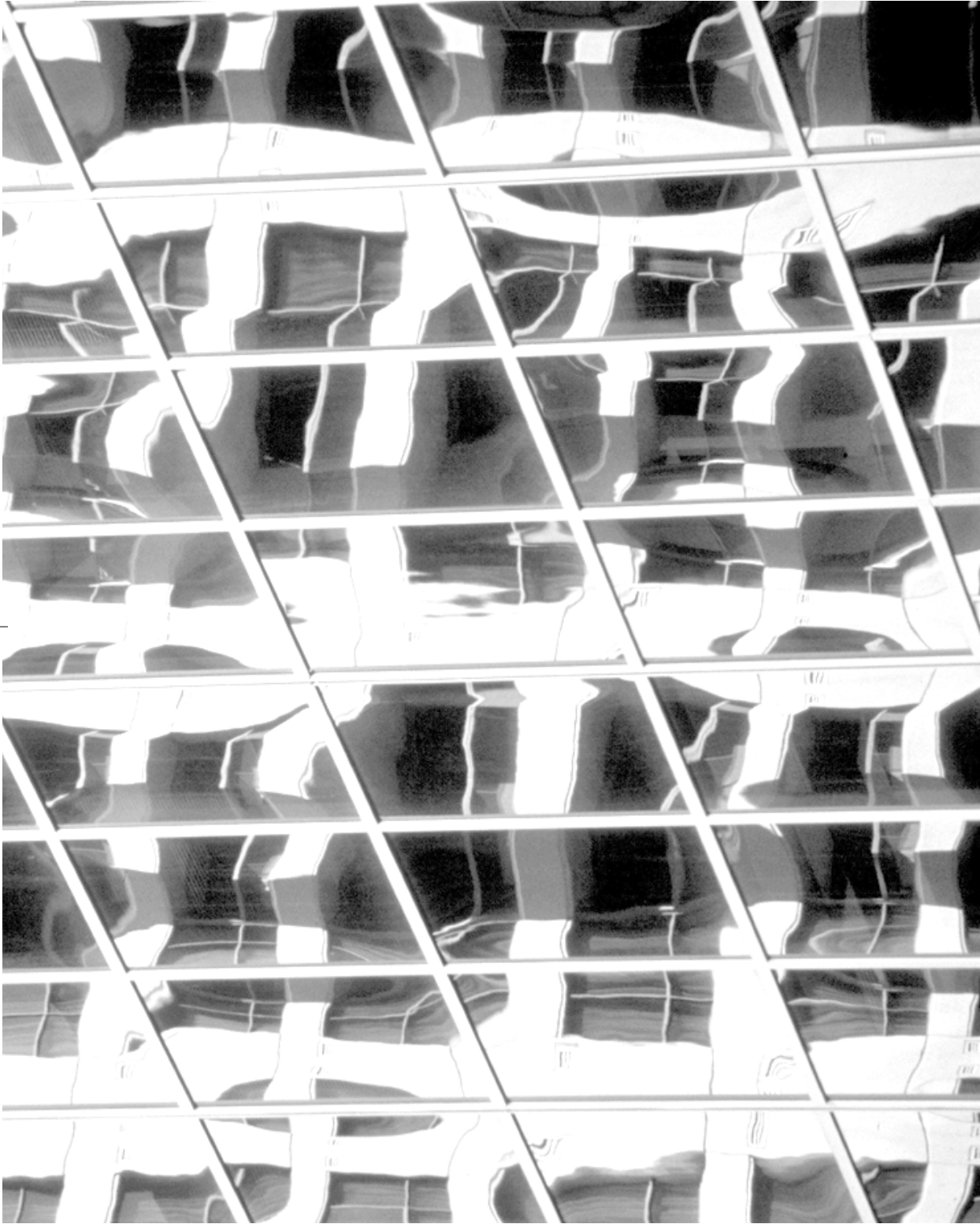
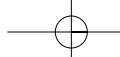
Bibliografija

Cornwell Bernard, **Stonehenge**, London, HarperCollins Publisher, 1999

Atkinson R. J. C., **Stonehenge**, London, Hamish Hamilton Ltd, 1956

Blackstones Audiobooks (2002). Blackstone Audiobooks.com. (online). Available: www.blackstoneaudio.com. (2003, 05.05).

Cornwell Bernard (2001). The Author's Official Site. (online). Available: www.bernardcornwell.net. (2003, 05.05).

UDK 821.162.3-4

TIHANA HAMOVIĆ
Filološki fakultet u Beogradu

ESEJO

JEDNOJ MANIJI

K R O U T V O R

Josef Kroutvor, Esej o jedné mánii.
U Aleš Hamn (ur.), *Almanach současné české literatury*,
Praha, Ministerstvo kultury České republiky, 2000, 94 -5.

Manija je takođe deo fantastičnog gradskog inventara. O njoj ne znamo baš mnogo, širi se neupadljivo, u suštini je to bolest, psihička epidemija. Njena zaraznost je, i pored toga, očigledna, društveno opasna i podrivačka.

Manija ili opsednutost nečim je patološka pojava kolektivne svesti.

Teško je odrediti poreklo, idejnu sredinu, prozvati nečije ime. Maniji podleže čovek kao društveno biće na isti način kao i ljudi koji podležu panici. Svi razumni razlozi povlače se u stranu, u zamršenu situaciju stupa anonimni demon.

Manija skreće od "normale" i, kao nadoknada, gradi svoj vlastiti cilj. Razume se, gradi i lični, sporedni put do cilja. Bez strasti i pristrasnosti ta socijalna psihoza ne bi bila to što jeste. Javlja se novi način mišljenja, koji nema gotovo ničeg zajedničkog sa "zdravim razumom".

Manija, poput podvodne struje, odvlači čoveka, nudi mu novu misiju, smisao života. Ali, trenuci oduševljenja bivaju zamenjeni teškim depresijama, sumnjama, očajanjem.

Manija nije uporna, ona je pre ponesena, ume da začudi fantastičnim dostignućima, ali i da iznenadi potpunom ravnodušnošću. Opijenost, po zakonu, biva zamenjena mamurlukom, grozničavi period aktivnosti dopuniće se prirodnom resignacijom. Pritajeni uzrok masovnog pokreta je verovatno strepnja, strah, teskobno osećanje, potreba za bekstvom. Manija, panika, fama, kolektivna histerija ili depresija imaju zajedničke izvore nemira. Ispod premazane površine društva, ocrtava se duboka pukotina iracionalnosti.

U tipične praške manije spadaju pisanje, prepisivanje, opisivanje napisanog. Ne radi se ovde direktno o stvaralaštvu, već o onome što dolazi posle njega. Uostalom, nije moguće isključiti ni obrnut uticaj, bez nove manije pisanja mnoga dela ne bi ni nastala. Društvena potreba izaziva inspiraciju.

Opisuje se prosto sve: pesme, priče, romani, eseji, feljtoni, politički komentari, glose, studije, stručni radovi, najrazličitiji prevodi. To je kolektivni lanac, podzemna

P R E V O D I

1200

lavina, opsežan pokret, naročita vrsta podstičuće nervoze. Zanimanje za reč je na samoj granici sa opsesijom.

Kulturu ne održavaju samo velika dostignuća, stvaralački postupci, već i anonimni radovi, strpljiva ponavljanja uzora. U vremenima uobičajenog funkcionisanja kulturnog života, ni ne primećujemo taj unutrašnji ritam reprodukcije. Stvaralaštvo se širi prirodnim putem izbora, odabira i potrebe, umetnost sama traži svoje slušaoce, gledaoce i čitaoce.

Potpuno drugačija situacija javlja se u sistemu u kome kultura nije živi organizam, već njegova zamena, upakovana i podmetnuta ideologijom. Tu čovek mora sam da traži drugi način susreta sa umetničkim delom, drugu kulturu. Najčešće se nudi knjiga, i to kao artefakt u sirovom stanju, original, manuskript.

Dosad smo obično pisanu literaturu povezivali sa srednjim vekom, ali vidimo da je i u moderno doba nešto takvo moguće. U poslednjih nekoliko godina, u Pragu se pojavio pokret kome je nemoguće naći pandan. Kultura se počela širiti podzemnim putem izvoda, prepisa i kopija.

Poređenje sa srednjim vekom utoliko je apsurdnije, jer upravo moderno doba nudi reprodukciju fantastičnih mogućnosti. U zapadnom svetu je reprodukcija toliko neodvojiva od kulture, da čak stvara višak umetnosti, nezdravi osećaj prezasićenosti. Ljudska egzistencija, ostavljena na milost i nemilost medijima, još ne shvata jedinstvenost stvari, retkost umetničkog dela, duhovni kvalitet kulture. To je, naravno, ekstrem jednog dela podeljenog sveta, dok se u drugom knjige prepisuju na kolenima, jer tehnika reprodukcije služi jedino ideologiji.

Ovaj esej je počast revnosnim rukama. To je služba vredna hvale, obična, bez pretenzije na titulu, funkciju ili makar počasni doktorat. Kad bi se radilo o stereotipnom učinku, bilo bi to dosadno. U napornom radu, obično noćnom, skriveno je izvesno poslanje. U dubinama noći, čovek se odaje tihom usredsređenom besu. Nije to nikakva kontemplacija već fizička borba.

Jozef Kroutvor (1942), istoričar umetnosti, esejista.

Obrazovanje u oblasti istorije umetnosti primenjuje radeći kao muzejski radnik. Pored stručnih radova iz istorije umetnosti, piše poeziju i esejističku prozu beležeći atmosferu konkretnih lokacija, sredina i razdoblja.

Ovaj esej je iz njegove poslednje knjige *Ferneti*, koja sadrži pesme i eseje.

Bibliografija: *Prazsky chodec* (1985), *Potize s dejinami* (1990), *Praha, mesto ostrych hran* (1992), *Benatky* (1992), *Ferneti* (1998)

121

A U T O R I
REGISTAR**mr Biljana Čubrović**

rođena 1974. godine

asistent za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: fonetika i fonologija

Mirjana Daničić

rođena 1974. godine

lektor za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik

član Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije

oblasti posebnog interesovanja: engleska književnost 20. veka

mr Tanja Dinić

rođena 1965. godine

predavač za francuski jezik

Saobraćajni fakultet Univerziteta u Beogradu,

Katedra za društvene nauke i strane jezike

Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu, honorarni predavač

oblasti posebnog interesovanja: francuski jezik struke (FOS)

mr Olivera Durbaba

rođena 1967. godine

asistent za nemački jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za germanistiku

Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: didaktika/metodika nastave nemačkog jezika kao stranog

A U T O R I

120

dr Biljana Đorić-Francuski

rođena 1961. godine

lektor za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

oblasti posebnog interesovanja: engleska književnost 20. veka,

posleratni engleski roman

Matthew Ferguson

rođen 1978. godine

lektor za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: generativna lingvistika, jezik i um, psiholingvistika,

sociolingvistika i usvajanje jezika

Tihana Hamović

rođena 1981. godine

student 3. godine na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu,

Katedra za češki jezik i književnost

Saraduje sa izdavačkom kućom KOV.

oblasti posebnog interesovanja: književnost, leksikologija, prevodilaštvo

mr Aleksandra Jovanović

rođena 1961. godine

asistent za englesku književnost

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

oblasti posebnog interesovanja: moderna engleska književnost

mr Jelena Kostić

rođena 1973. godine

asistent za nemački jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za germanistiku

Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: leksikologija, lingvistika teksta

Zorana Krsmanović

rođena 1978. godine

lektor za francuski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za francuski jezik i književnost,

honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: francuska književnost srednjeg veka i renesanse,

uporedna književnost, istorija jezika

Sergej Macura

rođen 1976. godine

asistent-pripravnik za englesku književnost

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku

oblasti posebnog interesovanja: teorija književnosti i semiotika

123

Jelena Matić

rođena 1971. godine

lektor za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku
oblasti posebnog interesovanja: metodika nastave engleskog jezika, primenjena
lingvistika

mr Milica Spremić

rođena 1970. godine

asistent za englesku književnost

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku
Škola za učenje engleskog jezika Dositej, Beograd, Višnjićeva 5, honorarni saradnik
oblasti posebnog interesovanja: srednjovekovna i moderna engleska književnost

Goran Stanić

rođen 1975. godine

asistent-pripravnik za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku
Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, honorarni saradnik
oblasti posebnog interesovanja: psiholingvistika, analiza diskursa, semiotika

Jasmina Teodorović

rođena 1973. godine

Lektor za engleski jezik

Filološko-umetnički fakultet (FILUM) Univerziteta u Kragujevcu
Oblasti posebnog interesovanja: savremena engleska književnost

Nenad Tomović

rođen 1975. godine

lektor za engleski jezik

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za anglistiku
oblasti posebnog interesovanja: primenjena lingvistika, metodika nastave,
prevodilaštvo

Nina Živković

rođena 1974. godine

predavač za nemački jezik

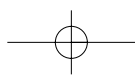
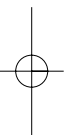
Saobraćajni fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za društvene nauke i strane
jezike

Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu, honorarni saradnik

Institut za strane jezike, Beograd, honorarni saradnik

oblasti posebnog interesovanja: sintaksa i lingvistika teksta

A U T O R I

125

SADRŽAJ

b r o j 1 .

Uvodna reč	3
Aktivnosti udruženja	5
NAUKA O JEZIKU	
Matthew Ferguson	
Canadian English	7
Biljana Čubrović	
Simbolička značenja engleskih onomatopa	13
Jelena Kostić	
Tekst u germanističkoj lingvistici između 1970. i 2000.	21
METODIKA I DIDAKTIKA	
Nenad Tomović	
Communicative Techniques in Large Classes	31
Tanja Dinić	
O raznovrsnim pristupima u nastavi francuskog jezika struke	41
NAUKA O KNJIŽEVNOSTI	
Zorana Krsmanović	
Analiza Pesme o Rolandu u svetlu Aristotelovog spisa O pesničkoj umetnosti	47
Milica Spremić	
Ser Tomas Malori - enigma identiteta	57
Biljana Đorić - Francuski	
Džon Ronald Rejel Tolkin u srpskohrvatskoj književnoj kritici	63
Sergej Macura	
Sličnost hronotopa i sižejnih postupaka na primeru dva enciklopedijska oblika (Umberto Eko i Salman Rušdi)	73
KULTURA I DRUŠTVO	
Predrag Pajić	
Južni Sloveni u Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu	81

PRIKAZI**Goran Stanić**

Lingvistika između teorije i prakse

(David Crystal, *Language Death*, Cambridge,
Cambridge University Press, 2000, X+198.)

87

Olivera Durbaba

Autonomija učenika

(Benson, P. & S. Toogood (ur.): *Learner autonomy: Challenges to research and practice*. Dublin, Authentik, 2002, 135)

91

Jasmina Teodorović

English Entrance Exam Practice

(Biljana Čubrović, Mirjana Daničić, Sergej Macura i Nenad Tomović,
Beograd, Philologia, 2003, 96)

97

Aleksandra V. Jovanović

Portret emigranta

(Hanif Kurejši, *Buda iz predgrada*,
Beograd, Plato, 2001, 359.)

99

IZVEŠTAJI**Nina Živković**

Seminar za predavače nemačkog jezika

103

Jelena Matić

Promene i izazovi u nastavi Savremenog engleskog jezika I

105

PREVODI**Mirjana Daničić***Krečnjak, kamen, granit* (Chalk, granite, stone), Odlomak iz romana *Stounhendž*
Bernard Cornwell, *Stonehenge, A Novel of 2000 BC*, London,
HarperCollins Publishers, 1999, 578.

113

Tihana Hamović

Esej o jednoj maniji Jozefa Kroutvora

Josef Kroutvor, *Esej o jedné mánii*. U Aleš Hamn (ur.),
Almanach současné české literatury,

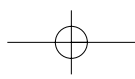
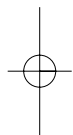
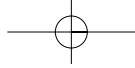
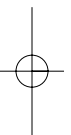
Praha, Ministerstvo kultury České republiky, 2000, 94 - 95.

119

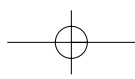
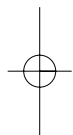
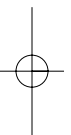
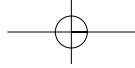
Registar autora

121

127

130

131

